

แนวทางการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษา ชั้นโท

วิชาธรรม

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้
ธรรมศึกษา ชั้นโท
วิชาธรรม

สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

ปีที่พิมพ์	พ.ศ. ๒๕๕๘
จำนวนพิมพ์	๑๐๐ เล่ม
ลิขสิทธิ์	สำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด ๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐ โทร. ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗ โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑ นายโชคดี ออสุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

ตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา ระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรม ที่ถูกต้อง มีความรู้คู่คุณธรรม เสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียน ห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม

เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและบังเกิดเป็นรูปธรรม อันจะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในสถานศึกษา อย่างยั่งยืน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำแนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก เพื่อให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาธรรม วิชาพุทธและวิชาวินัย

กระทรวงศึกษาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก จะเป็นแนวทางการเรียนการสอนให้กับคณะครู อาจารย์ นำไปสอนได้ตามหลักสูตร เพื่อให้ นักเรียน นิสิต นักศึกษา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และขอขอบคุณคณะผู้จัด ซึ่งประกอบด้วย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครปฐม เขต ๒ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต ๓ และโรงเรียนวัดราชบพิศ ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ พัฒนาเอกสารชุดนี้อย่างเต็มความสามารถจนบรรลุวัตถุประสงค์

(รองศาสตราจารย์กำจร ตติยกวี)

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทที่ ๑ ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา	๑
บทที่ ๒ เทคนิควิธีสอนของพระพุทธรเจ้า	๓
บทที่ ๓ มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้	๑๐
บทที่ ๔ แผนการจัดการเรียนรู้	๑๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑	๑๔
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒	๒๕
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓	๔๗
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔	๖๓
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕	๗๙
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖	๙๐
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗	๙๙
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘	๑๐๗
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙	๑๒๐
บทที่ ๕ แบบทดสอบ	๑๓๒
แบบทดสอบก่อนเรียน	๑๓๓
เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน	๑๓๘
แบบทดสอบหลังเรียน	๑๓๙
เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน	๑๔๔
ภาคผนวก	๑๔๕
บรรณานุกรม	๑๔๗
คณะผู้จัดทำ	๑๔๘

บทที่ ๑

ประวัตินักธรรม ธรรมศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกกันว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนา สามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติ ตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลีที่เรียกว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนพระภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนาทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยดังนี้ได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตร**รองคัมภีร์สามเณรผู้รู้ธรรม**ขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตร**รองคัมภีร์สามเณรผู้รู้ธรรม**นั้นเป็น **“องค์นักธรรม”** สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธ เฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตร**รองคัมภีร์นักธรรม**ให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่าง คือ **อย่างสามัญญ** เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ**อย่างวิสามัญญ** เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบท มีแก้อรรถบาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้เรียนอย่างสามัญญและวิสามัญญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคณักรธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักสูตรหมวด คิทธิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุ สามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า **นักรธรรมชั้นตรี** การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวางและแพร่หลาย ไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรก ก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักรธรรมอำนวยความสะดวกแก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรง พระดำริขยายการศึกษานักรธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักรธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้

ต่อมา **พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลริวิวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม** ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักรธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักรธรรมด้วย โดยเฉพาะสำหรับเหล่า ข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักรธรรมสำหรับฆราวาสขึ้น เรียกว่า **“ธรรมศึกษา”** มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักรธรรมภิกษุสามเณร เว้นแต่ วินัยบัญญัติที่ทรงกำหนดใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน ได้เปิดสอบธรรมศึกษาชั้นตรี ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ และเปิดสอบครบทุกชั้นในเวลาต่อมา มีฆราวาสทั้งหญิงและชายเข้าสอบ เป็นจำนวนมาก นับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มี**สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พุทธิมคฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง** เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพสามารถ ดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ ๒

เทคนิควิธีสอนของพระพุทธเจ้า

๑. การทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม

ทำของยากให้ง่าย ธรรมะเป็นเรื่องนามธรรมที่มีเนื้อหาลึกซึ้ง ยากที่จะเข้าใจ ยิ่งเป็นธรรมะระดับสูงสุดก็ยิ่งลึกล้ำคัมภีร์ภาพยิ่งขึ้น...ความสำเร็จแห่งภารกิจการสั่งสอนประชาชนส่วนหนึ่ง เพราะพระองค์ทรงใช้เทคนิควิธีการทำของยากให้ง่าย เช่น

๑.๑ การใช้อุปมาอุปไมย วิธีนี้เป็นวิธีทรงใช้บ่อยที่สุดวิธีหนึ่ง เพราะทำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพและเข้าใจง่ายโดยไม่ต้องเสียเวลาอธิบายความให้ยืดเยื้อ

๑.๒ ยกนิทานประกอบ เป็นเทคนิคหรือกลวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อย

๑.๓ ใช้อุปกรรมหรือสื่อการสอน เทคนิควิธีสอนด้วยการกระทำของยากให้ง่าย หรือทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรม นอกจากใช้อุปมาอุปไมยและเล่านิทานประกอบแล้ว ยังมีอีกวิธีหนึ่ง อันเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ทรงใช้มากพอ ๆ กับสองวิธีข้างต้น คือ การใช้สื่ออุปกรรมหรือใช้สื่อการสอน

๒. ทำตนเป็นตัวอย่าง

ในแง่ของการสอนอาจแบ่งออกเป็น ๒ อย่าง คือ

๒.๑ ทำให้ดูหรือสาธิตให้ดู

๒.๒ ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง

๓. ใช้ถ้อยคำเหมาะสม

การสอนที่จะประสบผลสำเร็จ ผู้สอนจะต้องรู้จักใช้คำ ต้องให้ผู้ฟังรู้สึกว่าคุณพูดด้วยเมตตาจิต มิใช่พูดด้วยความมุ่งร้าย

๔. เลือกสอนเป็นรายบุคคล

ผู้สอนต้องรู้วาคณพจน์ต่างภูมิหลัง ต่างความสนใจ ต่างระดับสติปัญญาการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นการเลือกสอนเป็นรายบุคคลจะช่วยให้การสอนประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ถ้าทำได้ ก็ควรใช้วิธีนี้ แม้จะสอนเป็นกลุ่มก็ต้องเอาใจใส่กับนักเรียนที่มีปัญหาเป็นรายบุคคลให้ได้

๕. รู้จักจังหวะและโอกาส

ดูความพร้อมของผู้เรียน รู้จักคอยจังหวะอันเหมาะสม ถ้าผู้เรียนไม่พร้อมก็เหนื่อยเปล่า

๖. ยืดหยุ่นในการใช้เทคนิควิธี

เทคนิควิธีบางอย่างใช้ได้ผลในวันนี้ ต่อไปวันข้างหน้าอาจใช้ไม่ได้ก็ได้ จึงควรยืดหยุ่นวิธีการ

๗. การเสริมแรง

มีคำพูดสรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า “ทรงชมคนที่ควรชม ตำหนิคนที่ควรตำหนิ” การชมเป็นการยอมรับความสามารถหรือให้กำลังใจให้ทำอย่างนั้นยิ่ง ๆ ขึ้นไป การตำหนิเป็นการตักเตือนมิให้ประพฤตินั้นอีกต่อไป

หลักสำคัญที่ครูผู้สอนควรทราบ

หลักสำคัญคือหลักการใหญ่ ๆ ของการสอนไม่ว่าจะสอนเรื่องอะไรก็มีอยู่ ๓ หลัก คือ

๑. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน
๒. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน
๓. หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน

ก. หลักเกี่ยวกับเนื้อหาที่สอน

คนจะสอนคนอื่นต้องรู้ว่าเขาเรื่องอะไรมาสอนเขาเสียก่อน ไม่ใช่คิดแต่วิธีการสอนว่าจะสอนอย่างไร ต้องคิดก่อนว่าจะเอาอะไรไปสอนเขา พระพุทธเจ้าแนะนำว่าผู้สอนต้องคำนึงเสมอว่าต้องสอนสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจง่ายไปหาสิ่งที่เข้าใจยาก

๑. สอนเนื้อหาที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ
๒. สอนด้วยของจริง
๓. สอนตรงตามเนื้อหา
๔. สอนมีเหตุผล
๕. สอนเท่าที่จำเป็นต้องรู้
๖. สอนสิ่งที่มีความหมายและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน

ข. หลักเกี่ยวกับตัวผู้เรียน

๑. พระพุทธองค์จะทรงสอนใคร ทรงดูบุคคลผู้รับการสอนหรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้น ๆ เป็นคนประเภทใด มีพื้นความรู้ความเข้าใจหรือความพร้อมแค่ไหน และควรจะสอนอะไรแค่ไหน

๒. นอกจากดูความแตกต่างของผู้เรียนแล้ว ยังต้องดูความพร้อมของผู้เรียนด้วย
๓. สอนให้ผู้เรียนทำด้วยตนเอง
๔. ผู้เรียนจะต้องมีบทบาทร่วมด้วย
๕. ครูต้องเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาเป็นพิเศษ

ค. หลักเกี่ยวกับตัวผู้สอน

๑. สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น (การนำเข้าสู่บทเรียน)

๒. สร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนให้ปลอดภัย

๓. มุ่งสอนเนื้อหา มุ่งให้ผู้ฟังเกิดความรู้ความเข้าใจและเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดี

๔. ตั้งใจสอน สอนโดยเคารพ ถือว่างานสอนเป็นงานสำคัญ

๕. ใช้ภาษาเหมาะสม ผู้สอนคนอื่นควรมีความสามารถในการสื่อสาร ใช้คำพูดที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์

หลักการสอนแนวพุทธวิธี

พระพุทธเจ้านั้นทรงเป็นพระบรมครู ยอดครูของผู้สอน พระองค์ทรงมีหลักการในการสอนมากมายหลายหลักการ เรียกว่า “หลัก ๔ ส” คือ

๑. สันทัสนา อธิบายให้เห็นชัดแจ้ง เหมือนจูงมือให้มาดูด้วยตา
  ๒. สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริงเห็นจังตาม ชวนให้คล้อยตาม จนยอมรับเอาไปปฏิบัติ
  ๓. สมุตเตชนา รั้าใจ เกิดความกล้าหาญ มีกำลังใจ มั่นใจว่าทำได้ไม่หวั่นไหว ต่ออุปสรรคที่มีมา
  ๔. สัมปหังสนา มีวิธีสอนที่ช่วยให้ผู้ฟังร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ เปี่ยมล้นไปด้วยความหวัง
- สรุปหลักการทั่วไปของการสอน คือ แจ่มแจ้ง-จูงใจ-หาญกล้า-ร่าเริง

หลักการสอนพุทธวิธีแบบสนทนา (สากัจฉาหรือธรรมสากัจฉา)

เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยที่สุด พระองค์ชอบใช้วิธีนี้อาจเป็นด้วยว่าผู้ฟังได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทำให้การเรียนการสอนสนุกไม่รู้สีกว่าตนกำลัง “เรียน” หรือกำลัง “ถูกสอน” แต่จะรู้สึกกว่าตนกำลังสนทนาปราศรัยกับพระพุทธร่องค์อย่างสนุกสนาน

หลักการสอนพุทธวิธีแบบตอบปัญหา (ปุจฉา-วิสัชนา)

ผู้ถามปัญหาอาจถามด้วยจุดประสงค์หลายอย่าง เช่น

๑. บางคนถามเพื่อต้องการคำตอบในเรื่องที่สงสัยมานาน
๒. บางคนถามเพื่อลองภูมิว่าคนตอบรู้หรือไม่
๓. บางคนถามเพื่อชมหรือปราบให้ผู้ตอบอับอาย
๔. บางคนถามเพื่อเทียบเคียงกับความเชื่อหรือคำสอนในลัทธิศาสนาของตน

พระพุทธร่องค์ตรัสรู้ว่าการตอบปัญหาใด ๆ ต้องดูลักษณะของปัญหาและเลือกวิธีตอบให้ถูกต้องเหมาะสม พระองค์จำแนกประเภทของปัญหาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. ปัญหาบางอย่างต้องตอบตรงไปตรงมา
๒. ปัญหาบางอย่างต้องย้อนถามก่อนจึงตอบ
๓. ปัญหาบางอย่างต้องแยกความตอบ
๔. ปัญหาบางอย่างต้องตัดบทไปเลยไม่ตอบ

วิธีคิดแบบอริยสัจ ๔/คิดแบบแก้ปัญหา

เป็นการคิดแบบแก้ปัญหारेเรียกว่า “วิธีแห่งความดับทุกข์” จัดเป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่งเป็นวิธีคิดตามเหตุและผลหรือเป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขและทำการที่ต้นเหตุ จัดเป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล เป็นตัวปัญหา เป็นสถานการณ์ที่ประสบซึ่งไม่ต้องการ สมุทัยเป็นเหตุ เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่จะต้องกำจัดหรือแก้ไขจึงจะพ้นจากปัญหาได้

คู่ที่ ๒ นิโรธเป็นผล เป็นภาวะสิ้นปัญหา เป็นจุดหมายซึ่งต้องการจะเข้าถึง มรรคเป็นเหตุ เป็นวิธีการ เป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุ เพื่อบรรลุจุดหมาย คือ ภาวะสิ้นปัญหาอันได้แก่ความดับทุกข์

กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบพุทธวิธี ๙ อย่าง

๑. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบอุปมาอุปไมย (การเปรียบเทียบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- เปรียบเทียบนามธรรมกับรูปธรรมให้ผู้เรียนเห็นชัดเจน ครูผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วม
- ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม

ขั้นฝึก

- ยกตัวอย่างสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- ผู้เรียนแต่ละรูปหรือแต่ละกลุ่มร่วมอภิปรายหรือนำเสนอสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรม
- หาข้อสรุปเกี่ยวกับเนื้อหาที่เป็นนามธรรม-รูปธรรม

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าสิ่งที่เป็นนามธรรมกับรูปธรรมในเนื้อหาอื่น ๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดให้

๒. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบปุจฉา-วิสัชนา (การถาม-ตอบ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- การทำหน้าที่เป็นผู้ถาม-ตอบที่ถูกต้องเหมาะสมแก่กาลเทศะ
- วิธีถาม-ตอบ (ตอบทันทีเมื่อมีผู้ถาม ตอบแบบมีเงื่อนไข ย้อนถามผู้ถามก่อน

แล้วจึงตอบ ینگเสียไม่ตอบ เป็นต้น)

ขั้นฝึก

- ตัวอย่างการถาม-ตอบ
- ถาม-ตอบแบบคนต่อคน ถาม-ตอบแบบกลุ่มต่อกลุ่ม ถาม-ตอบแบบกลุ่มต่อคน

เป็นต้น

- หาข้อสรุปเนื้อหาที่เกี่ยวกับการถาม-ตอบ

ขั้นประยุกต์

- ค้นคว้าเพิ่มเติมนอกเหนือจากเนื้อหาที่กำหนดไว้ในแผนจัดกิจกรรมการเรียนรู้

๓. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบธรรมสาส์น (การสนทนา)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

- ครูผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาหรือจำลองสถานการณ์

ขั้นฝึก

- ผู้เรียน/ครูผู้สอน-อภิปรายในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์

ตามเนื้อหาที่กำหนด

- หาข้อสรุปในประเด็นที่เป็นปัญหา หัวข้อ หรือสถานการณ์จากการสนทนาอภิปราย

ขั้นประยุกต์

- ศึกษาเพิ่มเติมการสนทนา-อภิปรายของบุคคล กลุ่มคน ละคร องค์กร เป็นต้น

๔. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอริยสัจ ๔ (กำหนดปัญหา ตั้งสมมุติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ สรุป)

ขั้นสืบค้น (ทุกซ์)

- กำหนดปัญหา ที่มาของปัญหา การเกิดปัญหา (ตามเนื้อหาที่กำหนด)

ขั้นเชื่อมโยง (สมุทัย)

- ตั้งสมมุติฐาน การอนุมาน การคาดคะเน ความน่าจะเป็น ปัจจัยเสี่ยง

ขั้นฝึก (นิโรธ)

- ทดลอง เก็บข้อมูล
- วิเคราะห์ สรุปผล

ขั้นประยุกต์ (มรรค)

- การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากเนื้อหาที่เรียนรู้

๕. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบไตรสิกขา (ระเบียบวินัย จิตใจแน่วแน่ แก้ปัญหาถูกต้อง)

ขั้นสืบค้น (ศีล)

- สร้างความมีระเบียบวินัย ความมีศรัทธา ความตระหนัก ความเร็ว ให้เกิดกับผู้เรียน พร้อมทั้งจะเรียน

ขั้นเชื่อมโยง (สมาธิ)

- ให้ผู้เรียนรวมพลังจิต ความคิดอันแน่วแน่ในการตั้งใจฟัง ตั้งใจดู ตั้งใจจดจำ และเห็นความสำคัญต่อเนื้อหาที่จะนำเสนอ

ขั้นฝึก (ปัญญา)

- ใช้สมาธิ จิตใจอันแน่วแน่ทำความเข้าใจกับปัญหา
- ค้นหาสาเหตุที่มาที่ไปของปัญหา
- แก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและถูกวิธี

ขั้นประยุกต์ (ปัญญา)

- ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญา และมีมโนทัศน์ในเรื่องนั้น ๆ ถูกต้อง

๖. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบพหุสูต (ฟังมาก ๆ เขียนมาก ๆ ถามมาก ๆ คิดวิเคราะห์มาก ๆ)

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง (การสร้างศรัทธา)

- การจัดบรรยายในการนำเข้าสู่บทเรียน
- การสร้างแรงจูงใจในการนำเข้าสู่บทเรียน
- บุคลิกภาพ ตลอดถึงการวางตัวที่เหมาะสมของผู้สอน
- การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

ขั้นฝึก (การฝึกทักษะ)

- กิจกรรมกลุ่ม/รายบุคคล
- การปฏิบัติ/การนำเสนอ/การแสดงออก
- ฝึกการเขียน การฟัง การถาม และการคิดวิเคราะห์

ขั้นประยุกต์

- การประเมินตนเอง
- การประเมินของกัลยาณมิตร
- การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและการนำไปประยุกต์ใช้

๗. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การใช้ความคิดอย่างถูกวิธี)**แบบที่ ๑****ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง**

- ผู้เรียนรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระบบ
- ผู้เรียนรู้จักมอง รู้จักพิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์ สังเคราะห์

ขั้นฝึก

- ฝึกการคิดหาเหตุผล
- ฝึกการสืบค้นถึงต้นเค้า
- ฝึกการสืบสาวให้ตลอดสาย
- ฝึกการแยกแยะสิ่งนั้น ๆ ปัญหา นั้น ๆ ตามสภาวะแห่งเหตุและปัจจัย

ขั้นประยุกต์

- ผู้เรียนนำการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีไปประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบโยนิโสมนสิการ (สร้างศรัทธาและวิจิตต์ให้กับผู้เรียน)**แบบที่ ๒****ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง**

- ครูผู้สอนสร้างเจตคติที่ดีต่อผู้เรียน
- ครูผู้สอนเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญ หัวเรื่อง
- ครูผู้สอนแนะแหล่งวิทยาการ แหล่งข้อมูล

ขั้นฝึก

- ผู้เรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล
- ครูผู้สอนจัดกิจกรรมให้เกิดกระบวนการคิดแก่ผู้เรียน เช่น คิดสืบค้นต้นเค้า

คิดสืบสาวตลอดสาย คิดสืบค้นต้นปลาย และคิดโยงสายสัมพันธ์

- ฝึกการสรุปประเด็น เปรียบเทียบ ประเมินค่า โดยวิธีอภิปราย ทดลอง ทดสอบ
- ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ
- กิจกรรมฝึกปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและตัดสินใจ

ขั้นประยุกต์

- สังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ ปรับปรุง
- อภิปรายและสอบถาม
- สรุปบทเรียนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- วัดและประเมินผลตามสภาพจริง

๘. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธีแบบอิทธิบาท ๔ (พอใจในสิ่งที่เรารู้ พากเพียรต่อสิ่งที่เรารู้เสมอ มุ่งมั่นและเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เรารู้ คิดวิเคราะห์ ไตร่ตรอง ก่อนนำไปใช้)

ขั้นสืบค้น (ฉันทะ)

- สร้างความพอใจและความสำคัญต่อสิ่งที่เรารู้ และสิ่งที่ได้รับ

ขั้นเชื่อมโยง (วิริยะ)

- พังให้หมด จดให้มาก ปากต้องไว ใจต้องคิด (หัวใจบัณฑิต สุ จิ ปุ ลิ)

ขั้นฝึก (จิตตะ)

- มุ่งมั่น โดยฝึกฟังมาก ๆ ฝึกคิดมาก ๆ ฝึกถามมาก ๆ และฝึกเขียนมาก ๆ

ขั้นประยุกต์ (วิมังสา)

- พิจารณา ไตร่ตรอง แยกแยะ อธิบาย นำเสนอ และประยุกต์ใช้

การนิยามศัพท์ขั้นตอน/กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พุทธวิธี

สืบค้น	หมายถึง	สืบสาวเรื่องราว ค้นคว้าให้ได้เรื่อง
เชื่อมโยง	หมายถึง	ทำให้ติดเป็นเนื้อเดียวกัน ทำให้ประสานกัน
ฝึก	หมายถึง	ทำ เช่น บอกรับแสดง หรือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ จนเป็นนิสัยหรือมีความชำนาญ
ประยุกต์	หมายถึง	นำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์

บทที่ ๓

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐานการเรียนรู้

- มาตรฐาน ๓๑ ๑ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตนตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
- มาตรฐาน ๓๑ ๒ รู้และเข้าใจพุทธประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา
- มาตรฐาน ๓๑ ๓ รู้ เข้าใจ และปฏิบัติตนตามหลักพระวินัยบัญญัติของพระพุทธศาสนา

มาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ และสาระการเรียนรู้

มาตรฐาน ๓๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
๓๑ โท	๑. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒	<ul style="list-style-type: none"> - กัมมัฏฐาน ๒ - กาม ๒ - บุปผา ๒ - ปฏิสันถาร ๒ - สุข ๒
	๒. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓	<ul style="list-style-type: none"> - อกุศลวิตก ๓ - กุศลวิตก ๓ - อัคคี (ไฟ) ๓ - อธิปไตยยะ ๓ - ญาณ ๓ - ตัณหา ๓ - ปิฎก ๓ - พุทธจริยา ๓ - วัฏฏะ (วน) ๓ - สิกขา ๓ - สามัญลักษณ์ะ ๓
	๓. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔	<ul style="list-style-type: none"> - อปัสเสนธรรม ๔ - อัปมัณญา ๔ - พระอริยบุคคล ๔ - สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ อย่าง - มรรค ๔ - ผล ๔

ชั้น	ผลการเรียนรู้	สาระการเรียนรู้
	๔. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะหมวด ๕	<ul style="list-style-type: none"> - อนุบุพพิกขา ๕ - มัจฉริยะะ ๕ - มาร ๕ - นิเวรณ ๕ - ชันธ ๕ - เวทนา ๕
	๕. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖	<ul style="list-style-type: none"> - จริต ๖ - ธรรมคุณ ๖
	๖. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗	<ul style="list-style-type: none"> - อปรีหานิยธรรม ๗
	๗. อธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐฐะ หมวด ๘	<ul style="list-style-type: none"> - มรรคมีองค์ ๘
	๘. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙	<ul style="list-style-type: none"> - พุทธคุณ ๙ - สังฆคุณ ๙
	๙. รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐	<ul style="list-style-type: none"> - บารมี ๑๐ - บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

บทที่ ๔

แผนการจัดการเรียนรู้

แผนการจัดการเรียนรู้ ธรรมศึกษาชั้นโท ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน ๙ แผน ดังนี้

- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกะ หมวด ๔
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉกกะ หมวด ๖
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑
ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ได้

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ เป็นการศึกษา กัมมัญฐาน ๒ กาม ๒ บุชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ และสุข ๒ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้อยู่ในสังคมด้วยความมีความสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- กัมมัญฐาน ๒
- กาม ๒
- บุชา ๒
- ปฏิสันถาร ๒
- สุข ๒

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๓. ให้นักเรียนทำแบบทดสอบก่อนเรียน
๔. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๕ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ซึ่งประกอบด้วยกัมมัฏฐาน ๒ กาม ๒ บุปผา ๒ ปฏิสันถาร ๒ และสุข ๒ จากใบความรู้ที่ ๑
๕. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๖. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมาเล่าตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
๗. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๑
๘. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒	ใบกิจกรรมที่ ๑

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒
๒. ใบกิจกรรมที่ ๑

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมิน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๑

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๕	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๑
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทฤษฏี หมวด ๒
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๕ ข้อ (๑๕ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกัมมัฏฐาน ๒

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกาม ๒

.....
.....
.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุชา ๒

.....
.....
.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของปฏิสันถาร ๒

.....
.....
.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสุข ๒

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๑

หลักการของพระพุทธศาสนา ในทฤษฏี หมวด ๒

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกัมมัฏฐาน ๒

ตอบ กัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน หรืออารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงาน อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “ภาวนา” แปลว่า ทำให้มีให้เป็นขึ้น หรือการเจริญ ทั้ง ๒ อย่างนี้ มีความหมายเดียวกัน คือ การกระทำ หรือการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อให้จิตสงบระงับจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลาย โดยปกติจิตของปุถุชนย่อมดิ้นรนกวัดแกว่งไปในอารมณ์ต่าง ๆ จึงไม่อาจสงบ ระงับได้ อุบายอย่างหนึ่ง เป็นเครื่องฝึกจิตให้สงบระงับ เป็นจิตที่ควรแก่การงาน สามารถรู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง และละกิเลสที่มีอยู่ภายในได้เด็ดขาด เรียกว่า กัมมัฏฐาน หรือภาวนา การบำเพ็ญกัมมัฏฐานเป็นข้อปฏิบัติขั้นสูง บุคคลผู้ปรารถนาความพ้นทุกข์เป็นการงานทางจิตที่ละเอียดลุ่มลึก ต้องอาศัยความเพียรและความอดทนเป็นประการสำคัญ เพราะเมื่อบุคคลมีความเพียรตั้งมั่นดีแล้ว ย่อมสามารถบรรลุผลได้ตามสมควรแก่อุปนิสัยของตน มี ๒ อย่าง คือ

๑. สมถกัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ คือ การเจริญกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยบริกรรมอย่างเดียว เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตโดยใช้สติเป็นหลัก ไม่เกี่ยวกับการใช้ปัญญาตามธรรมชาติของบุคคล ย่อมพุ่งชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอริยธรรม คือ อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าชอบใจ ทั้งที่เป็นอนิยธรรม คือ อารมณ์ที่ไม่ปรารถนา ไม่น่าชอบใจ เมื่อจิตพุ่งชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ก็จะไม่สามารถสงบลงได้ อุบายอย่างหนึ่งอันเป็นเครื่องสงบระงับจิตไม่ให้พุ่งชานไปในอารมณ์ต่าง ๆ ก็คือ การใช้สติยึดเอาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วบริกรรมโดยทำไว้ในใจจนจิตแนบแน่นในอารมณ์เดียว สามารถระงับนิวรณ์ได้ เป็นจิตมีอารมณ์เลิศเป็นหนึ่งเรียกว่า “เอกัคคตา”

๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา คือ การบำเพ็ญกัมมัฏฐานที่ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างเดียว โดยการพิจารณาปรารภสภาวะธรรม คือ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ แยกออกพิจารณาให้รู้ตามสภาพความเป็นจริง โดยยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์หรือสามัญญลักษณะว่า เป็นอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา เป็นทุกข์ คือ เป็นสิ่งที่ทนได้ยากบีบคั้นอยู่เป็นนิจ เป็นอนัตตา หาตัวตนมิได้ เป็นเพียงธาตุทั้ง ๔ มารวมกันเท่านั้น การใช้ปัญญาพิจารณาสภาวะธรรมให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างนี้ และรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะที่มีอยู่นั้น ปลอ่ยวางความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงได้และละกิเลสได้ในที่สุด

การปฏิบัติ มีสติรู้คิด วิเคราะห์หาเหตุแห่งความเป็นจริง

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกาม ๒

ตอบ กาม แปลว่า ความใคร่ หมายถึง ความอยาก ความปรารถนาสิ่งที่น่าใคร่ น่าชอบใจ เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลหลงติดข้องอยู่ในโลก ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากทุกข์ได้ เพราะ การเวียนตาย เวียนเกิดอย่างไม่รู้จักจบสิ้น แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. กิเลสกาม กิเลสเป็นเหตุใคร่ ได้แก่ กิเลส แปลว่า ความเศร้าหมอง กิเลสกาม หมายถึง ความใคร่ที่ทำให้จิตขุ่นมัวหรือหมกมุ่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ เรียกว่า ปริยภูฐานกิเลส คือ กิเลส ที่กลุ่มมรุมจิตให้เกิดความเร่าร้อนทะยานอยากในอารมณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ราคะ ความกำหนัดยินดี โลภะ ความโลภ อยากได้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อิจฉา ความปรารถนา อยากจะได้ เช่น เห็นคนอื่นได้สิ่งใด ก็อยากจะได้บ้าง เป็นต้น อิสสา ความริษยา หรือความหึงหวง คือ ไม่อยากเห็นคนอื่นมาเสมอตัว อรติ ความไม่ยินดีด้วย คือ ไม่อยากเห็นคนอื่นได้ดีเกินไปกว่าตัว อสันตมูฐิ ความไม่สันโดษ คือ ความไม่รู้จักพอดี พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

๒. วัตถุกาม พัสตุนน่าใคร่ หรือวัตถุอันน่าใคร่ หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตใคร่ หรือปรารถนา ได้แก่ กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในส่วนที่เป็นอภิวรรณ คือ อารมณ์อันน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าชอบใจ เช่น เมื่อตาเห็นรูปที่สวยงาม หูได้ฟังเสียงที่ไพเราะ จมูกได้ สูดกลิ่นหอม ลิ้นได้สัมผัสรสที่น่าลิ้ม และร่างกายได้ถูกต้องสัมผัสสิ่งที่น่าใคร่ น่าชอบใจ ก็ทำให้จิต มีความยินดีขึ้น จากนั้นก็ดิ้นรนปรารถนาอยากจะได้ เมื่อได้สมความปรารถนาก็เพลิดเพลินลุ่มหลง หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์นั้น ไม่คิดที่จะถอนตนออกให้พ้น ครั้นไม่ได้ดังที่ตั้งใจไว้ก็ดิ้นรนขวนขวาย เพื่อจะให้ได้มา โดยไม่คำนึงถึงผิดชอบชั่วดี

การปฏิบัติ รู้จักข่มจิตตนให้มีความอยากในสิ่งที่พอได้ พอมี

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุชา ๒

ตอบ บุชา แปลว่า การเคารพยกย่อง หมายถึง การแสดงความเคารพนับถือบุคคล หรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนนับถือ เช่น พุทธศาสนิกชนบูชาพระรัตนตรัย หรือแสดงความเคารพ ผู้มีอุปการคุณ มีบิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น การบูชา มี ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสบูชา บูชาด้วยอามิส (คือสิ่งของ) ได้แก่ การบูชาด้วยเครื่องสักการะ ที่เป็นวัตถุสิ่งของ มีดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น การบูชาด้วยเครื่องอุปโภคและบริโภค มีผ้า อาหาร ที่นั่ง ที่นอน ยารักษาโรค หรือการที่พุทธศาสนิกชน จัดสร้างถาวรวัตถุ มีโบสถ์ วิหาร ศาลา การเปรียญ กุฏิสงฆ์ เป็นต้น ไว้ในพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชา จัดเป็นการบูชาด้วยอามิส เช่นเดียวกัน

๒. ปฏิบัติบูชา บูชาด้วยปฏิบัติตาม ได้แก่ การบูชาด้วยการประพฤติตน โดยเอื้อเฟื้อในคำสั่งสอนของท่าน และปฏิบัติตามโดยเคารพ ไม่แสดงอาการดื้อรั้น เช่น พุทธศาสนิกชน ได้ฟังคำสั่งสอนในทางพุทธศาสนาแล้วประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน และเป็นผู้นับถือธรรมสมควรแก่ธรรม ก็จะได้รับผลสมควรแก่การปฏิบัติของตน

การปฏิบัติ ควรบูชาต่อสิ่งของหรือบุคคลที่เหมาะสม และบูชาด้วยความเต็มใจ ไม่ใช่ราคาของสิ่งของ

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของปฏิสันถาร ๒

ตอบ ปฏิสันถาร แปลว่า การต้อนรับ หมายถึง การรับรอง การทักทายปราศรัยผู้มาถึงถิ่น การทำปฏิสันถาร เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของผู้เป็นเจ้าของถิ่น เป็นหน้าที่ของผู้เป็นเจ้าของถิ่นที่จะต้องทำต่อแขกผู้มาเยือน ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนหรือไม่ก็ตาม ตลอดถึงผู้ที่สัญจรผ่านไปมา เมื่อได้ประสบพบเห็นเข้า ก็เป็นผู้สมควรที่ผู้เป็นเจ้าของถิ่นจะต้องทำปฏิสันถารทั้งนั้นมี ๒ อย่าง คือ

๑. อามิสปฏิสันถาร ปฏิสันถารด้วยอามิส (คือสิ่งของ) คือ การจัดหาวัตถุที่เป็นสิ่งของเป็นเครื่องต้อนรับ เช่น ข้าว น้ำ หรือที่พักอาศัย เป็นต้น เท่าที่ผู้เป็นเจ้าของถิ่นจะสามารถจัดหาได้มาต้อนรับแขกผู้มาเยือนตามสมควร หากผู้ที่มาเยือนเป็นผู้ที่มีความหิวกระหาย ก็ควรจัดข้าวปลาอาหารให้ หากเขามีความประสงค์หรือจำเป็นที่จะต้องอยู่พักแรม ก็จัดหาเครื่องนุ่งห่มสำหรับผลัดเปลี่ยน และจัดหาที่พักให้ หรือถ้าสามารถทำได้ เมื่อเขาจะจากไปก็จัดหาพาหนะให้

๒. ธัมมปฏิสันถาร ปฏิสันถารโดยธรรม หมายถึง การต้อนรับด้วยสนทนาปราศรัยโดยธรรม คือ ตามความเหมาะสมแก่แขกผู้มาเยือน หรือสมควรแก่ฐานะของแขก เช่น ถ้าแขกผู้มาเยือนเป็นผู้มีฐานะต่ำกว่าหรือเสมอกับตน ก็ต้อนรับด้วยการทักทายปราศรัยเชิญให้นั่งในที่เสมอกัน ไม่แสดงกิริยาเย่อหยิ่ง ถ้อยคำด้วยประการใด ๆ สนทนาถึงสุขทุกข์โดยอาการฉันทมิตร หรือสนทนาในเรื่องอื่น ๆ ตามสมควร ถ้าแขกผู้มาเยือนเป็นผู้มีฐานะตำแหน่งสูงกว่าตน ดำรงอยู่ในฐานะที่ควรเคารพนับถือ เป็นผู้เจริญกว่าตนโดยชาติ คุณ และโดยวัย ก็แสดงการต้อนรับด้วยการอ่อนน้อมถ่อมตนมีการกราบไหว้ ลูกขึ้นต้อนรับ เป็นต้น พร้อมจัดหาอาสนะที่นั่งในที่สมควรให้สมกับฐานะตำแหน่งนั้น ๆ

การปฏิบัติ เลือกรับรองบุคคลให้เหมาะสมกับ สถานะของบุคคล สถานที่ และเวลา

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสุข ๒

ตอบ สุข แปลว่า สภาพที่ทนได้ง่าย หรือสภาพที่กีดกันเสียซึ่งทุกข์ หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความปลอดภัยพร้อมชื่น ความไม่เดือดร้อนโดยประการต่าง ๆ มี ๒ อย่าง คือ

๑. กายิกสุข สุขทางกาย หมายถึง การที่กายมีภาวะเป็นปกติ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และไม่ได้รับความเจ็บปวดจากการกระทบกระทั่งกับสิ่งอื่น ๆ มีทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคใช้สอยอย่างพร้อมมูล ตลอดถึงการที่กายไม่ได้รับความเหน็ดเหนื่อยด้วยกิจการที่จะต้องทำต่าง ๆ เป็นต้น

๒. เจตสิกสุข สุขทางใจ หมายถึง การที่ใจมีความสำราญพร้อมชื่นไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นเหตุทำให้จิตเศร้าหมอง หรือการที่จิตมีปกติผ่องใสไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ที่มากกระทบ มีปกติเย็นและชื่นอยู่เป็นนิจ เป็นต้น

การปฏิบัติ พึงพิจารณาให้อ่องแท้ ความอยากที่นำสู่ทางเสื่อมไม่สมควรปฏิบัติ

ใบความรู้ที่ ๑

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทุกะ หมวด ๒

ทุกะ หมวด ๒

กัมมัฏฐาน ๒

๑. สมถกัมมัฏฐาน	กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ
๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน	กัมมัฏฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา

อธิบาย

กัมมัฏฐาน แปลว่า ที่ตั้งแห่งการงาน หรืออารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งการงาน อีกอย่างหนึ่งเรียกว่า “ภาวนา” แปลว่าทำให้มีให้เพิ่มขึ้น หรือการเจริญ ทั้ง ๒ อย่างนี้ มีความหมายเดียวกัน คือ การกระทำ หรือการบำเพ็ญเพียรทางจิต เพื่อให้จิตสงบระงับจากนิวรณ์ธรรมทั้งหลาย โดยปกติจิตของปุถุชนย่อมดิ้นรนกวัดแกว่งไปในอารมณ์ต่าง ๆ จึงไม่อาจสงบ ระงับได้ อุบายอย่างหนึ่งเป็นเครื่องฝึกจิตให้สงบระงับ เป็นจิตที่ควรแก่การงาน สามารถรู้แจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง และละกิเลสที่มีอยู่ภายในได้เด็ดขาด เรียกว่า กัมมัฏฐาน หรือภาวนา การบำเพ็ญกัมมัฏฐานเป็นข้อปฏิบัติขั้นสูง บุคคลผู้ปรารถนาความพ้นทุกข์เป็นการงานทางจิตที่ละเอียดลุ่มลึก ต้องอาศัยความเพียรและความอดทนเป็นประการสำคัญ เพราะเมื่อบุคคลมีความเพียรตั้งมั่นดีแล้ว ย่อมสามารถบรรลุผลได้ตามสมควรแก่อุปนิสัยของตน มี ๒ อย่าง คือ

๑. สมถกัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายสงบใจ คือ การเจริญกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยบริกรรมอย่างเดียว เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตโดยใช้สติเป็นหลัก ไม่เกี่ยวกับการใช้ปัญญาตามธรรมดาจิตของบุคคล ย่อมฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นอริยธรรม คือ อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่าชอบใจ ทั้งที่เป็นอนิยธรรม คือ อารมณ์ที่ไม่ปรารถนา ไม่น่าชอบใจ เมื่อจิตฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ก็จะไม่สามารถสงบลงได้ อุบายอย่างหนึ่งอันเป็นเครื่องสงบระงับจิตไม่ให้ฟุ้งซ่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ก็คือ การใช้สติยึดเอาอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งแล้วบริกรรมโดยทำไว้ในใจจนจิตแนบแน่นในอารมณ์เดียว สามารถระงับนิวรณ์ได้ เป็นจิตมีอารมณ์เลิศเป็นหนึ่งเรียกว่า “เอกัคคตา”

ในปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมรคจำแนกอารมณ์สมถกัมมัฏฐานไว้ ๔๐ คือ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อาหารูปกุกุสสัญญา ๑ จตุธาตววัตถาน ๑ พรหมวิหาร ๔ อรูป ๔

๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน กัมมัฏฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา คือ การบำเพ็ญกัมมัฏฐานที่ใช้ปัญญาพิจารณาอย่างเดียว โดยการพิจารณาปรารถาสภาวะธรรม คือ ชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ แยกออกพิจารณาให้รู้ตามสภาพความเป็นจริง โดยยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณะว่า เป็นอนิจจัง คือ ความไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา เป็นทุกข์ คือ เป็นสิ่งที่ทนได้ยากบีบคั้นอยู่เป็นนิจ เป็นอนัตตา หาตัวตนมิได้ เป็นเพียงธาตุทั้ง ๔ มารวมกันเท่านั้น

การใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรมให้เห็นตามความเป็นจริงอย่างนี้ และรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาวะที่มีอยู่นั้น ปลอ่ยวางความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวงได้และละกิเลสได้ในที่สุด

ผู้ที่เจริญกัมมัฏฐาน ๒ อย่างนี้ มีผลแตกต่างกัน คือ ผู้ที่เจริญสมถกัมมัฏฐาน าระงับนิรณัม ๕ ได้ ทำให้จิตสงบเป็นสมาธิ ได้สมาบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ และอรูปฌาน ๔ แต่ไม่สามารถบรรลุมรรคผลได้ ส่วนผู้ที่เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยใช้ปัญญาพิจารณาสภาวธรรม ยกขึ้นสู่ไตรลักษณ์ จนเกิดรู้แจ้งเห็นจริง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง สามารถละกิเลสได้เด็ดขาด และบรรลุเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

กาม ๒

๑. กิเลสกาม กิเลสเป็นเหตุไคร่
๒. วัตถุกาม พัสตอันน่าไคร่ หรือ วัตถุอันน่าไคร่

อธิบาย

กาม แปลว่า ความไคร่ หมายถึง ความอยาก ความปรารถนาสิ่งที่น่าไคร่น่าชอบใจ เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลหลงติดข้องอยู่ในโลก ไม่สามารถหลุดพ้นไปจากทุกข์ได้ เพราะการเวียนตายเวียนเกิดอย่างไม่รู้จักจบสิ้น แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. กิเลสกาม กิเลสเป็นเหตุไคร่ ได้แก่ กิเลส แปลว่า ความเศร้าหมอง กิเลสกาม หมายถึง ความไคร่ที่ทำให้จิตขุ่นมัวหรือหมกมุ่นอยู่ในสิ่งนั้น ๆ เรียกว่า ปริยภูฐานกิเลส คือ กิเลสที่กลุ่มมรุมจิตให้เกิดความเร่าร้อนทะยานอยากในอารมณ์ต่าง ๆ ได้แก่ ราคะ ความกำหนัดยินดี โลภะ ความโลภ ออยากได้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป อิจฉา ความปรารถนา อยากจะได้ เช่น เห็นคนอื่นได้สิ่งใดก็อยากจะได้บ้าง เป็นต้น อิสสา ความริษยา หรือความหึงหวง คือ ไม่อยากเห็นคนอื่นมาเสมอตัว อรติ ความไม่ยินดีด้วย คือ ไม่อยากเห็นคนอื่นได้ดีเกินไปกว่าตัว อสันตฺถุฐิ ความไม่สันโดษ คือ ความไม่รู้จักพอดี พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

๒. วัตถุกาม พัสตอันน่าไคร่ หรือวัตถุอันน่าไคร่ หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตไคร่หรือปรารถนา ได้แก่ กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ในส่วนที่เป็นอภิวุทธารมณ์ คือ อารมณ์อันน่าไคร่ น่าปรารถนา น่าชอบใจ เช่น เมื่อดูตาเห็นรูปที่สวยงาม หูได้ฟังเสียงที่ไพเราะ จมูกได้สูดกลิ่นหอม ลิ้นได้สัมผัสรสที่นำลิ้ม และร่างกายได้ถูกต้องสัมผัสสิ่งที่น่าไคร่ น่าชอบใจ ก็ทำให้จิตมีความยินดีขึ้น จากนั้นก็ดิ้นรนปรารถนาอยากจะได้ เมื่อได้สมความปรารถนา ก็เพลิดเพลินลุ่มหลงหมกมุ่นอยู่ในอารมณ์นั้น ไม่คิดที่จะถอนตนออกให้พ้น ครั้นไม่ได้ดังที่ตั้งใจไว้ก็ดิ้นรนชวนชวายเพื่อจะให้ได้มา โดยไม่คำนึงถึงผิดชอบชั่วดี

กามทั้ง ๒ อย่างนี้ กิเลสกาม จัดเป็นมาร เพราะเป็นโทษล้างผลาญคุณความดี และทำให้จิตตกต่ำจนเสียคนได้ ส่วนวัตถุกามจัดเป็นบ่วงแห่งมาร เพราะเป็นสิ่งที่น่าไคร่ น่าปรารถนา น่าชอบใจ สามารถผูกจิตของบุคคลผู้ไม่รู้เท่าทันให้ติดอยู่ ไม่สามารถจะหลุดพ้นไปจากทุกข์ในวัฏสงสารได้

บูชา ๒

๑. อามิสบูชา บูชาด้วยอามิส (คือสิ่งของ)

๒. ปฏิบัติบูชา บูชาด้วยปฏิบัติตาม

อธิบาย

บูชา แปลว่า การเคารพยกย่อง หมายถึง การแสดงความเคารพนับถือบุคคลหรือวัตถุอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนนับถือ เช่น พุทธศาสนิกชนบูชาพระรัตนตรัย หรือแสดงความเคารพผู้มีอุปการคุณ มีบิดา มารดา ครู อาจารย์ เป็นต้น การบูชา มี ๒ อย่าง คือ

๑. **อามิสบูชา บูชาด้วยอามิส (คือสิ่งของ)** ได้แก่ การบูชาด้วยเครื่องสักการะที่เป็นวัตถุสิ่งของ มีดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น การบูชาด้วยเครื่องอุปโภคและบริโภค มีผ้า อาหาร ที่นั่ง ที่นอน ยารักษาโรค หรือการที่พุทธศาสนิกชน จัดสร้างถาวรวัตถุ มีโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ เป็นต้น ไว้ในพุทธศาสนา เพื่อเป็นพุทธบูชา จัดเป็นการบูชาด้วยอามิสเช่นเดียวกัน

๒. **ปฏิบัติบูชา บูชาด้วยปฏิบัติตาม** ได้แก่ การบูชาด้วยการประพฤติตนโดยเอื้อเฟื้อในคำสั่งสอนของท่าน และปฏิบัติตามโดยเคารพ ไม่แสดงอาการดื้อรั้น เช่น พุทธศาสนิกชน ได้ฟังคำสั่งสอนในทางพุทธศาสนาแล้วประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอน และเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็จะได้รับผลสมควรแก่การปฏิบัติของตน

บูชา ๒ อย่างนี้ อามิสบูชาทำให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ ปฏิบัติบูชาทำให้ได้ผลสูงสุด คือ มรรค ผล นิพพาน พระพุทธเจ้าจึงตรัสสรรเสริญปฏิบัติบูชาว่าประเสริฐ เพราะสามารถรักษาพระสัทธรรมคำสั่งสอนไว้ได้นานและถือว่าเป็นการบูชาพระองค์โดยตรง

ปฏิสันถาร ๒

๑. อามิสปฏิสันถาร ปฏิสันถารด้วยอามิส (คือสิ่งของ)

๒. รัชมปฏิสันถาร ปฏิสันถารโดยธรรม

อธิบาย

ปฏิสันถาร แปลว่า การต้อนรับ หมายถึง การรับรอง การทักทายปราศรัยผู้มาถึงถิ่น การทำปฏิสันถาร เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งของผู้เป็นเจ้าของ เป็นหน้าที่ของผู้เป็นเจ้าของที่จะต้องทำต่อแขกผู้มาเยือน ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นผู้ที่ไม่รู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนหรือไม่ก็ตาม ตลอดถึงผู้ที่สัญจรผ่านไปมา เมื่อได้ประสบพบเห็นเข้า ก็เป็นผู้สมควรที่ผู้เป็นเจ้าของจะต้องทำปฏิสันถารทั้งนั้น มี ๒ อย่าง คือ

๑. **อามิสปฏิสันถาร ปฏิสันถารด้วยอามิส (คือสิ่งของ)** คือ การจัดหาวัตถุที่เป็นสิ่งของเป็นเครื่องต้อนรับ เช่น ข้าว น้ำ หรือที่พักอาศัย เป็นต้น เท่าที่ผู้เป็นเจ้าของจะสามารถจัดหาได้มาต้อนรับแขกผู้มาเยือนตามสมควร หากผู้ที่มาเยือนเป็นผู้ที่มีความหิวกระหาย ก็ควรจัดข้าวปลา

อาหารให้ หากเขามีความประสงค์หรือจำเป็นที่จะต้องอยู่พักแรม ก็จัดหาเครื่องนุ่งห่มสำหรับผลัดเปลี่ยนและจัดหาที่พักให้ หรือถ้าสามารถทำได้ เมื่อเขาจะจากไปก็จัดหาพาหนะให้

๒. ธรรมปฏิสังขาร ปฏิสังขารโดยธรรม หมายถึง การต้อนรับด้วยสนทนาปราศรัยโดยธรรม คือ ตามความเหมาะสมแก่แขกผู้มาเยือน หรือสมควรแก่ฐานะของแขก เช่น ถ้าแขกผู้มาเยือนเป็นผู้มีฐานะต่ำกว่าหรือเสมอกับตน ก็ต้อนรับด้วยการทักทายปราศรัยเชิญให้นั่งในที่เสมอกัน ไม่แสดงกิริยาเย่อหยิ่ง ถ้อยคำด้วยประการใด ๆ สนทนาถึงสุขทุกข์โดยอาการฉันทมิตร หรือสนทนาในเรื่องอื่น ๆ ตามสมควร ถ้าแขกผู้มาเยือนเป็นผู้มีฐานะตำแหน่งสูงกว่าตน ดำรงอยู่ในฐานะที่ควรเคารพนับถือ เป็นผู้เจริญกว่าตนโดยชาติคุณ และโดยวัย ก็แสดงการต้อนรับด้วยการอ่อนน้อม ถ่อมตน มีการกราบไหว้ ลูกขึ้นต้อนรับ เป็นต้น พร้อมจัดหาอาสนะให้ที่นั่งที่สมควรให้สมกับฐานะตำแหน่งนั้น ๆ

ปฏิสังขาร ๒ อย่างนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์จะต้องมีการคบหาสมาคมพบปะ ทักทาย พุดจาปราศรัยกันด้วยปฏิสังขารอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อการอยู่ร่วมกันในโลกอย่างมีความสุข ถ้าปราศจากปฏิสังขารทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็จะทำให้สังคมมนุษย์ขาดความเอื้อเฟื้อเพื่อแผ่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

สุข ๒

๑. กายิกสุข สุขทางกาย
๒. เจตสิกสุข สุขทางใจ

อธิบาย

สุข แปลว่า สภาพที่ทนได้ง่าย หรือสภาพที่ก่อกินเสียซึ่งทุกข์ หมายถึง ความสบาย ความสำราญ ความปลอดโปร่งแจ่มชื่น ความไม่เดือดร้อนโดยประการต่าง ๆ มี ๒ อย่าง คือ

๑. กายิกสุข สุขทางกาย หมายถึง การที่กายมีภาวะเป็นปกติ ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน และไม่ได้รับความเจ็บปวดจากการกระทบกระทั่งกับสิ่งอื่น ๆ มีทรัพย์สมบัติพร้อมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภคใช้สอยอย่างพร้อมมูล ตลอดถึงการที่กายไม่ได้รับความเหน็ดเหนื่อยด้วยกิจการที่จะต้องทำต่าง ๆ เป็นต้น

๒. เจตสิกสุข สุขทางใจ หมายถึง การที่ใจมีความสำราญแจ่มชื่นไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นเหตุทำให้จิตเศร้าหมอง หรือการที่จิตมีปกติผ่องใสไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ที่มากกระทบ มีปกติเย็นและแจ่มชื่นอยู่เป็นนิจ เป็นต้น

สุข ๒ อย่างนี้ สุขทางใจนับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะบุคคลแม้กายจะได้รับความลำบาก เดือดร้อนเพียงใดก็ตาม ถ้าใจเป็นสุขไม่ขุ่นมัวแล้ว ย่อมทนต่อความทุกข์ที่เกิดขึ้นทางกายได้ ทั้งยังสามารถหาอุบายหลีกเลี่ยงความทุกข์นั้น ๆ ได้ด้วย

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๒
ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคี (ไฟ) ๓ อธิปไตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สิกขา ๓ และสามัญลักษณ์ะ ๓ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคม ด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- อกุศลวิตก ๓
- กุศลวิตก ๓
- อัคคี (ไฟ) ๓
- อธิปไตยยะ ๓
- ญาณ ๓
- ตัณหา ๓
- ปิฎก ๓
- พุทธจริยา ๓
- วัฏฏะ (วน) ๓
- สิกขา ๓
- สามัญลักษณ์ะ ๓

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๔ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ ๑ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคี (ไฟ) ๓ กลุ่มที่ ๒ อธิปไตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ กลุ่มที่ ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ และกลุ่มที่ ๔ สิกขา ๓ สามัญลักษณ์ะ ๓ จากใบความรู้ที่ ๒

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนองานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมาย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- ๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๒
- ๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓	ใบกิจกรรมที่ ๒

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

- ๑. ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓
- ๒. ใบกิจกรรมที่ ๒

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบาย หลักธรรมของ พระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมิน ผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่า ร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๒

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๑๑	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๒๐ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๙ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับใช้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๒

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑๑ ข้อ (๓๓ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอกุศลวิตก ๓

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกุศลวิตก ๓

.....
.....
.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอัคคี (ไฟ) ๓

.....
.....
.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอธิปเตยยะ ๓

.....
.....
.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของญาณ ๓

.....
.....
.....

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของตัณหา ๓

.....

.....

.....

๗. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของปิฎก ๓

.....

.....

.....

๘. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพุทธจริยา ๓

.....

.....

.....

๙. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของวัฏฏะ (วน) ๓

.....

.....

.....

๑๐. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสิกขา ๓

.....

.....

.....

๑๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสามัญญลักษณะ ๓

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

หลักการของพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอกุศลวิตก ๓

ตอบ แปลว่า ความตรึงในทางอกุศล หมายถึง ความนึกคิดไปในทางที่ไม่ดี เป็นอาการที่เกิดขึ้นกับจิต โดยปกติจิตของมนุษย์ผู้เป็นปุถุชนย่อมจะมีการนึกคิดไปในอารมณ์ต่าง ๆ บางครั้งก็นึกคิดไปในทางที่ดี คือ คิดที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น บางครั้งก็คิดไปในทางที่ไม่ดี คือ คิดแต่ในทางที่จะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ในที่นี้หมายถึง ความนึกคิดในทางไม่ดี มี ๓ อย่าง คือ

๑. กามวิตก ความตรึงในทางกาม หมายถึง ความนึกคิดของบุคคลผู้หนักไปทางกามหรือในทางลาภผล เช่น ความคิดที่มุ่งไปในทางประพาศติพิศในสามีภรรยาของผู้อื่น เมื่อเห็นสามีภรรยาของผู้อื่นแล้วก็อดใจไว้ไม่ได้ เก็บเอาความคิดปรารถนาที่จะทำการล่วงละเมิดไว้ในใจ ความคิดเช่นนี้มีรากจะเป็นสมมุฐาน

๒. พยาบาทวิตก ความตรึงในทางพยาบาท หมายถึง ความนึกคิดของผู้ที่หนักไปในทางโทสะขาดความเมตตา มุ่งแต่จะทำให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่น เช่น คิดจะประทุษร้ายร่างกายเขาบ้าง คิดจะทำลายทรัพย์สินของเขาบ้าง คิดจะทำลายคุณความดีของเขาบ้าง ความคิดเช่นนี้มีโทสะเป็นสมมุฐาน

๓. วิหิงสาวิตก ความตรึงในทางเบียดเบียน หมายถึง ความนึกคิดของบุคคลผู้ขาดความสงสาร และขาดความพลอยยินดี มีความริษยาไม่ยอมเห็นใครดีกว่าตน เช่น คิดหาทางกลั่นแกล้งผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนบ้าง ทำงานด้วยกันก็คิดเอาเปรียบเขา เพื่อตัวเองจะได้ทำงานน้อยบ้าง หรือแสวงหาความสุขเพื่อตัวเองในทางที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความลำบากบ้าง ความคิดเช่นนี้มีโมหะเป็นสมมุฐาน

การปฏิบัติ มีสติไม่วิตก

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของกุศลวิตก ๓

ตอบ แปลว่า ความตรึงในทางกุศล หมายถึง ความตรึงนึกคิดในฝ่ายที่ดี ตรงกันข้ามกับอกุศลวิตกดังกล่าว มี ๓ อย่าง คือ

๑. เนกขัมมวิตก ความตรึงในทางพรากจากกาม หมายถึง ความตรึงนึกคิดของผู้หวังความสงบในการที่จะพรากตนออกจากกาม ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสกาม มีรากะความกำหนัด โลภะ ความโลภ เป็นต้น ทั้งไม่ปล่อยใจให้ลุ่มหลงอยู่ในวัตถุกามอันเป็นเครื่องยั่ววนจิต คือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่น่ารักชักให้ใคร่พาใจให้กำหนัด โดยคำนึงถึงโทษของกิเลสเหล่านี้ว่าเป็นเหตุให้จิตฟุ้งซ่าน และมีความคิดที่จะพรากจากกิเลสเหล่านั้นด้วยการออกบวช เนกขัมมวิตกนี้มีโอโลภะเป็นสมมุฐาน

๒. อพยาบาทวิตก ความตรึงในทางไม่พยาบาท หมายถึง ความตรึงนึกคิดของบุคคลผู้หวังให้คนอื่นมีความสุข ไม่คิดถึงความสุขของตนฝ่ายเดียว คิดที่จะแบ่งปันประโยชน์ของตนแก่ผู้อื่น ได้แก่ ความคิดของผู้ที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณา เมื่อตนมีความสุขก็ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย เห็นผู้อื่นมีความสุขก็คิดช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นต้น อพยาบาทวิตกนี้มีโอหะเป็นสมุฏฐาน

๓. อวิหิงสาวิตก ความตรึงในทางไม่เบียดเบียน หมายถึง ความตรึงนึกคิดของบุคคลผู้มุ่งให้ผู้อื่นมีความสุขสบาย ไม่คิดซ้ำเติมเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ จะทำสิ่งใดก็นึกถึงประโยชน์ของผู้อื่นอยู่เสมอ เช่น จะใช้คนหรือสัตว์ก็นึกถึงความเหนื่อยยากของคนหรือสัตว์นั้น ไม่ใช่ให้ลำบากตรากตรำจนเกินไป หรือคิดจะทำสิ่งใดถ้าทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนถึงดเว้นเสีย เป็นต้น อวิหิงสาวิตกนี้มีโมหะเป็นสมุฏฐาน

การปฏิบัติ สืบข้อมูล รู้วิเคราะห์ หาพื้นฐานความจริงด้วยสติและปัญญา

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอัคคิ (ไฟ) ๓

ตอบ แปลว่า ไฟ โดยปกติไฟเป็นของร้อน เมื่อบุคคลไปถูกต้องเข้าก็จะทำให้เจ็บปวด เพราะถูกพลังแห่งความร้อนแผดเผา ถ้าเอาวัตถุไปถูกต้องเข้าก็อาจเผาวัตถุนั้นให้เป็นเถ้าถ่านไปได้ นี่หมายถึง ไฟภายนอกที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ในที่นี้หมายถึง กิเลสที่เปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้เร่าร้อน คือ กิเลสที่มีลักษณะร้อนเหมือนไฟ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นภายในจิตใจแล้วก็จะทำให้รุ่มร้อน กระวนกระวายไม่อาจคงอยู่ในคุณความดีได้ เพราะเป็นสิ่งที่จะเผาบุคคลเสียจากคุณความดีมี ๓ อย่าง คือ

๑. ราศัคคิ ไฟคือราคะ หมายถึง ความกำหนัดยินดีหรือความทะยานอยาก ในอารมณ์ต่าง ๆ ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งมีมาจากความโลภ ตามปกติบุคคลผู้ประกอบด้วยราคะแล้ว จิตย่อมจะฟุ้งซ่านไม่สงบลงได้ เช่น เมื่อได้พบรูปที่สวยงาม ฟังเสียงที่ไพเราะ เป็นต้น จิตก็จะติดอยู่ในรูปและเสียงนั้น เกิดความร้อนรุ่มกระวนกระวายใจ พยายามเพื่อจะให้ได้มาตามที่ปรารถนา โดยสามารถทำได้ทุกอย่างไม่ว่าถูกหรือผิด เช่น ขำคนหรือทำอนาจารต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนาซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจไฟราคะที่เผาผลาญจิตใจให้รุ่มร้อนนั่นเอง

๒. โทสัคคิ ไฟคือโทสะ หมายถึง ความขัดเคือง ไม่พอใจ คิดประทุษร้ายผู้อื่น เป็นธรรมชาติของจิตที่ถูกอนิฏฐารมณ์มากระทบมีลักษณะทำให้จิตหงุดหงิดฉุนเฉียว เป็นต้น โทสะนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ถ้าไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ย่อมเป็นเหตุให้แสดงอาการวิปริตต่าง ๆ เมื่อมีกำลังแก่กล้ามากขึ้นก็ทำให้ปราศจากความเมตตากรุณา อาจประทุษร้ายผู้อื่นที่ตนโกรธได้โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนั้น โทสะจึงเปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้ร้อนรุ่มด้วยการคิดจะประทุษร้ายผู้อื่น

๓. โมหัคคิ ไฟคือโมหะ หมายถึง ความหลงไม่รู้สภาพตามเป็นจริง จิตที่ถูกโมหะครอบงำ ย่อมลุ่มหลงมัวเมาไปตามความเชื่อของตนหรือตามคำชักนำของผู้อื่น โดยไม่ได้ใช้ปัญญาของตนพิจารณาหาเหตุผล เช่น มีผู้มาแนะนำว่า ถ้าอยากมีความสุข ความเจริญจะต้องทำการบูชาหรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยสิ่งนี้ ๆ ก็ทำตาม แม้ตนเองจะไม่มีทรัพย์สินสิ่งของก็ไปยืมผู้อื่นมา

แนวทางการจัดการเรียนรู้อุทธมศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

โดยไม่คำนึงว่าทำไปแล้วจะเกิดผลหรือไม่ เมื่อไม่เกิดผลตามคำแนะนำก็เดือดร้อนใจเพราะหมดทรัพย์สิน และเป็นหนี้ผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น โมหะจึงเปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้ลุ่มหลง

การปฏิบัติ สำรวจใจตนเอง สถานการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ไม่สบายใจหรือไม่ เพราะเหตุใด หาเหตุผล วิเคราะห์หาทางแก้ปัญหาโดยส่วนรวม

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอริปไตย ๓

ตอบ แปลว่า ความเป็นใหญ่ หมายถึง ความเป็นใหญ่ของบุคคลที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็หวังผลที่จะได้เป็นสำคัญ เช่น ทำเพื่อตนเอง ทำเพื่อประเทศชาติบ้านเมือง ทำเพื่อความถูกต้องชอบธรรม เป็นต้น มี ๓ อย่าง คือ

๑. **อัตตาริปไตย ความมีตนเป็นใหญ่ (อัตตาริปไตย)** หมายถึง บุคคลผู้ยึดอัตตา คือ ถือตนเป็นประมาทจะกระทำการสิ่งใดก็นึกถึงประโยชน์ตนเป็นสำคัญ โดยไม่นึกถึงความเสียหายของผู้อื่น แม้จะทำการที่แสดงว่าตนเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมก็ตาม จะทำก็เมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายก็คือ ความเป็นใหญ่ของตนเป็นสำคัญ

๒. **โลกาธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ (โลกาธิปไตย)** โลก ในที่นี้หมายถึง ประชาชนผู้อยู่ในโลก ดังนั้น โลกาธิปไตย ในที่นี้จึงหมายความว่า มีประชาชนเป็นใหญ่ หรือที่เรียกกันในสมัยนี้ว่า ประชาธิปไตย ซึ่งนับว่าอำนวยประโยชน์ดีกว่าอัตตาริปไตย เพราะทำให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ชอบได้มากกว่า คือจะทำการสิ่งใดก็ยังยึดถือประชาชนเป็นใหญ่ โดยมุ่งถึงประชาชน เช่น จะทำทานคิดว่า ถ้าเราไม่ทำคนอื่นก็จะติเตียนว่าเราตระหนี่ถี่เหนียว เขาทำกันทำไมไม่ทำ จึงต้องพยายามทำบ้างพอเป็นเครื่องป้องกันการติเตียนของผู้อื่น เป็นต้น

๓. **ธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ (ธัมมาธิปไตย)** ธรรม ในที่นี้หมายถึง ความถูกต้องชอบธรรมในการกระทำของบุคคลเป็นสำคัญ ไม่ทำเพราะกลัวคนอื่นติเตียนหรือเพราะหวังคำสรรเสริญของผู้อื่น แต่ทำเพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ควรทำ เช่น เมื่อจะทำบุญกุศลก็คิดว่าทำให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้องชอบธรรม จึงให้ทานเพื่อให้จิตปราศจากความตระหนี่ และเป็นเครื่องเกื้อกูลกันและกัน รักษาศีล เพื่อรักษา กาย วาจา ของตนให้สงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน และเจริญภาวนา เพื่อให้ใจสงบระงับ ไม่ให้ฟุ้งซ่าน เป็นต้น การกระทำกุศลดังกล่าวนี้ ไม่ได้คิดถึงประโยชน์ของตนและไม่ได้ทำเพราะเกรงผู้อื่นติเตียน แต่ทำเพราะยึดถือความถูกต้องความชอบธรรมเป็นสำคัญ

การปฏิบัติ จงคิดว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ไม่มีอะไรเป็นของตน ทุกคนมีส่วนร่วมช่วยกันสร้างสรรค์

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของญาณ ๓

ตอบ แปลว่า ความรู้ หรือความหยั่งรู้ หมายถึง ปัญญาหยั่งรู้เหตุและผลอันแจ่มแจ้งตามสภาพความเป็นจริง โดยไม่มีสิ่งใดขัดขวางหรือปิดบังมิให้รู้ ในที่นี้ได้แก่ ความรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ ๔ มี ๓ อย่าง คือ

๑. สัจจญาณ ปรีชาหยั่งรู้อริยสัจ หมายถึง ความรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง ตามที่เป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) หรือปัญญาหยั่งรู้ว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ ตัณหา ๓ มีกามตัณหา เป็นต้น เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับตัณหาเสียได้ เป็นความดับทุกข์ อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์

๒. กิจจญาณ ปรีชาหยั่งรู้อริยสัจที่ควรทำ หมายถึง ความหยั่งรู้อริยสัจที่ต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์เป็นสภาพที่ควรกำหนดรู้ ทุกข์สมุทัยเป็นสภาพที่ควรละเสีย ทุกข์นิโรธเป็นสภาพที่ควรทำให้แจ้ง ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาเป็นสภาพที่ควรทำให้เกิดขึ้นหรือควรเจริญให้เกิดมีขึ้น

๓. กตญาณ ปรีชาหยั่งรู้อริยสัจอันทำแล้ว หมายถึง ความหยั่งรู้ว่ากิจอันจะต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำเสร็จแล้ว กล่าวคือปัญญาอันหยั่งรู้ว่า ทุกข์เป็นสภาพที่ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว ทุกข์สมุทัยเป็นสภาพที่ควรละเราละได้แล้ว ทุกข์นิโรธเป็นสภาพควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาเป็นสภาพที่ควรทำให้เกิดขึ้นเราได้ทำให้เกิดขึ้นแล้ว

การปฏิบัติ แสวงหาความรู้จากการอ่าน การฟัง การสังเกต

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของตัณหา ๓

ตอบ แปลว่า ความอยาก หมายถึง ความทะยานอยาก อันเป็นอาการที่มีอยู่ในจิตใจของปุถุชนทั่วไป หรือภาวะจิตที่ดิ้นรนไปในอารมณ์มีรูป เป็นต้น มี ๓ อย่าง คือ

๑. กามตัณหา ตัณหาในกาม หมายถึง ความทะยานอยากได้ในวัตถุกามหรือกามคุณ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าใคร่น่าปรารถนา น่าชอบใจที่เรียกว่า อិฏฐารมณ์ ที่ตนยังไม่ได้และความหมกมุ่นอยู่ในวัตถุกามที่ได้แล้วจนไม่สามารถสละได้ ได้แก่ ความอยากในอารมณ์มีรูป เป็นต้น ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจความอยากได้กามคุณ คือ สิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตาอยากเห็นรูปสวย หูอยากได้ยินเสียงไพเราะ จมูกอยากดมกลิ่นหอม ลิ้นอยากลิ้มลองของอร่อย กายอยากสัมผัสที่นุ่มสบาย

๒. ภวตัณหา ตัณหาในภพ หมายถึง ความทะยานอยากเป็นอยู่ในภพที่ตนเกิดแล้วด้วยอำนาจความห่วงอาลัย เช่น ผู้ที่มีความห่วงอาลัยในทรัพย์สมบัติ ลาภ ยศ หรือญาติมิตร ไม่อยากจะจากไป และความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป รวมถึงความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ได้แก่ ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป รวมถึงความติดใจในรูปภพ อรูปภพหรือติดใจในฉนสมมาบัติ ความเห็นติดแน่นในภพ และความเห็นว่าเป็นอัตตาและโลกเที่ยง เป็นต้น

๓. วิภวตัณหา ตัณหาในปราศจากภพ หมายถึง ความทะยานอยากพ้นจากภพที่เกิด คือ ความอยากตายไปเสียด้วยอำนาจความเบื่อหน่าย และความอยากดับสูญไม่เกิดในภพนั้น ๆ อีก ได้แก่ ความอยากในความพรากพ้นไปแห่งตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าชอบใจ เช่น อยากฆ่าตัวตายเพราะความผิดหวังอกหัก อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ ความเห็นติดแน่นในสภาวะที่ปราศจากภพ และความเห็นว่าเป็นอัตตาและโลกขาดสูญ เป็นต้น

การปฏิบัติ ความรู้แจ้งเห็นจริงว่าความอยากใดที่นำมาสู่ทุกข์พึงละเว้น

๗. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของปิฎก ๓

ตอบ แปลว่า กระจาดหรือตระกร้า อันเป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง คัมภีร์เป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้วมี ๓ อย่าง คือ

๑. พระวินัยปิฎก หมวดพระวินัย ได้แก่ คำสั่งสอนที่ใช้ในลักษณะ ข้อบังคับอันเป็นกฎ หรือระเบียบสำหรับปฏิบัติ เพื่ออยู่รวมกันอย่างมีความสุขของหมู่คณะ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ ๑) อากาโรวินัย วินัยของคฤหัสถ์ คือ ผู้อยู่ครองเรือน ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ และ ๒) อนาคาริกวินัย วินัยของบรรพชิต คือ พระภิกษุ สามเณร และพระภิกษุณี ได้แก่ ศีล ๑๐ ของสามเณร ศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุสงฆ์ และศีล ๓๑๑ ของพระภิกษุณี

๒. พระสุตตันตปิฎก หมวดพระสุตตันตะ (หรือพระสูตร) ได้แก่ พระสูตรที่ประมวลพระธรรมเทศนา ซึ่งแสดงแก่บุคคลตามสถานที่และโอกาสต่าง ๆ โดยยกบุคคลขึ้นแสดงเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เข้าใจได้ง่าย เช่น กล่าวถึง ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ว่าเป็นอย่างไร แล้วยกบุคคลผู้ปฏิบัติมาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ เป็นต้น

๓. พระอภิธรรมปิฎก หมวดพระอภิธรรม ได้แก่ ธรรมที่แสดงเฉพาะหัวข้อที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ จัดเป็นปรมัตถ์ (ธรรมชั้นสูง) ที่มีเนื้อความสุขุมลุ่มลึก ซึ่งเป็นธรรมที่เหมาะสมแก่บุคคลผู้มีอุปนิสัยแก่กล้า มีการกล่าวอธิบายถึง ชันด์ ธาตุ อายตนะ อินทรีย์ บัญญัติ วิมุตติและกุศล หรือกล่าวโดยย่อเป็นธรรมที่เกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน

การปฏิบัติ ศึกษาและวิเคราะห์ให้ถ่องแท้

๘. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพุทธจริยา ๓

ตอบ แปลว่า พระจริยาของพระพุทธเจ้า หมายถึง การทรงบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา มี ๓ อย่าง คือ

๑. โลกัตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก ได้แก่ พระจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มหาชนที่นับว่าเป็นสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป โดยทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ อย่าง คือ ๑) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต ๒) เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ๓) เวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทแก่พระภิกษุ ๔) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา (๕) เวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูเวไนยสัตว์ ในพุทธกิจชื่อว่าในเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธองค์จะทรงใช้ทิพยจักขุตรวจดูสัตว์โลก ที่มีอุปนิสัยพร้อมที่จะบรรลุธรรมแล้วก็เสด็จไปโปรดโดยไม่ทรงเห็นแก่ความลำบาก เป็นพระพุทธจริยาที่ทรงบำเพ็ญเพื่อสงเคราะห์คนทั้งหลายโดยฐานเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๒. ญาติตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติหรือโดยฐานเป็นพระญาติ ได้แก่ ทรงสงเคราะห์พระญาติตามฐานะ เช่น ทรงอนุญาตให้พวกศากยะผู้เป็นพระญาติและเป็นเดียริย์ (นับถือลัทธิศาสนาอื่น) ซึ่งมีความประสงค์จะเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาไม่ต้องอยู่ติดถียปริวาส ๔ เดือนก่อน เหมือนพวกเดียริย์อื่น ๆ หรือการเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติ มีพระพุทธบิดา เป็นต้น ให้บรรลุธรรมตามภูมิธรรมของแต่ละบุคคล หรือการเสด็จไปห้ามพระญาติทั้งสองฝ่ายผู้วิวาทกันเพราะการแย่งน้ำเข้านา เป็นต้น จัดเป็นญาติตถจริยาที่เด่นชัด

๓. พุทธตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงบัญญัติสิกขาบทพรหมจรรย์ และทรงวางระเบียบปฏิบัติแก่พระภิกษุและพระภิกษุณี คือ ศีลหรือพระวินัยของพระภิกษุและพระภิกษุณี อันเป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติ เพื่อข่มพวกภิกษุผู้หน้าด้านไม่ละอายที่เรียกว่า อลัชชี และเพื่อความอยู่ผาสุกของเหล่าภิกษุผู้เคร่งครัดในศีล และทรงแสดงธรรมประกาศพระศาสนาแก่พุทธบริษัท ให้รู้ทั่วถึงธรรม ประดิษฐานพระพุทธรูปให้ดำรงยืนสืบมา พระพุทธจริยาส่วนนี้ ทำให้พระองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ในฐานะที่เป็นพระบรมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พุทธจริยา ๓ อย่างนี้ เมื่อบุคคลได้ศึกษาแล้ว ทำให้ทราบถึงการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ว่าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ทุกถ้วนหน้า ทรงบำเพ็ญประโยชน์ ๓ ประการ คือ ทรงอนุเคราะห์ชาวโลก ทรงอนุเคราะห์หมู่พระญาติ และทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ควรที่พุทธบริษัทจะได้ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติสืบไป

การปฏิบัติ การปฏิบัติตนเป็นบุคคลมีจิตอาสา เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เป็นประโยชน์อันสูงสุด

๙. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของวิญญูะ (วน) ๓

ตอบ แปลว่า วน หรือวงเวียน หมายถึง องค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของ ภวจักร หรือสังสารจักร คือ การเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ

๑. กิเลสวิญญูะ วนคือกิเลส หรือวงจรกิเลส ประกอบด้วย อวิชชาความไม่รู้จริง ตัณหาความอยาก และอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น

๒. กัมมวิญญูะ วนคือกรรม หรือวงจรกรรม ประกอบด้วย สังขารและกรรมภาพ

๓. วิปากวิญญูะ วนคือวิปาก หรือวงจรวิปาก ประกอบด้วยวิญญูญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ และเวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏ เรียกว่า อุปัตติภาพ ชาติ ชรา มรณะ เป็นต้น

การปฏิบัติ จงคิดว่าทำสิ่งใดย่อมมีผู้รู้ ผู้เห็น ดังนั้น จงกระทำแต่ความดี

๑๐. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสิกขา ๓

ตอบ แปลว่า การศึกษา หรือข้อที่จะต้องศึกษา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นหลัก สำหรับศึกษาหรือฝึกหัด ฝึกฝนอบรมกาย วาจา ใจให้มีการพัฒนาสูงยิ่งขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพานมี ๓ อย่าง คือ

๑. อธิศีลสิกขา สิกขาคือศีลยิ่ง หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติขั้นสูง โดยความมุ่งหมายสูงสุด ได้แก่ ปาติโมกข์สังวรศีล ศีล คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต จัดเป็นศีลที่ยิ่งสูงกว่าศีลทั่วไป ศีลสำหรับคนทั่วไป คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัย การรักษา

มารยาททางกายและวาจาให้มีสุจริตทางกาย วาจา และมีการดำรงอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ รักษาให้เอื้ออำนวยแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิต

๒. อธิจิตตสิกขา สิกขาคือจิตยิ่ง หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิขั้นสูง ได้แก่ การฝึกอบรมจิตจนถึงขั้นฌานสมาบัติจัดเป็นสมาธิยิ่ง สำหรับคนทั่วไปเป็นการสร้างเสริมคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในการฝึกจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานให้ได้ผลดี ให้มีจิตใจยึดมั่นและมั่นคงในคุณธรรม เร้าใจให้ฝึกฝนและมีวิริยะอุตสาหะในการสร้างความดีงามยิ่งขึ้นไป

๓. อธิปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญายิ่ง หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง เห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง โดยความหมายสูงสุด ได้แก่ วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาที่กำหนดรู้อาการของไตรลักษณ์ สำหรับคนทั่วไป ได้แก่ การพิจารณาวิจิตรและคิดการต่าง ๆ ได้ถูกต้องชัดเจน โดยไม่ถูกกิเลสความเห็นแก่ได้และความเกลียดโกรธแค้นชิงชังเป็นตัวครอบงำชักจูง รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายทำให้เกิดความเป็นอิสระ มีจิตผ่องใส ไร้ทุกข์ และสดชื่นเบิกบาน

การปฏิบัติ การฝึกฝนตนอย่างสม่ำเสมอในสิ่งที่ควร ย่อมเหนือกว่าผู้ไม่ฝึกตนเอง

๑๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสามัญลักษณ์ ๓

ตอบ แปลว่า ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง ได้แก่ สิ่งลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งหลาย ที่มีวิญญูณ เช่น มนุษย์และสัตว์ เป็นต้น หรือสิ่งที่ไม่วิญญูณ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ บ้านเรือน เป็นต้น มี ๓ คือ

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา ไม่เที่ยงแท้แน่นอน

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก มีความบอบสลาย มีความบีบคั้นอยู่เป็นนิจ

๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน ได้แก่ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีภาวะไม่ใช่ตัวตน ไม่เป็นไปในอำนาจ บังคับควบคุมไม่ได้ เป็นเพียงธาตุ ๔ คือ ปฐวี (ธาตุดิน) อาโป (ธาตุน้ำ) เตโช (ธาตุไฟ) วาโย (ธาตุลม) รวมกัน และภาวะที่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ (นิพพาน)

การปฏิบัติ ทำจิตให้เป็นกลาง ได้ก็ดี ไม่ได้ก็ดี

ใบความรู้ที่ ๒

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในติกะ หมวด ๓

ติกะ หมวด ๓

อกุศลวิตก ๓

๑. กามวิตก	ความตริในทางกาม
๒. พยาบาทวิตก	ความตริในทางพยาบาท
๓. วิหิงสาวิตก	ความตริในทางเบียดเบียน

อธิบาย

อกุศลวิตก แปลว่า ความตริในทางอกุศล หมายถึง ความนึกคิดไปในทางที่ไม่ดี เป็นอาการที่เกิดขึ้นกับจิต โดยปกติจิตของมนุษย์ผู้เป็นปุถุชนย่อมจะมีการนึกคิดไปในอารมณ์ต่าง ๆ บางครั้งก็นึกคิดไปในทางที่ดี คือ คิดที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่อุศลแก่ผู้อื่น บางครั้งก็คิดไปในทางไม่ดี คือคิดแต่ในทางที่จะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ในที่นี้หมายถึง ความนึกคิดในทางไม่ดี มี ๓ อย่าง คือ

๑. กามวิตก ความตริในทางกาม หมายถึง ความนึกคิดของบุคคลผู้หนักไปทางกาม หรือในทางลาภผล เช่น ความคิดที่มุ่งไปในทางประพาศผิดในสามีภรรยาของผู้อื่น เมื่อเห็นสามีภรรยาของผู้อื่นแล้วก็อดใจไว้ไม่ได้ เก็บเอาความคิดปรารถนาที่จะทำการล่วงละเมิดไว้ในใจ ความคิดเช่นนี้มีรากจะเป็นสมมุฐาน

๒. พยาบาทวิตก ความตริในทางพยาบาท หมายถึง ความนึกคิดของผู้ที่หนักไปในทางโทสะขาดความเมตตา มุ่งแต่จะให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่น เช่น คิดจะประทุษร้ายร่างกายเขาบ้าง คิดจะทำลายทรัพย์สินของเขาบ้าง คิดจะทำลายคุณความดีของเขาบ้าง ความคิดเช่นนี้มีโทสะเป็นสมมุฐาน

๓. วิหิงสาวิตก ความตริในทางเบียดเบียน หมายถึง ความนึกคิดของบุคคลผู้ขาดความสงสาร และขาดความพลอยยินดี มีความริษยาไม่ยอมเห็นใครดีกว่าตน เช่น คิดหาทางกลั่นแกล้งผู้อื่นให้ได้รับความเดือดร้อนบ้าง ทำงานด้วยกันก็คิดเอาเปรียบเขา เพื่อตัวเองจะได้ทำงานน้อยบ้าง หรือแสวงหาความสุขเพื่อตัวเองในทางที่จะทำให้ผู้อื่นได้รับความลำบากบ้าง ความคิดเช่นนี้มีโมหะเป็นสมมุฐาน

กุศลวิตก ๓

๑. เนกขัมมวิตก	ความตริในทางพรากจากกาม
๒. อพยาบาทวิตก	ความตริในทางไม่พยาบาท
๓. อวิหิงสาวิตก	ความตริในทางไม่เบียดเบียน

อธิบาย

กุศลวิตก แปลว่า ความตริในทางกุศล หมายถึง ความตริที่นึกคิดในฝ่ายที่ดี ตรงกันข้ามกับอกุศลวิตกดังกล่าว มี ๓ อย่าง คือ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

๑. เนกขัมมวิตก ความตรึในทางพรากจากกาม หมายถึง ความตรึกนึกคิตของผู้หวังความสงบในการที่จะพรากตนออกจากกาม ไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลสกาม มีราคะ ความกำหนด โลภะ ความโมภ เป็นตัน ทั้งไม่ปล่อยใจให้ลุ่มหลงอยู่ในวัตถุกามอันเป็นเครื่องยั่ววนจิต คือ กามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่นารักชกให้ใครพาก็ให้กำหนด โดยคานึงถึงโทษของกิเลสเหล่านี้ว่าเป็นเหตุให้จิตฟุ้งซ่าน และมีความคิดที่จะพรากจากกิเลสเหล่านี้ด้วยการออกบวช เนกขัมมวิตกนี้มือโลภะเป็นสมภูฐาน

๒. อพยยาบาทวิตก ความตรึในทางไม่พยยาบาท หมายถึง ความตรึกนึกคิตของบุคคลผู้หวังให้คนอื่นมีความสุข ไม่คิดถึงความสุขของตนฝ่ายเดียว คิดที่จะแบ่งปันประโยชน์ของตนแก่ผู้อื่นได้แก่ ความคิดของผู้ที่ประกอบด้วยความเมตตากรุณา เมื่อตนมีความสุขก็ปรารถนาจะให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย เห็นผู้อื่นมีความสุขก็คิดช่วยให้พ้นทุกข์ เป็นต้น อพยยาบาทวิตกนี้มือโทสะเป็นสมภูฐาน

๓. อวิหิงสชาติวิตก ความตรึในทางไม่เบียดเบียน หมายถึง ความตรึกนึกคิตของบุคคลผู้มุ่งให้ผู้อื่นมีความสุข ไม่คิดซ้ำเติมเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ จะทำสิ่งใดก็นึกถึงประโยชน์ของผู้อื่นอยู่เสมอ เช่น จะใช้คนหรือสัตว์ก็นึกถึงความเหนื่อยยากของคนหรือสัตว์นั้น ไม่ใช่ให้ลำบากตรากตรำจนเกินไปหรือคิดจะทำสิ่งใดถ้าทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนถึงตัวเสีย เป็นต้น อวิหิงสชาติวิตกนี้มือโมหะเป็นสมภูฐาน

อัคคิ (ไฟ) ๓

๑. ราคัคคิ	ไฟคือราคะ
๒. โทสัคคิ	ไฟคือโทสะ
๓. โมหัคคิ	ไฟคือโมหะ

อธิบาย

อัคคิ แปลว่า ไฟ โดยปกติไฟเป็นของร้อน เมื่อบุคคลไปถูกต้องเข้าก็จะทำให้เจ็บปวดเพราะถูกพลังแห่งความร้อนแผดเผา ถ้าเอาวัตถุไปถูกต้องเข้าก็อาจเผาวัตถุนั้นให้เป็นเถ้าถ่านไปได้ นี่หมายถึง ไฟภายนอกที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่ในที่นี้หมายถึง กิเลสที่เปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้เราร้อน คือ กิเลสที่มีลักษณะร้อนเหมือนไฟ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นภายในจิตใจแล้วก็จะทำให้รุ่มร้อน กระวนกระวายไม่อาจคงอยู่ในคุณความดีได้ เพราะเป็นสิ่งที่จะเผาบุคคลเสียจากคุณความดีมี ๓ อย่าง คือ

๑. ราคัคคิ ไฟคือราคะ หมายถึง ความกำหนดยินดีหรือความทะยานอยากในอารมณ์ต่าง ๆ ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งมีมาจากความโลภ ตามปกติบุคคลผู้ประกอบด้วยราคะแล้ว จิตย่อมจะฟุ้งซ่านไม่สงบลงได้ เช่น เมื่อได้พบรูปที่สวยงาม ฟังเสียงที่ไพเราะ เป็นต้น จิตก็จะติดอยู่ในรูปและเสียงนั้น เกิดความร้อนรุ่มกระวนกระวายใจ พยายามเพื่อจะให้ได้มาตามที่ปรารถนา โดยสามารถทำได้ทุกอย่างไม่ว่าถูกหรือผิด เช่น ชำคณหรือทำอนาจารต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ได้สิ่งที่ปรารถนา ซึ่งเกิดขึ้นด้วยอำนาจไฟราคะที่เผาผลาญจิตใจให้รุ่มร้อนนั่นเอง

๒. โทสัคคิ ไฟคือโทสะ หมายถึง ความขัดเคือง ไม่พอใจ คิดประทุษร้ายผู้อื่น เป็นธรรมชาติของจิตที่ถูกกิณฐารมณั้มากระทบมีลักษณะทำให้จิตหงุดหงิดฉุนเฉียว เป็นต้น โทสะนี้ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ถ้าไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ย่อมเป็นเหตุให้แสดงอาการวิปริตต่าง ๆ เมื่อมีกำลังแก่กล้ามากขึ้น ก็ทำให้ปราศจากความเมตตากรุณา อาจประทุษร้ายผู้อื่นที่ตนโกรธได้โดยวิธีการต่าง ๆ ดังนั้น โทสะ จึงเปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตให้ร้อนรุ่มด้วยการคิดจะประทุษร้ายผู้อื่น

๓. โมหัคคิ ไฟคือโมหะ หมายถึง ความหลงไม่รู้สภาพตามเป็นจริง จิตที่ถูกโมหะ ครอบงำย่อมลุ่มหลงมัวเมาไปตามความเชื่อของตนหรือตามคำชักนำของผู้อื่น โดยไม่ได้ใช้ปัญญาของตน พิจารณาหาเหตุผล เช่น มีผู้มาแนะนำว่า ถ้าอยากมีความสุข ความเจริญจะต้องทำการบูชาหรือบวงสรวง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยสิ่งนี้ ๆ ก็ทำตาม แม้ตนเองจะไม่มีทรัพย์สินสิ่งของก็ไปยืมผู้อื่นมา โดยไม่คำนึงว่า ทำไปแล้วจะเกิดผลหรือไม่ เมื่อไม่เกิดผลตามคำแนะนำก็เดือดร้อนใจเพราะหมดทรัพย์สินและเป็นหนี้ผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น โมหะจึงเปรียบเหมือนไฟ เพราะเผาผลาญจิตใจให้ลุ่มหลง

ไฟทั้ง ๓ กองนี้ บุคคลควรระวังไม่ให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อไฟคือราคะ โทสะ โมหะ เกิดขึ้นแล้ว จะเผาผลาญจิตใจให้เร่าร้อนกระวนกระวายตื่นระสับกระส่ายให้ลุ่มร้อน หลงมัวเมาตกอยู่ในอำนาจของไฟราคะ ไฟโทสะ และไฟโมหะ อยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถถอนตนให้พ้นไปได้ เหมือนถูกไฟเผา ให้รุ่มร้อนอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ควรระวังไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ เมื่อเกิดขึ้นแล้วควรละเสีย

อธิปไตยยะ ๓

๑. อัตตอธิปไตยยะ	ความมีตนเป็นใหญ่
๒. โลกอธิปไตยยะ	ความมีโลกเป็นใหญ่
๓. ธรรมอธิปไตยยะ	ความมีธรรมเป็นใหญ่

อธิบาย

อธิปไตยยะ แปลว่า ความเป็นใหญ่ หมายถึง ความเป็นใหญ่ของบุคคลที่จะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็หวังผลที่จะได้เป็นสำคัญ เช่น ทำเพื่อตนเอง ทำเพื่อประเทศชาติบ้านเมือง ทำเพื่อความถูกต้องชอบธรรม เป็นต้น มี ๓ อย่าง คือ

๑. อัตตอธิปไตยยะ ความมีตนเป็นใหญ่ (อัตตอธิปไตย) หมายถึง บุคคลผู้ยึดอัตตา คือ ถือตนเป็นประมาณจะกระทำการใดก็นึกถึงประโยชน์ตนเป็นสำคัญ โดยไม่นึกถึงความเสียหายของผู้อื่น แม้จะทำสิ่งที่แสดงว่าตนเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวมก็ตาม จะทำก็เมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายก็คือ ความเป็นใหญ่ของตนเป็นสำคัญ

๒. โลกอธิปไตยยะ ความมีโลกเป็นใหญ่ (โลกอธิปไตย) โลก ในที่นี้หมายถึง ประชาชนผู้อยู่ในโลก ดังนั้น โลกอธิปไตยยะในที่นี้จึงหมายความว่า มีประชาชนเป็นใหญ่ หรือที่เรียกกันในสมัยนี้ว่า ประชาธิปไตย ซึ่งนับว่าอำนวยประโยชน์ดีกว่าอัตตอธิปไตยยะ เพราะทำให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ชอบ ได้มากกว่า คือ จะทำอะไรก็ยังยึดถือประชาชนเป็นใหญ่ โดยมุ่งถึงประชาชน เช่น จะทำทานคิดว่า ถ้าเราไม่ทำคนอื่นก็จะติเตียนว่าเราตระหนี่ถี่เหนียว เขาทำกันทำไม่ไม่ทำ จึงต้องพยายามทำบ้าง พอเป็นเครื่องป้องกันการติเตียนของผู้อื่น เป็นต้น

๓. **ธัมมาธิปไตยยะ ความมีธรรมเป็นใหญ่ (ธัมมาธิปไตย)** ธรรม ในที่นี้หมายถึง ความถูกต้องชอบธรรมในการกระทำของบุคคลเป็นสำคัญ ไม่ทำเพราะกลัวคนอื่นติเตียนหรือ เพราะหวังคำสรรเสริญของคนอื่น แต่ทำเพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ควรทำ เช่น เมื่อจะทำบุญกุศล ก็คิดว่าการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นหลักปฏิบัติที่ถูกต้องชอบธรรม จึงให้ทานเพื่อให้จิตปราศจากความตระหนี่ และเป็นเครื่องเกื้อกูลกันและกัน รักษาศีล เพื่อรักษากาย วาจา ของตนให้สงบเรียบร้อย ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน และเจริญภาวนา เพื่อให้ใจสงบระงับ ไม่ให้ฟุ้งซ่าน เป็นต้น การกระทำ กุศลดังกล่าวนี้ ไม่ได้คิดถึงประโยชน์ของตนและไม่ได้ทำเพราะเกรงผู้อื่นติเตียน แต่ทำเพราะยึดถือ ความถูกต้องความชอบธรรมเป็นสำคัญ

ญาณ ๓

๑. สัจจญาณ	ปรีชาหยั่งรู้อริยสัจ
๒. กิจจญาณ	ปรีชาหยั่งรู้กิจอันควรทำ
๓. กตญาณ	ปรีชาหยั่งรู้กิจอันทำแล้ว

อธิบาย

ญาณ แปลว่า ความรู้ หรือความหยั่งรู้ หมายถึง ปัญญาหยั่งรู้เหตุและผลอันแจ่มแจ้ง ตามสภาพความเป็นจริง โดยไม่มีสิ่งใดขัดขวางหรือปิดบังมิให้รู้ ในที่นี้ได้แก่ ความรู้แจ้งเห็นจริง ในอริยสัจ ๔ มี ๓ อย่าง คือ

๑. **สัจจญาณ ปรีชาหยั่งรู้อริยสัจ** หมายถึง ความรู้แจ้งในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างตามที่ เป็นจริงว่านี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี่ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) หรือปัญญาหยั่งรู้ว่า การเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นทุกข์ ตัณหา ๓ มีกามตัณหา เป็นต้น เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ความดับตัณหาเสียได้ เป็นความดับทุกข์ อริยมรรค มีองค์ ๘ เป็นข้อปฏิบัติที่นำไปสู่ความดับทุกข์

อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ความเห็นที่ถูกต้อง ได้แก่ ปัญญารู้แจ้งในอริยสัจ ๔ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค หรือปัญญารู้แจ้งไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปปาท

๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ความดำริที่ถูกต้อง ได้แก่ ความดำริในการออกจากกาม การไม่ผูกพยาบาท และการไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ เจรจาที่ถูกต้อง ได้แก่ การพูดจาที่ปราศจากาวจีหุจจริต ๔ อย่าง คือ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ

๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ การงานที่ถูกต้อง ได้แก่ ประกอบการงานที่ไม่มีมีโทษ เว้นจากกายหุจจริต ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

๕) สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพชอบ การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง ได้แก่ ประกอบแต่สัมมาชีพ งดเว้นจากมิจฉาชีพ อาชีพที่ผิดศีลธรรม ผิดกฎหมาย มีโทษทั้งทางโลกและทางธรรม

๖) สัมมาวายามะ ความพยายามชอบ ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง ได้แก่ ความเพียรพยายามในสัมมปปธาน ๔ คือ เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลเกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรให้บุญกุศลเกิดขึ้น และเพียรรักษาบุญกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ ความระลึกที่ถูกต้อง ได้แก่ ความระลึกไปในสติปัฏฐาน ๔ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม

๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ ความตั้งใจที่ถูกต้อง ได้แก่ ความตั้งใจมั่นในการเจริญฌาน ๔ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน

๒. กิจจญาณ ปริชายังรู้กิจที่ควรทำ หมายถึง ความหยั่งรู้กิจอันจะต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างว่า ทุกข์เป็นสภาพที่ควรกำหนดรู้ ทุกขสมุทัยเป็นสภาพที่ควรละเสีย ทุกขนิโรธเป็นสภาพที่ควรทำให้แจ้ง ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นสภาพที่ควรทำให้เกิดขึ้นหรือควรเจริญให้เกิดมีขึ้น

๓. กตญาณ ปริชายังรู้กิจอันทำแล้ว หมายถึง ความหยั่งรู้ว่ากิจอันจะต้องทำในอริยสัจ ๔ แต่ละอย่างนั้นได้ทำเสร็จแล้ว กล่าวคือ ปัญญาอันหยั่งรู้ว่า ทุกข์เป็นสภาพที่ควรกำหนดรู้ เราได้กำหนดรู้แล้ว ทุกขสมุทัยเป็นสภาพที่ควรละเราละได้แล้ว ทุกขนิโรธเป็นสภาพควรทำให้แจ้ง เราได้ทำให้แจ้งแล้ว ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาเป็นสภาพที่ควรทำให้เกิดขึ้นเราได้ทำให้เกิดขึ้นแล้ว

ตัณหา ๓

๑. กามตัณหา	ตัณหาในกาม
๒. ภวตัณหา	ตัณหาในภพ
๓. วิภวตัณหา	ตัณหาในปราศจากภพ

อธิบาย

ตัณหา แปลว่า ความอยาก หมายถึง ความทะยานอยาก อันเป็นอาการที่มีอยู่ในจิตใจของปุถุชนทั่วไป หรือภาวะจิตที่ดิ้นรนไปในอารมณ์มีรูป เป็นต้น มี ๓ อย่าง คือ

๑. กามตัณหา ตัณหาในกาม หมายถึง ความทะยานอยากได้ในวัตถุกามหรือกามคุณ อันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันนำใคร่นำปรารถนา น่าชอบใจที่เรียกว่าอิฏฐารมณ์ ที่ตนยังไม่ได้และความหมกมุ่นอยู่ในวัตถุกามที่ได้แล้วจนไม่สามารถสละได้ ได้แก่ ความอยากในอารมณ์มีรูป เป็นต้น ที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจความอยากได้กามคุณ คือ สิ่งสนองความต้องการทางประสาทสัมผัสทั้ง ๕ คือ ตาอยากเห็นรูปสวย หูอยากได้ยินเสียงไพเราะ จมูกอยากดมกลิ่นหอม ลิ้นอยากลิ้มลองของอร่อย กายอยากสัมผัสที่นุ่มสบาย

๒. ภวตัณหา ตัณหาในภพ หมายถึง ความทะยานอยากเป็นอยู่ในภพที่ตนเกิดแล้วด้วยอำนาจความหวังอาลัย เช่น ผู้ที่มีความหวังอาลัยในทรัพย์สมบัติ ลาภ ยศ หรือญาติมิตร ไม่อยากจะจากไป และความอยากเกิดในภพที่ปรารถนาต่อไป รวมถึงความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ในแนวทางการจัดการเรียนรู้อรรถศาสตร์ศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

ได้แก่ ความอยากในภาวะของตัวตนที่จะได้จะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไป รวมถึงความตั้งใจในรูปภพ อรูปภพหรือตั้งใจในฉานสมาบัติ ความเห็นติดแน่นในภพ และความเห็นว่าเป็นอัตตาและโลกเที่ยง เป็นต้น

๓. **วิภวตัณหา ตัณหาในปราศจากภพ** หมายถึง ความทะยานอยากพ้นจากภพที่เกิดคือ ความอยากตายไปเสียด้วยอำนาจความเบื่อหน่าย และความอยากดับสูญไม่เกิดในภพนั้น ๆ อีกได้แก่ ความอยากในความพราศพ้นไปแห่งตัวตนจากความเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งอันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าพอใจ เช่น อยากฆ่าตัวตายเพราะความผิดหวังอกหัก อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ ความเห็นติดแน่นในสภาวะที่ปราศจากภพ และความเห็นว่าเป็นอัตตาและโลกขาดสูญ เป็นต้น

ปิฎก ๓

๑. พระวินัยปิฎก	หมวดพระวินัย
๒. พระสุตตันตปิฎก	หมวดพระสุตตันตะ (หรือพระสูตร)
๓. พระอภิธรรมปิฎก	หมวดพระอภิธรรม

อธิบาย

ปิฎก แปลว่า กระจาดหรือตะกร้า อันเป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งของต่าง ๆ ในที่นี้หมายถึง คัมภีร์เป็นที่รวบรวมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่จัดเป็นหมวดหมู่แล้วมี ๓ อย่าง คือ

๑. **พระวินัยปิฎก หมวดพระวินัย** ได้แก่ คำสั่งสอนที่ใช้ในลักษณะ ข้อบังคับอันเป็นกฎหรือระเบียบสำหรับปฏิบัติ เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของหมู่คณะ แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ ๑) อาคาริยวินัย วินัยของคฤหัสถ์ คือผู้อยู่ครองเรือน ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ และ ๒) อนาคาริยวินัย วินัยของบรรพชิต คือ พระภิกษุ สามเณร และพระภิกษุณี ได้แก่ ศีล ๑๐ ของสามเณร ศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุสงฆ์ และศีล ๓๑๑ ของพระภิกษุณี

๒. **พระสุตตันตปิฎก หมวดพระสุตตันตะ (หรือพระสูตร)** ได้แก่ พระสูตรที่ประมวลพระธรรมเทศนาซึ่งแสดงแก่บุคคล ตามสถานที่และโอกาสต่าง ๆ โดยยกบุคคลขึ้นแสดงเป็นตัวอย่างเพื่อให้เข้าใจได้ง่าย เช่น กล่าวถึง ทาน ศีล ภาวนา เป็นต้น ว่าเป็นอย่างไร แล้วยกบุคคลผู้ปฏิบัติมาเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ เป็นต้น

๓. **พระอภิธรรมปิฎก หมวดพระอภิธรรม** ได้แก่ ธรรมที่แสดงเฉพาะหัวข้อที่เป็นหลักวิชาล้วน ๆ ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือเหตุการณ์ จัดเป็นปรมัตถ์ (ธรรมชั้นสูง) ที่มีเนื้อความสุขุมลุ่มลึก ซึ่งเป็นธรรมที่เหมาะสมแก่บุคคลผู้มีอุปนิสัยแก่กล้า มีการกล่าวอธิบายถึง ชันด์ ธาตุ อายตนะ อินทริย์ บัญญัติ วิมุตติและกุศล หรือกล่าวโดยย่อเป็นธรรมที่เกี่ยวกับจิต เจตสิก รูป นิพพาน

พุทธจริยา ๓

๑. โลกัตถจริยา	ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก
๒. ญาตัตถจริยา	ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติ หรือโดยฐานเป็นพระญาติ
๓. พุทฺธัตถจริยา	ทรงประพฤติเป็นประโยชน์โดยฐานเป็น พระพุทธเจ้า

อธิบาย

พุทธจริยา แปลว่า พระจริยาของพระพุทธเจ้า หมายถึง การทรงบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้าตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา มี ๓ อย่าง คือ

๑. โลกัตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก ได้แก่ พระจริยาที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่มหาชนที่นับว่าเป็นสัตว์โลกทั่ว ๆ ไป โดยทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ อย่าง คือ ๑) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต ๒) เวลาเย็นทรงแสดงธรรม ๓) เวลาค่ำทรงปรทานพระโอวาทแก่พระภิกษุ ๔) เวลาเที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา ๕) เวลาใกล้รุ่งทรงตรวจดูเวไนยสัตว์ ในพุทธกิจข้อว่า ในเวลาใกล้รุ่ง พระพุทธองค์จะทรงใช้ทิพยจักขุตรวจดูสัตว์โลก ที่มีอุปนิสัยพร้อมที่จะบรรลุธรรม แล้วก็เสด็จไปโปรดโดยไม่ทรงเห็นแก่ความลำบาก เป็นพระพุทฺธจริยาที่ทรงบำเพ็ญเพื่อสงเคราะห์คนทั้งหลายโดยฐานเป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

๒. ญาตัตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติหรือโดยฐานเป็นพระญาติ ได้แก่ ทรงสงเคราะห์พระญาติตามฐานะ เช่น ทรงอนุญาตให้พวกศากยะผู้เป็นพระญาติและเป็นเดียริถีย์ (นับถือลัทธิศาสนาอื่น) ซึ่งมีความประสงค์จะเข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาไม่ต้องอยู่ติดถียปริวาส ๔ เดือนก่อน เหมือนพวกเดียริถีย์อื่น ๆ หรือการเสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระประยูรญาติมีพระพุทธบิดา เป็นต้น ให้บรรลุธรรมตามภูมิธรรมของแต่ละบุคคล หรือการเสด็จไปห้ามพระญาติทั้งสองฝ่ายผู้วิวาทกันเพราะการแย่งน้ำเข้านา เป็นต้น จัดเป็นญาตัตถจริยาที่เด่นชัด

๓. พุทฺธัตถจริยา ทรงประพฤติเป็นประโยชน์โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า ได้แก่ ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงบัญญัติสิกขาบทพรหมจรรย์ และทรงวางระเบียบปฏิบัติแก่พระภิกษุและพระภิกษุณี คือ ศีลหรือพระวินัยของพระภิกษุและพระภิกษุณี อันเป็นพื้นฐานแห่งการประพฤติ เพื่อข่มพวกภิกษุผู้หน้าด้านไม่ละอายที่เรียกว่า อลัชชี และเพื่อความอยู่ผาสุกของเหล่าภิกษุผู้เคร่งครัดในศีล และทรงแสดงธรรมประกาศพระศาสนาแก่พุทธบริษัท ให้รู้ทั่วถึงธรรม ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ดำรงยั่งยืนสืบมา พระพุทฺธจริยาส่วนนี้ ทำให้พระพุทฺธองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ในฐานะที่เป็นพระบรมศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พุทธจริยา ๓ อย่างนี้ เมื่อบุคคลได้ศึกษาแล้ว ทำให้ทราบถึงการบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ว่าทรงแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ทุกถ้วนหน้า ทรงบำเพ็ญประโยชน์ ๓ ประการ คือ ทรงอนุเคราะห์ชาวโลก ทรงอนุเคราะห์หมู่พระญาติ และทรงบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ ควรที่พุทธบริษัทจะได้ถือเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติสืบไป

แนวทางการจัดการเรียนรู้อรรถศาสตร์ศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

วิญญู (วน) ๓

๑. กิเลสวิญญู	วนคือกิเลส
๒. กัมมวิญญู	วนคือกรรม
๓. วิปากวิญญู	วนคือวิปาก

อธิบาย

วิญญู แปลว่า วน หรือวงเวียน หมายถึง องค์ประกอบที่หมุนเวียนต่อเนื่องกันของ ภวจักร หรือสังสารจักร คือการเวียนตายเวียนเกิดอยู่ในภพภูมิต่าง ๆ มี ๓ อย่าง คือ

๑. กิเลสวิญญู วนคือกิเลส หรือวงจรกิเลส ประกอบด้วย อวิชชาความไม่รู้จริง ตัณหา ความอยาก และอุปาทานความยึดมั่นถือมั่น

๒. กัมมวิญญู วนคือกรรม หรือวงจรกรรม ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ

๓. วิปากวิญญู วนคือวิปาก หรือวงจรวิปาก ประกอบด้วยวิญญาณ นามรูป สฬายณะ ผัสสะ และเวทนา ซึ่งแสดงออกในรูปปรากฏ เรียกว่า อุปัตติภพชาติ ขรา มรณะ เป็นต้น

มนุษย์และสัตว์เวียนตายเวียนเกิดในสังสารวิญญูหรือภพภูมิต่าง ๆ ก็เพราะมีกิเลส กรรมและวิปากทั้ง ๓ นี้ ซึ่งได้ชื่อว่า วิญญู ๓ หรือไตรวิญญู อันจัดเป็นสภาพที่หมุนเวียนไปตามกรรม เกิดขึ้นอีกเป็นวงจรใหญ่ เรียก สังสารจักร กล่าวคือ กิเลสเกิดขึ้นแล้วมีแรงผลักดันให้ทำกรรม ครั้นทำกรรมแล้ว ย่อมรับวิปาก ตรงกับคำว่า กรรมใดใครก่อ กรรมนั้นย่อมตามสนอง เมื่อได้รับวิปากแล้ว กิเลสเกิดขึ้นอีกวนกันไปอย่างนี้ จนกว่าจะตัดขาดได้ด้วยอรหัตมรรค จัดเป็นสภาพที่ประกอบเข้าแห่งปัจเจกการ เรียกว่า ภวจักร ความหมุนเวียนแห่งภาวะชีวิต หรือเรียกว่า สังสารจักร ความหมุนวนแห่งการเวียนตายเวียนเกิดในภพภูมิต่าง ๆ

วิญญู ๓ อย่างนี้ เมื่อบุคคลได้ศึกษาเรียนรู้แล้ว จะได้ทราบวงจรของชีวิตว่า เมื่อกิเลสเกิดขึ้นแล้ว เป็นเหตุให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ได้รับผลของกรรม เมื่อได้รับผลของกรรมแล้ว กิเลสก็เกิดขึ้นเป็นเหตุให้ทำกรรมต่อไปอีก หมุนเวียนไปอยู่อย่างนี้ไม่รู้จักจบสิ้น จนกว่าจะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ จึงจะตัดวงจรนี้ได้เด็ดขาด

สิกขา ๓

๑. อธิศีลสิกขา	สิกขาคือศีลยิ่ง
๒. อธิจิตตสิกขา	สิกขาคือจิตยิ่ง
๓. อธิปัญญาสิกขา	สิกขาคือปัญญายิ่ง

อธิบาย

สิกขา แปลว่า การศึกษา หรือข้อที่จะต้องศึกษา หมายถึง ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาหรือฝึกหัด ฝึกฝนอบรมกาย วาจา ใจให้มีการพัฒนาสูงขึ้นไป จนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือพระนิพพาน มี ๓ อย่าง คือ

๑. **อริสติกสิกขา สิกขาคือศีลยิ่ง** หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติชั้นสูง โดยความมุ่งหมายสูงสุด ได้แก่ ปาติโมกข์สังวรศีล ศีล คือ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต จัดเป็นศีลที่ยิ่งสูงกว่าศีลทั่วไป ศีลสำหรับคนทั่วไป คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัย การรักษามารยาททางกายและวาจาให้มีสุจริตทางกาย วาจา และมีการดำรงอยู่ด้วยดี มีชีวิตที่เกื้อกูลท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ รักษาให้อើอำนวยการมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน เป็นพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาคุณภาพจิต

๒. **อริจิตตสิกขา สิกขาคือจิตยิ่ง** หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิชั้นสูง ได้แก่ การฝึกอบรมจิตจนถึงขั้นฌานสมาบัติจัดเป็นสมาธิยิ่ง สำหรับคนทั่วไปเป็นการสร้างเสริมคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในการฝึกจิต หรือการปรับปรุงจิตให้มีคุณภาพและสมรรถภาพสูง ซึ่งเอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่จะใช้งานให้ได้ผลดี ให้มีจิตใจยึดมั่นและมั่นคงในคุณธรรม ระวังใจให้ฝึกฝนและมีวิริยะอุตสาหะในการสร้างความดีงามยิ่งขึ้นไป

๓. **อริปัญญาสิกขา สิกขาคือปัญญายิ่ง** หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง เห็นสภาพของสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง โดยความหมายสูงสุด ได้แก่ วิปัสสนาญาณ คือ ปัญญาที่กำหนดรู้อาการของไตรลักษณ์ สำหรับคนทั่วไป ได้แก่ การพิจารณาวิวินิจฉัยและคิดการต่าง ๆ ได้ถูกต้องชัดเจน โดยไม่ถูกกิเลสความเห็นแก่ได้และความเกลียดโกรธแค้นชิงชังเป็นตัวครอบงำชักจูง รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลกและชีวิต ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย ทำให้เกิดความเป็นอิสระ มีจิตผ่องใส ไร้ทุกข์ และสดชื่นเบิกบาน

สิกขา ๓ อย่างนี้ อริสติกสิกขา คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยอย่างยิ่งยวด อริจิตตสิกขา คือ การทำจิตใจให้ตั้งมั่นอย่างยิ่งยวด อริปัญญาสิกขา คือ ความรอบรู้ตามเป็นจริงอย่างยิ่งยวด ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยศีลเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างหยาบ สมาธิเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างกลาง และปัญญาเป็นเครื่องกำจัดกิเลสอย่างละเอียด สิกขา ๓ นี้ จึงจัดเป็นหลักปฏิบัติเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

สามัญญลักษณะ ๓

๑. อนิจจตา	ความเป็นของไม่เที่ยง
๒. ทุกขตา	ความเป็นทุกข์
๓. อนัตตตา	ความเป็นของไม่ใช่ตน

อธิบาย

สามัญญลักษณะ แปลว่า ลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งปวง ได้แก่ สิ่งลักษณะที่เสมอกันแก่สังขารทั้งหลาย ที่มีวิญญูณ เช่น มนุษย์และสัตว์ เป็นต้น หรือสิ่งที่ไม่มิวิญญูณ เช่น โต๊ะ แก้ว บ้านเรือน เป็นต้น มี ๓ คือ

๑. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา ไม่เที่ยงแท้แน่นอน

๒. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ได้แก่ สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นสิ่งที่ทนได้ยาก มีความทุกข์ มีความบีบคั้นอยู่เป็นนิจ

๓. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน ได้แก่ ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีภาวะไม่ใช่ตัวตน ไม่เป็นไปในอำนาจ บังคับควบคุมไม่ได้ เป็นเพียงธาตุ ๔ คือ ปฐวี (ธาตุดิน) อาโป (ธาตุน้ำ) เตโช (ธาตุไฟ) วาโย (ธาตุลม) รวมกัน และภาวะที่ปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ (นิพพาน)

สามัญญลักษณะ ๓ อย่างนี้ ไตรลักษณ์ก็เรียก เมื่อบุคคลได้ศึกษาเรียนรู้แล้ว ก็จะได้ทราบความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งที่ปัจจัยปรุงแต่งได้และปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้ ล้วนตกอยู่ในลักษณะที่เสมอกัน ได้แก่ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จะได้ใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เท่าทัน แล้วคลายความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๓

ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย อปัสเสนธรรม ๔ อัปมัณญา ๔ พระอริยบุคคล ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔ และ ผล ๔ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- อปัสเสนธรรม ๔
- อัปมัณญา ๔
- พระอริยบุคคล ๔
- สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔
- มรรค ๔
- ผล ๔

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระนั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

จากที่ไหนบ้าง

ชั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ ๑ อปัสเสนธรรม ๔ อัปมัณฺญา ๔ กลุ่มที่ ๒ พระอริยบุคคล ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ภายใน ๔ และกลุ่มที่ ๓ มรรค ๔ ผล ๔ จากโอบุความรู้ที่ ๓

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ชั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๓

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔	ใบกิจกรรมที่ ๓

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. โอบุความรู้ที่ ๓ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

๒. ใบกิจกรรมที่ ๓

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔ ได้	- ตรวจสอบผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๓

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๖	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๑ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๐ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๓
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
 ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๖ ข้อ (๑๘ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอัสเสนธรรม ๔

.....
 .....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอัปมัณญา ๔

.....
 .....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพระอริยบุคคล ๔

.....
 .....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔

.....
 .....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมรรค ๔

.....
 .....

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของผล ๔

.....
 .....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๓

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในจุดกาะ หมวด ๔

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอปสเสนธรรม ๔

ตอบ แปลว่า ธรรมดุษณักพิง หมายถึง ธรรมเป็นที่อิงหรือพึ่งอาศัยของผู้มีปัญญา ที่รู้จักพิจารณาปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้อง เพื่อไม่ให้เกิดทุกข์โทษแก่ตน เป็นทางป้องกันไม่ให้กุศลเกิดขึ้น และให้กุศลเจริญยิ่งขึ้น มี ๔ อย่าง คือ

๑. พิจารณาแล้วเสพของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อจำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับ สิ่งของเครื่องใช้ที่เหมาะสม ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และ บุคคล ตลอดถึงธรรม เป็นต้น ที่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้อง พึงพิจารณาแล้วจึงใช้สอยและเสพให้เป็น ประโยชน์ อกุศลจะไม่เกิด และที่เกิดแล้วก็จะเสื่อมสิ้นไป

๒. พิจารณาแล้วอดกลั้นของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา มี หนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำเสียดแทง และทุกข์เวทนาอันแรงกล้า พึงรู้จักพิจารณาแล้วอดกลั้น เช่น บุคคลที่รู้จักพิจารณาว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” แล้วอดกลั้นได้ เป็นต้น

๓. พิจารณาแล้วเว้นของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อรู้ว่าสิ่งที่เป็นโทษก่ออันตราย แก่ร่างกาย หรือจิตใจ เช่น คนพาล การพนัน สุราเมรัย สิ่งเสพติด เมื่อเข้าไปใกล้หรือเสพเข้าแล้ว อกุศลที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และกุศลที่เกิดแล้วย่อมเสื่อมสิ้นไป พึงรู้จักพิจารณาหลีกเลี่ยงเสีย เช่น เมื่อรู้ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด” ก็พึงเว้นการคบหาสมาคมกับคนพาล

๔. พิจารณาแล้วบรรเทาของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อสิ่งที่เป็นโทษก่ออันตราย แก่ร่างกายหรือจิตใจ เช่น อกุศลวิตกอันประกอบด้วยกาม พยาบาท และเบียดเบียนกัน ตลอดถึง ความชั่วร้ายทั้งหลายซึ่งเกิดขึ้นแล้ว พึงรู้จักพิจารณาแก้ไขบำบัดหรือขจัดให้สิ้นไป

การปฏิบัติ มีสติ รู้คิดด้วยปัญญาก่อนกระทำการใด ๆ จะทำให้การกระทำนั้น ๆ เป็นสิ่งดี

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอัปมัญญา ๔

ตอบ แปลว่า ภาวะจิตที่แผ่ไปโดยไม่มีประมาณ หมายถึง การแผ่คุณธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไปในหมู่มนุษย์และสัตว์หาประมาณมิได้ คือ ไม่จำกัดขอบเขต แต่ถ้าแผ่ไป โดยเจาะจงตัวบุคคล หรือโดยไม่เจาะจงตัวบุคคลแต่ยังมุ่งจำกัดเอาหมู่คนหรือสัตว์ เรียกว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หมายถึง พรหมโดยสมมติ คือ ท่านผู้เป็นผู้ใหญ่ ในที่นี้หมายถึง ธรรม ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรักสนิทสนม หมายถึง ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะความกำหนัด เป็นความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นสัตว์อื่นมีความสุขความเจริญ มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์ แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า การเจริญเมตตา ให้พิจารณาเห็นโทษของโทษะ คือ ความคิดประทุษร้าย ผู้อื่น และเห็นอานิสงส์ผลดีของขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นที่ควรประกอบให้มีในจิตเพื่อข่มโทษะนั้น ลงให้ได้แล้วจึงเจริญเมตตาจิตไปในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณ เมื่อเริ่มเจริญนั้น พึงตั้งเมตตาจิตในตน ก่อนในทำนองว่า “ขอเราจงเป็นสุข อย่าได้มีทุกข์ มีเวรมีภัยแก่ใคร ๆ เลย อย่าได้มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ จงเป็นสุข ๆ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด” ดังนี้ เพื่อทำตนให้เป็นพยานเปรียบเทียบ ให้เห็นว่า ตนรักสุข เกลียดทุกข์ฉันทใด ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันทนั้น เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ จิตของบุคคลนั้นก็จะมีความสุข ในลำดับนั้น พึงเจริญเมตตาจิตไปในสรรพสัตว์ทั่วไป ไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขตในทำนองว่า “ขอให้สัตว์ทั้งปวงจงอย่ามีเวร อย่ามีความพยายาบาดต่อกันและกันเลย อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจ จงมีความสุข รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด”

๒. กรุณา ความสงสาร ความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์ หมายถึง เห็นผู้อื่น ตกทุกข์เดือดร้อนคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ โดยใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อน ของปวงสัตว์ไม่มีประมาณ การเจริญกรุณา คือ ความสงสารรู้สึกเห็นใจต่อคนหรือสัตว์กำลังประสบ ความทุกข์ภัยอันตราย ผู้เจริญกรุณาต้องกำหนดใจว่า “ขอคนหรือสัตว์ผู้ประสบทุกข์จงพ้นจาก ความทุกข์เถิด” เมื่อกำหนดจิตไว้อย่างนี้บ่อย ๆ ย่อมจะกำจัดวิหิงสา (หรือวิหเสสา) คือ ความคิด เบียดเบียนต่อคนหรือสัตว์ทั้งหลายลงไปได้ และจะไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อคนหรือสัตว์เหล่านั้น ไม่พ้นจากความทุกข์ตามที่ตนต้องการ เพราะภาวะจิตมีแต่ความสงบ

๓. มุทิตา ความพลอยยินดีด้วย หมายถึง เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขและเจริญงอกงาม ประสบความสำเร็จ ก็พลอยมีใจแช่มชื่นเบิกบาน ตรงกันข้ามกับผู้มีจิตริษยา การเจริญมุทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้เจริญมุทิตาต้องใช้ในกรณีที่พบเห็นผู้อื่นได้ดี โดยให้กำหนดใจว่า “ขอให้สัตว์ทั้งหลายอย่าได้เสื่อมจากสมบัติที่ตนได้แล้ว” หรือขอให้สัตว์เหล่านั้นยังยืนอยู่ในสุขสมบัติ ของตน ๆ” เมื่อนึกกำหนดใจเช่นนี้ จิตก็จะกำจัดความไม่ยินดีในสมบัติของผู้อื่นลงไปได้ ความคิด ริษยาก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. อุเบกขา ความวางเฉย หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง เช่น ไม่สามารถที่จะ แผ่เมตตากรุณาไปในคนร้ายทำความผิดถูกตำรวจจับ หรือไม่สามารถแผ่มุทิตา คือ พลอยยินดีด้วยการ ได้รับทรัพย์สินเงินทองของบุคคลผู้ทำโจรกรรมมาได้ หรือกรณีที่เห็นคนสองฝ่ายเป็นความพ้องร้องกัน เมื่อศาลตัดสินให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะ จะพลอยยินดีกับฝ่ายชนะ เสียใจไปกับฝ่ายแพ้ เช่นนี้ ไม่สามารถทำได้ จึงควรมีอุเบกขา คือ ความวางจิตเรียบสงบ สม่่าเสมอ เทียงตรงดุจตราขึง มองเห็น มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายได้รับผลดีผลร้ายตามเหตุปัจจัยและกรรมที่กระทำไว้ ไม่เอนเอียงไปด้วย ความชอบหรือความชัง การเจริญอุเบกขา อุเบกขา คือ จิตวางเฉย เป็นกลาง ไม่แสดงความยินดี ในกรณีที่ศัตรูคู่แข่งประสบความสำเร็จ และเสียใจในกรณีที่คนรักและผู้เกี่ยวข้องประสบความสำเร็จ

เพราะกรรม คือ การกระทำของเขาเอง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำไปแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่กระทำ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม ผู้เจริญอุเบกขาพึงมีความรู้สึกเป็นกลาง ๆ ในสรรพสัตว์ ไม่ดีใจหรือเสียใจในเหตุสุขทุกข์ของสรรพสัตว์ โดยมีความรู้สึกที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ย่อมเป็นไปตามกรรม ทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น” พึงนึกรับกรรมเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจิตจะตั้งมั่นเป็นสมาธิ เมื่อคิดอยู่เช่นนี้เรื่อย ๆ จิตก็จะละราคะและปฏิฆะ ในบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นลงไปได้ และตั้งมั่นเป็นสมาธิโดยเร็ว

การปฏิบัติ บุคคลที่คิดดี และทำดี ย่อมเป็นที่ปราถนาของสังขม

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพระอริยบุคคล ๔

ตอบ แปลว่า บุคคลผู้ประเสริฐ หมายถึง บุคคลผู้ได้บรรลุอริยผลอันเป็นโลกุตระจะจึงจัดเป็นผู้ประเสริฐในพระพุทธศาสนา เพราะสามารถละสังโยชน์กิเลสได้เด็ดขาดตามภูมิธรรมของตน จัดลำดับเป็น ๔ ชั้น คือ

๑. พระโสดาบัน ผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน หมายถึง ท่านผู้บรรลุโสดาปัตติผลแล้วเรียกว่า ผู้เข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคที่จะนำไปสู่พระนิพพาน โดยมีความเป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา คือ ไม่มีอันต้องไปเกิดในอบายภูมิจัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นแรกสุดในพระพุทธศาสนา ละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส

๒. พระสกทาคามี ผู้กลับมาเกิดอีกชาติเดียว หมายถึง ท่านผู้บรรลุสกทาคามีผลแล้วเป็นผู้กลับมาเกิดในมนุษยโลกอีกครั้งเดียวก็ปรินิพพาน โดยยังจะต้องไปเกิดในเทวโลกอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงจะกลับมาเกิดในมนุษยโลก แล้วจะได้บรรลุอรหัตผลปรินิพพานไปในที่สุด จัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ ๒ ในพระพุทธศาสนา พระสกทาคามีละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง เช่นเดียวกับพระโสดาบัน พร้อมทั้งทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง

๓. พระอนาคามี ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก หมายถึง ท่านผู้ปฏิบัติอุโบสถศีล สำรวมอินทรีย์ ๖ สำเร็จอนาคามีผล ซึ่งจัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ ๓ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วไม่ต้องกลับมาเกิดในมนุษยโลกอีก จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส (ที่เกิดอยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ ๕ ชั้น คือ อวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี และอกนิฏฐา) และจะปรินิพพานในที่นั้น พระอนาคามีละสังโยชน์ขั้นต้นหรือขั้นต่ำ เรียกว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้ ๕ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๔. พระอรหันต์ ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง หมายถึง ท่านผู้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นอเสขบุคคลผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว พระอรหันต์ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ อย่าง คือ ทั้งโอรัมภาคิยสังโยชน์ คือ สังโยชน์เบื้องต้น ๕ อย่าง และอุทมัภาคิยสังโยชน์ คือ สังโยชน์เบื้องสูงได้อีก ๕ อย่าง คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และ อวิชชา และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้หมดไป

การปฏิบัติ กระทำความดีเสมอต้นเสมอปลายตลอดเวลา โดยไม่หวังผลตอบแทน

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสัมปรายิกัถลประโยชน์ ๔

ตอบ แปลว่า ประโยชน์ในภพหน้า หรือประโยชน์ในภพหน้าชาติหน้า หมายถึงคุณธรรมที่จะเป็นเหตุให้มีความสุขในภพหน้า มี ๔ อย่าง คือ

๑. **สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา** คือ ความเชื่อประกอบด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ไม่เชื่อง่าย ไม่เชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผล โดยมีหลักความเชื่อ ๔ อย่าง คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรมได้แก่ การกระทำ ซึ่งเป็นเหตุแห่งความสุขหรือความทุกข์ ๒) วิปากสัทธา เชื่อในผลของการกระทำ เชื่อว่าทุกคนที่เกิดมามีความแตกต่างกันก็เพราะผลของการกระทำในอดีตของตน ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตัวเอง ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว ทำบุญได้บุญ ทำบาปได้บาป เป็นต้น ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๒. **ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล** คือ การสำรวมกาย วาจาให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษสำหรับคฤหัสถ์ สมาทานศึกษาปฏิบัติตามศีล ๕ หรือ ศีล ๘ สำหรับบรรพชิต หรือนักบวชในพระพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในจุดปาริสุทธิศีล ๔ มีสำรวมในพระปาติโมกข์ คือ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น

๓. **จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน** เป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่ผู้อื่น คือ การเผื่อแผ่เจือจานแก่บุคคลในระดับต่าง ๆ เช่น ให้แก่ภิกษุ สามเณร บิดา มารดา ผู้ที่มีอุปการคุณ เป็นต้น ตลอดถึงให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่บุคคลผู้ตกทุกข์ได้ยาก การให้เป็นการสละความตระหนี่ มีใจกรุณาปราณี บรรเทาความโลภ ความเห็นแก่ตัวได้

๔. **ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์** คือ มีปัญญารู้เท่าทันเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่งความเจริญ แล้วหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมนั้นเสีย ประกอบแต่เหตุแห่งความเจริญ โดยอาศัยความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล สามารถแก้ปัญหาได้ทุกกรณี สามารถส่งให้ถึง พระนิพานได้

การปฏิบัติ จงมีความเชื่อว่า ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมรรค ๔

ตอบ แปลว่า ทาง หมายถึง ทางเข้าถึงความเป็นพระอรหันต์บุคคล ได้แก่ ญาณ คือ ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติสามารถละสังโยชน์ได้เด็ดขาดเป็นขั้น ๆ มี ๔ คือ

๑. **โสดาปัตติมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพานที่แรก หรือ มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน อันเป็นเหตุให้ละสังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒. **สกทาคามีมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ ได้ ๓ เหมือนโสดาปัตติมรรค และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๓. **อนาคามีมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี ผู้ปฏิบัติในอนาคามีมรรค ไม่มีความยินดีในคู่ครอง เพราะละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ

๔. **อรัทธตมมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ และสังโยชน์เบื้องสูง ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา โดยสิ้นเชิง

การปฏิบัติ การทำความดียอมไม่หวังผลตอบแทน

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของผล ๔

ตอบ แปลว่า ทาง หมายถึง ทางเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ ญาณ คือ ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติสามารถละสังโยชน์ได้เด็ดขาดเป็นขั้น ๆ มี ๔ คือ

๑. **โสดาปัตติมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก หรือมรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน อันเป็นเหตุให้ละสังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒. **สกทาคามีมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ ได้ ๓ เหมือนโสดาปัตติมรรค และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๓. **อนาคามีมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี ผู้ปฏิบัติในอนาคามีมรรค ไม่มีความยินดีในคู่ครอง เพราะละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ

๔. **อรัทธตมมรรค** หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ และสังโยชน์เบื้องสูง ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา โดยสิ้นเชิง

มรรค ๔ นี้ เป็นปฏิปทา คือ แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุอริยผลของบุคคลผู้บรรลุผล จัดตามประเภทบุคคล เรียกว่า โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหันต์ ตามลำดับ

การปฏิบัติ การกระทำที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้กระทำเกิดความสบายใจ ถือเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่

ใบความรู้ที่ ๓
หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในจตุกกะ หมวด ๔

จตุกกะ หมวด ๔

อปัสเสนธรรม ๔

๑. พิจารณาแล้วเสพของอย่างหนึ่ง
๒. พิจารณาแล้วอดกลิ่นของอย่างหนึ่ง
๓. พิจารณาแล้วเว้นของอย่างหนึ่ง
๔. พิจารณาแล้วบรรเทาของอย่างหนึ่ง

อธิบาย

อปัสเสนธรรม แปลว่า ธรรมดูจนหนักพิง หมายถึง ธรรมเป็นที่อิงหรือพึ่งอาศัยของผู้มีปัญหาที่รู้จักพิจารณาปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้อง เพื่อไม่ให้เกิดทุกข์โทษแก่ตน เป็นทางป้องกันไม่ให้อกุศลเกิดขึ้น และให้กุศลเจริญยิ่งขึ้น มี ๔ อย่าง คือ

๑. พิจารณาแล้วเสพของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อจำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งของเครื่องใช้ที่เหมาะสม ได้แก่ ปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และบุคคลตลอดถึงธรรม เป็นต้น ที่จำเป็นจะต้องเกี่ยวข้องกับ พึงพิจารณาแล้วจึงใช้สอยและเสพให้เป็นประโยชน์ อกุศลจะไม่เกิด และที่เกิดแล้วก็จะเสื่อมสิ้นไป

๒. พิจารณาแล้วอดกลิ่นของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อประสบกับอนิฏฐารมณ์ คือ อารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนา มี หนว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำเสียดแทง และทุกข์เวทนาอันแรงกล้า พึงรู้จักพิจารณาแล้วอดกลิ่น เช่น บุคคลที่รู้จักพิจารณาว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” แล้วอดกลิ่นได้ เป็นต้น

๓. พิจารณาแล้วเว้นของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อรู้ว่าสิ่งที่เป็นโทษก่ออันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ เช่น คนพาล การพนัน สุราเมรัย สิ่งเสพติด เมื่อเข้าใกล้หรือเสพเข้าแล้ว อกุศลที่ยังไม่เกิดย่อมเกิดขึ้น และกุศลที่เกิดแล้วย่อมเสื่อมสิ้นไป พึงรู้จักพิจารณาหลีกเลี่ยงเสีย เช่น เมื่อรู้ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด” ก็พึงเว้นการคบหาสมาคมกับคนพาล

๔. พิจารณาแล้วบรรเทาของอย่างหนึ่ง หมายถึง เมื่อสิ่งที่เป็นโทษก่ออันตรายแก่ร่างกายหรือจิตใจ เช่น อกุศลวิตกอันประกอบด้วยกาม พยาบาท และเบียดเบียนกัน ตลอดถึงความชั่วร้ายทั้งหลายซึ่งเกิดขึ้นแล้ว พึงรู้จักพิจารณาแก้ไขบำบัดหรือจัดให้สิ้นไป

อปัสเสนธรรมทั้ง ๔ นี้ เรียกอีกอย่างว่า อุปนิสัย ๔ หมายถึง ธรรมเป็นที่พึ่งพิง หรือธรรมช่วยอุดหนุนให้ตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมอื่น ๆ เพราะเมื่อรู้จักพิจารณาปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ให้ถูกต้องด้วยปัญญาตามหลัก อปัสเสนธรรม หรืออุปนิสัย ๔ อย่างนี้ ย่อมเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็จะบรรเทาและสูญสิ้นไป

อัปมัญญา ๔

๑. เมตตา	ความรักสันทสนม
๒. กรุณา	ความสงสาร ความเห็นใจเมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์
๓. มุทิตา	ความพลอยยินดีด้วย
๔. อุเบกขา	ความวางเฉย

อธิบาย

อัปมัญญา แปลว่า ภาวะจิตที่แผ่ไปโดยไม่มีประมาณ หมายถึง การแผ่คุณธรรม คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไปในหมู่มนุษย์และสัตว์หาประมาณมิได้ คือ ไม่จำกัดขอบเขต แต่ถ้าแผ่ไปโดยเจาะจงตัวบุคคล หรือโดยไม่เจาะจงตัวบุคคลแต่ยังมุ่งจำกัดเอาหมู่คนหรือสัตว์ เรียกว่า พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม หรือธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หมายถึง พรหมโดยสมมติ คือ ท่านผู้เป็นใหญ่ ในที่นี้หมายถึง ธรรม ๔ อย่าง คือ

๑. เมตตา ความรักสันทสนม หมายถึง ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะความกำหนัด เป็นความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นสัตว์อื่นมีความสุขความเจริญ มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์ แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า การเจริญเมตตา ให้พิจารณาเห็นโทษของโทสะ คือ ความคิดประทุษร้ายผู้อื่น และเห็นอนิสงส์ผลดีของขันติ คือ ความอดทนอดกลั้นที่ควรประกอบให้มีในจิตเพื่อข่มโทสะนั้น ลงให้ได้แล้วจึงเจริญเมตตาจิตไปในสรรพสัตว์ไม่มีประมาณ เมื่อเริ่มเจริญนั้น พึงตั้งเมตตาจิตในตน ก่อนในทำนองว่า “ขอเราจงเป็นสุข อย่าได้มีทุกข์ มีเวรมีภัยแก่ใคร ๆ เลย อย่าได้มีความทุกข์กาย ทุกข์ใจ จงเป็นสุข ๆ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด” ดังนี้ เพื่อทำตนให้เป็นพยานเปรียบเทียบ ให้เห็นว่า ตนรักสุข เกลียดทุกข์ฉันทิ ผู้อื่นหรือสัตว์อื่นก็รักสุขเกลียดทุกข์ฉันทินั้น เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ จิตของบุคคลนั้นก็จะมีความสุข ในลำดับนั้น พึงเจริญเมตตาจิตไปในสรรพสัตว์ทั่วไป ไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขตในทำนองว่า “ขอให้สัตว์ทั้งปวงจงอย่ามีเวร อย่ามีความพยายาบาทต่อกันและกันเลย อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจ จงมีความสุข รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด”

เมตตาภาวนานี้เป็นข้าศึกแก่โทสะ และเป็นคุณธรรมที่ทำให้คลายความรู้สึกพยายาบาท โดยตรง เมื่อบุคคลเจริญเมตตาเนี่ย่อมละโทสะและพยายาบาทได้ จิตก็จะตั้งมั่นเป็นสมาธิโดยเร็ว ผลที่ได้รับจากการเจริญเมตตาอยู่เสมอ

๒. กรุณา ความสงสาร ความเห็นใจเมื่อเห็นผู้อื่นประสบทุกข์ หมายถึง เห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้เดือดร้อนคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ โดยใฝ่ใจในอันจะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ไม่มีประมาณ การเจริญกรุณา คือ ความสงสารรู้สึกเห็นใจต่อคนหรือสัตว์กำลังประสบความทุกข์ภัย อันตราย ผู้เจริญกรุณาต้องกำหนดใจว่า “ขอคนหรือสัตว์ผู้ประสบทุกข์จงพ้นจากความทุกข์เกิด” เมื่อกำหนดจิตไว้แบบนี้บ่อย ๆ ย่อมจะกำจัดวิหิงสา (หรือวิหเสสา) คือ ความคิดเบียดเบียนต่อคนหรือสัตว์ทั้งหลายลงไปได้ และจะไม่เศร้าโศกเสียใจเมื่อคนหรือสัตว์เหล่านั้นไม่พ้นจากความทุกข์ ตามที่ตนต้องการ เพราะภาวะจิตมีแต่ความสงบ

๓. **มูทิตา ความพลอยยินดีด้วย** หมายถึง เห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุขและเจริญงอกงาม ประสบความสำเร็จ ก็พลอยมีใจแช่มชื่นเบิกบาน ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีจิตริษยา การเจริญมูทิตา คือ ความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี ผู้เจริญมูทิตาต้องใช้ในกรณีที่พบเห็นผู้อื่นได้ดี โดยให้กำหนดใจว่า “ขอให้สัตว์ทั้งหลายอย่าได้เสื่อมจากสมบัติที่ตนได้แล้ว” หรือขอให้สัตว์เหล่านั้นยังยืนอยู่ในสุขสมบัติของตน ๆ” เมื่อนึกกำหนดใจเช่นนี้ จิตก็จะกำจัดความไม่ยินดีในสมบัติของผู้อื่นลงไปได้ ความคิดริษยาก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. **อุเบกขา ความวางเฉย** หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง เช่น ไม่สามารถที่จะแผ่เมตตากรุณาไปในคนร้ายทำความผิดถูกตำรวจจับ หรือไม่สามารถแผ่มูทิตา คือ พลอยยินดีด้วยการได้รับทรัพย์เงินทองของบุคคลผู้ทำโจรกรรมมาได้ หรือกรณีให้เห็นคนสองฝ่ายเป็นความฟ้องร้องกัน เมื่อศาลตัดสินให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชนะ จะพลอยยินดีกับฝ่ายชนะ เสียใจไปกับฝ่ายแพ้ เช่นนี้ไม่สามารถทำได้ จึงควรมีอุเบกขา คือ ความวางจิตเรียบสงบ สม่่าเสมอ เทียงตรงจุดตราซัง มองเห็นมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายได้รับผลดีผลร้ายตามเหตุปัจจัยและกรรมที่กระทำไว้ ไม่เอนเอียงไปด้วยความชอบหรือความชัง การเจริญอุเบกขา อุเบกขา คือจิตวางเฉย เป็นกลาง ไม่แสดงความยินดีในกรณีที่ศัตรูคู่แข่งประสบความสำเร็จ และเสียใจในกรณีที่คนรักและผู้เกี่ยวข้องประสบความสำเร็จ เพราะกรรมคือการกระทำของเขาเอง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำไว้แล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุที่กระทำ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม ผู้เจริญอุเบกขาพึงมีความรู้สึกเป็นกลาง ๆ ในสรรพสัตว์ ไม่ดีใจหรือเสียใจในเหตุสุขทุกข์ของสรรพสัตว์ โดยมีความรู้สึกที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ย่อมเป็นไปตามกรรม ทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลของกรรมนั้น” พึงนึกบริกรรมเช่นนี้เรื่อยไปจนกว่าจิตจะตั้งมั่นเป็นสมาธิ เมื่อคิดอยู่เช่นนี้เรื่อย ๆ จิตก็จะละระคาและปฏิฆะ ในบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นลงไปได้ และตั้งมั่นเป็นสมาธิโดยเร็ว

บุคคลใดก็ตามเมื่อจะแผ่คุณธรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ให้เป็นอภิปมัญญา พึงแผ่ออกไปในมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายอย่างมีจิตใจสม่่าเสมอทั่วกัน ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

พระอริยบุคคล ๔

๑. พระโสดาบัน	ผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน
๒. พระสกทาคามี	ผู้กลับมาเกิดอีกชาติเดียว
๓. พระอนาคามี	ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก
๔. พระอรหันต์	ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง

อธิบาย

อริยบุคคล แปลว่า บุคคลผู้ประเสริฐ หมายถึง บุคคลผู้ได้บรรลุนิพพานอันเป็นโลกุตตระ จึงจัดเป็นผู้ประเสริฐในพระพุทธศาสนา เพราะสามารถละสังโยชน์กิเลสได้เด็ดขาดตามภูมิธรรมของตน จัดลำดับเป็น ๔ ชั้น คือ

๑. พระโสดาบัน ผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน หมายถึง ท่านผู้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วเรียกว่า ผู้เข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรคที่นำไปสู่พระนิพพาน โดยมีความเป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา คือ ไม่มีอันต้องไปเกิดในอบายภูมิจัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นแรกสุดในพระพุทธศาสนาละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพตปราคาส

๒. พระสกทาคามี ผู้กลับมาเกิดอีกชาติเดียว หมายถึง ท่านผู้บรรลุสกทาคามีผล แล้วเป็นผู้กลับมาเกิดในมนุษย์โลกอีกครั้งเดียวก็ปรินิพพาน โดยยังจะต้องไปเกิดในเทวโลกอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงจะกลับมาเกิดในมนุษย์โลก แล้วจะได้บรรลุอรหัตผลปรินิพพานไปในที่สุด จัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ ๒ ในพระพุทธศาสนา พระสกทาคามีละสังโยชน์ได้ ๓ อย่าง เช่นเดียวกับพระโสดาบัน พร้อมทั้งทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง

๓. พระอนาคามี ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก หมายถึง ท่านผู้ปฏิบัติอุโบสถศีล สำรวมอินทรีย์ ๖ สำเร็จอนาคามีผล ซึ่งจัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ ๓ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วไม่ต้องกลับมาเกิดในมนุษย์โลกอีก จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส (ที่เกิดอยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ ๕ ชั้น คือ อวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี และอกนิฐฐา) และจะปรินิพพานในชั้นนั้น พระอนาคามีละสังโยชน์ขั้นต้นหรือขั้นต่ำ เรียกว่า โอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้ ๕ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลพตปราคาส กามราคะ ปฏิกฆะ และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๔. พระอรหันต์ ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง หมายถึง ท่านผู้บรรลุอรหัตผลสำเร็จ เป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นอเสขบุคคลผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว พระอรหันต์ละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ อย่าง คือ ทั้งโอรัมภาคิยสังโยชน์ คือสังโยชน์เบื้องต้น ๕ อย่าง และอุทัมภาคิยสังโยชน์ คือสังโยชน์เบื้องสูงได้อีก ๕ อย่าง คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชา และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้หมดไป

พระอริยบุคคล ๔ ประเภทนี้ จัดเป็นพระอริยสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เพราะละสังโยชน์ ได้เด็ดขาดเป็นขั้น ๆ น้อยหรือมากแตกต่างกันไป เป็นเนื่อนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นเสมอเหมือน หากผู้ศึกษาใครจะพ้นทุกข์บรรลุถึงสันติสุขอย่างแท้จริง ก็ควรระลึกถึงให้เป็นสังฆานุสสติ และน้อมนำเอาปฏิปทาของท่านมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินต่อไป

สัมปรายิกัตถประโยชน์ ๔

๑. สัทธาสัมปทา	ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. สีลสัมปทา	ถึงพร้อมด้วยศีล
๓. จาคสัมปทา	ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการ เฉลี่ยสุขให้แก่ผู้อื่น
๔. ปัญญาสัมปทา	ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์

อธิบาย

สัมปรายิกัตถประโยชน์ แปลว่า ประโยชน์ในภพหน้า หรือประโยชน์ในภพหน้าชาติหน้า หมายถึง คุณธรรมที่จะเป็นเหตุให้มีความสุขในภพหน้า มี ๔ อย่าง คือ

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือ ความเชื่อประกอบด้วยปัญญา มีเหตุมีผล ไม่เชื่อง่าย ไม่เชื่ออย่างงมงายไร้เหตุผล โดยมีหลักความเชื่อ ๔ อย่าง คือ ๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม ได้แก่ การกระทำ ซึ่งเป็นเหตุแห่งความสุขหรือความทุกข์ ๒) วิปากสัทธา เชื่อในผลของการกระทำ เชื่อว่าทุกคนที่เกิดมามีความแตกต่างกันก็เพราะผลของการกระทำในอดีตของตน ๓) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตัว ทำดีจักได้ดี ทำชั่วจักได้ชั่ว ทำบุญได้บุญ ทำบาปได้บาป เป็นต้น ๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล คือ การสำรวมกาย วาจาให้เรียบร้อยดี ไม่มีโทษ สำหรับคฤหัสถ์ สมาทานศึกษาปฏิบัติตามศีล ๕ หรือ ศีล ๘ สำหรับบรรพชิต หรือนักบวช ในพระพุทธศาสนา ต้องปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในจตุปาริสุทธิศีล ๔ มี สำรวมในพระปาติโมกข์ คือ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น

๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการบริจาคทาน เป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่ผู้อื่น คือ การเผื่อแผ่เจือจานแก่บุคคลในระดับต่าง ๆ เช่น ให้แก่ภิกษุ สามเณร บิดา มารดา ผู้ที่มีอุปการคุณ เป็นต้น ตลอดจนให้เพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่บุคคลผู้ตกทุกข์ได้ยาก การให้เป็นการสละความตระหนี่ มีใจกรุณาปรานี บรรเทาความโลภ ความเห็นแก่ตัวได้

๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ คือ มีปัญญารู้เท่าทันเหตุแห่งความเสื่อมและเหตุแห่งความเจริญ แล้วหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อมนั้นเสีย ประกอบแต่เหตุแห่งความเจริญ โดยอาศัยความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล สามารถแก้ปัญหาได้ทุกกรณี สามารถส่งให้ถึงพระนิพานได้

สัมปรายิกัตถธรรม ๔ อย่าง นี้ เป็นหลักธรรมที่ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติได้รับผลในภพหน้า หรือโลกหน้า หลักธรรมที่มีศรัทธาจะต้องมีปัญญาควบคู่เสมอ เพราะหากมีแต่ความเชื่ออย่างเดียว อาจทำให้เป็นคนงมงายเชื่อง่ายโดยไม่มีเหตุผล และหากมีปัญญาอย่างเดียวไม่มีความเชื่อใคร หรือสิ่งใดเลย ก็จะเป็นคนแข็งกระด้างเพราะทะนงตนว่าเฉลียวฉลาดกว่าคนอื่นและไม่ยอมรับเหตุผลของคนอื่น อาจทำให้พลาดโอกาสอันดีงามไป

มรรค ๔

๑. โสดาปัตติมรรค
๒. สกทาคามิมรรค
๓. อนาคามิมรรค
๔. อรหัตตมรรค

อธิบาย

มรรค แปลว่า ทาง หมายถึง ทางเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล ได้แก่ ญาณ คือ ความรู้ที่เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติสามารถละสังโยชน์ได้เด็ดขาดเป็นขั้น ๆ มี ๔ คือ

๑. โสดาปัตติมรรค หมายถึง มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพานที่แรก หรือ มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน อันเป็นเหตุให้ละสังโยชน์ ๓ อย่าง คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส

๒. สกทาคามิมรรค หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ ได้ ๓ เหมือนโสดาปัตติมรรค และทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง

๓. อนาคามิมรรค หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอนาคามี ผู้ปฏิบัติในอนาคามิมรรค ไม่มีความยินดีในคู่ครอง เพราะละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และปฏิฆะ

๔. อรหัตตมรรค หมายถึง มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ และสังโยชน์เบื้องสูง ๕ คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา โดยสิ้นเชิง

มรรค ๔ นี้ เป็นปฏิปทา คือ แนวทางการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุอริยผลของบุคคล ผู้บรรลุผล จัดตามประเภทบุคคล เรียกว่า โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี อรหันต์ ตามลำดับ

ผล ๔

๑. โสดาปัตติผล
๒. สกทาคามีผล
๓. อนาคามีผล
๔. อรหัตตผล

อธิบาย

ผล เป็นธรรมารมณีสืบเนื่องมาจากมรรค เป็นผลที่เกิดจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค หรือธรรมารมณอันพระอริยบุคคลพึงเสวย เป็นชื่อของโลกุตตรธรรมที่ใช้คู่กับมรรค มี ๔ อย่าง คือ

๑. โสดาปัตติผล หมายถึง ผลแห่งการเข้าถึงกระแสที่นำไปสู่พระนิพพาน ผลคือ ความเป็นพระโสดาบัน หรือผลอันพระโสดาบันพึงเสวยหรือได้รับ

๒. สกทาคามีผล หมายถึง ผลคือความเป็นพระสกทาคามี หรือผลอันพระสกทาคามีพึงเสวยหรือได้รับ

๓. อนาคามีผล หมายถึง ผลคือความเป็นพระอนาคามี หรือผลอันพระอนาคามีพึงเสวยหรือได้รับ

๔. อรหัตตผล หมายถึง ผลคือความเป็นพระอรหันต์ หรือผลอันพระอรหันต์พึงเสวยหรือได้รับผู้บำเพ็ญเพียรที่บรรลुरुยผลทั้ง ๔ นี้ จัดเป็นพระอริยบุคคล ๔ จำพวกดังกล่าวแล้ว เรียกอีกอย่างว่า สามัญญผล หมายถึง ผลของความเป็นสมณะ หรือผลแห่งการบำเพ็ญสมณธรรม

ในพระพุทธศาสนา สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงแสดงข้ออุปมาเปรียบเทียบมรรคกับผล ให้เข้าใจชัดไว้ว่า สังโยชน์ที่มรรคกำจัดเสียได้นั้น เปรียบเหมือนโรคในร่างกาย มรรคเปรียบเหมือนยารักษาโรคให้หาย ผลเปรียบเหมือนความสุขอันเกิดแต่ความหมดโรค อีกนัยหนึ่ง สังโยชน์เปรียบได้กับเหล่าโจรในป่า มรรคเปรียบได้กับกิริยาที่ปราบเหล่าโจร ผลเปรียบได้กับความสงบราบคาบที่เกิดมีเพราะหมดเหล่าโจรฉะนั้น

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔

ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย อนุปุพพิกา ๕ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรรณ์ ๕ ชั้นธ์ ๕ และเวทนา ๕ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้ อยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- อนุปุพพิกา ๕
- มัจฉริยะ ๕
- มาร ๕
- นิวรรณ์ ๕
- ชั้นธ์ ๕
- เวทนา ๕

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

จากที่ไหนบ้าง

ชั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๓ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕ ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มที่ ๑ อนุพุพพิกธา ๕ มัจฉริยะ ๕ กลุ่มที่ ๒ มาร ๕ นิวรรณ์ ๕ และกลุ่มที่ ๓ ชั้นธ ๕ เวทนา ๕ จากใบความรู้ที่ ๔

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ชั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมาแนะนำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อ แลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๔

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕	ใบกิจกรรมที่ ๔

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๔ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕

๒. ใบกิจกรรมที่ ๔

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๔

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๓ คะแนน	๒ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๖	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๑๑ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๑๐ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๔
หลักการของพระพุทธศาสนา ในปัญญาะ หมวด ๕
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๖ ข้อ (๑๘ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอนุบุพพิกา ๕

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมัจฉริยะ ๕

.....
.....
.....

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมาร ๕

.....
.....
.....

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของนิรณ ๕

.....
.....
.....

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของขันธ ๕

.....
.....
.....

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของเวทนา ๕

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๔

หลักการของพระพุทธศาสนา ในปัญญาจะ หมวด ๕

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอนุบุพพิภภา ๕

ตอบ แปลว่า ถ้อยคำที่พรรณนาความโดยลำดับ หมายถึง พระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไปโดยลำดับ เพื่อพอกจิตของเวไนยสัตว์ผู้มีอุปนิสัยสามารถจะบรรลุธรรมพิเศษ ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก ซึ่งเป็นการเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจต่อไป มี ๕ อย่าง คือ

๑. ทานกถา กล่าวถึงทาน คือ ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทาน การเสียสละแบ่งปัน เพื่อให้คนที่มิจฉิใจตระหนี่เห็นแก่ตัวละความตระหนี่เห็นแก่ตัวนั้นแล้วมีใจเผื่อแผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วยกำลังทรัพย์ของตน พรรณนาถึงคุณของทานโดยประการต่าง ๆ เช่น ทานเป็นเหตุแห่งความสุขเป็นรากฐานแห่งสรรพสมบัติ เป็นแหล่งเกิดโภคสมบัติทั้งหลาย เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เป็นต้น

๒. สีลกถา กล่าวถึงศีล คือ ทรงแสดงประโยชน์ของศีล ความประพฤติเรียบร้อย เพื่อพอกจิตไม่ให้เป็นคนโหดร้าย มือไว ใจเร็ว ขี้ปด หมดสติ หรือไม่สร้างเวรภัยให้เกิดขึ้นในหมู่คณะที่ตนอยู่อาศัยด้วย พรรณนาถึงคุณของศีล เช่น ศีลเป็นที่พึ่งอาศัย ที่พักหน่วงเหนี่ยวโภกสมบัติทั้งหลายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า บุคคลล้วนอาศัยศีลเป็นที่พึ่งจึงได้เกิดมาเป็นมนุษย์

๓. สัตตกถา กล่าวถึงสวรรค์ คือ ทรงแสดงสมบัติ คือ ความดีงาม อันบุคคลผู้ให้ทาน และรักษาศีลจะพึงได้รับในมนุษยโลก ตลอดถึงสวรรค์ ซึ่งเป็นส่วนที่น่ายินดีเพราะเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ เป็นการพรรณนาถึงความสุขในสวรรค์ว่า น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งในการที่จะเข้าถึงได้ต้องให้ทาน รักษาศีล เพื่อให้เห็นอานิสงส์แห่งทานและศีลเด่นชัดขึ้น

๔. กามาทีนวกถา กล่าวถึงโทษแห่งกาม คือ ทรงแสดงถึงโทษของกามคุณว่า แม้กามจะให้ความยินดีโดยประการต่าง ๆ ถึงกระนั้นก็ยังเจือไปด้วยทุกข์ จึงไม่ควรจะเพลิดเพลินไปโดยส่วนเดียว แต่ควรที่จะเบื่อหน่าย ดังนั้น กามคุณแม้จะเป็นสิ่งที่ต้องการของเหล่าเทวดาและมนุษย์ แต่ก็มิชอบพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้ง ผลร้ายที่สืบเนื่องมาจากแต่กาม ไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา เพราะกามสุขในสวรรค์ก็ไม่ยั่งยืน มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก

๕. เนกขัมมานิสังสกถา กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการออกจากกาม คือ ทรงแสดงถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม แต่ควรมีฉันทะในการแสวงหาความดีงามและความสุขสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เป็นการให้จิตมีอิสระปลอดโปร่ง ไม่ติดใจหรือเพลิดเพลินอยู่ในกามคุณ ด้วยการออกบวช เพื่อที่จะแสวงหาความสุขสงบอันประณีตอย่างแท้จริง

การปฏิบัติ จงคิดเรื่องดี การทำดี ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมัจฉริยะ ๕

ตอบ แปลว่า ความตระหนี่ หมายถึง ความหวงแหนกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดีหรือมีส่วนร่วม คือ ความไม่พอใจที่จะให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่นด้วยอาการที่หวงแหนเหนียวแน่น โดยมีความโลภเป็นสมุฏฐาน จำแนกไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. อาวามัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ หมายถึง ความหวงแหนถิ่นที่อยู่อาศัยของตน ไม่พอใจให้คนต่างด้าว ต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างหมู่ ต่างคณะ เข้ามาอยู่ปะปนแทรกแซง โดยกีดกันผู้อื่นหรือผู้มีชีพพวกของตน ไม่ให้เข้าอยู่อาศัยในถิ่นฐานของตน เป็นต้น เป็นลักษณะของคนที่รังเกียจคนต่างชาติ ต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัย

๒. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่สกุล หมายถึง ความหวงแหนสกุลของตนเอง ไม่ยอมให้สกุลอื่น ๆ มาเกี่ยวตองผูกพันด้วย เช่น ไม่อยากให้บุตรหลานในตระกูลอื่นมาแต่งงานกับบุตรหลานในตระกูลของตน เป็นต้น จัดเป็นกุลมัจฉริยะในฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนในฝ่ายบรรพชิต เช่น ภิกษุหวงสกุลอุปัฏฐาก คอยกีดกันภิกษุอื่นไม่ให้เกี่ยวข้องได้รับการบำรุงด้วย เป็นต้น

๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ หมายถึง ความหวงแหนทรัพย์สมบัติพัสดุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของตนอย่างเหนียวแน่น ไม่ต้องการจะแบ่งปันให้บุคคลอื่น หรือการหวงผลประโยชน์ เช่น กีดกันไม่ให้ลาภหรือรายได้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น เป็นต้น เป็นลักษณะของคนที่ไม่รู้จักแบ่งปันหวังไว้บริโภคคนเดียว

๔. วัฒนมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ หมายถึง ความหวงผิวพรรณร่างกายของตน ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นสวยงามกว่า อีกอย่างหนึ่งหมายถึง ความหวงคำสรรเสริญคุณ ไม่อยากให้ใครมีคุณความดีเด่นกว่าตน หรือไม่พอใจเมื่อได้ยินคำสรรเสริญคุณความดีของผู้อื่น ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นทัดเทียมตนหรือเสมอกับตนในคุณความดีนั้น ๆ

๕. ธัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม หมายถึง ความหวงแหนธรรม หวงวิชาความรู้ และคุณพิเศษที่ตนได้บรรลุ ไม่ปรารถนาจะแสดง บอกกล่าว หรือสั่งสอนให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วยเกรงว่าเขาจะรู้ทัดเทียมตนหรือเกินตน เพราะต้องการรู้เฉพาะตนแต่ผู้เดียว เป็นลักษณะของคนหวงแหนศิลปวิทยาหรือหวงวิชา

การปฏิบัติ จงยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และไม่ซ้ำเติมเมื่อผู้อื่นพลาดพลั้ง

๓. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมาร ๕

ตอบ แปลว่า สภาพที่ทำให้ตาย หมายถึง สิ่งซึ่ง่าบุคคลให้ตายจากคุณความดี และผลที่คาดหวัง หรือสิ่งที่ล้างผลาญคุณความดี ตัวการที่กำจัดขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จมี ๕ อย่าง คือ

๑. ชนธมาร มารคือปัญญาชั้น หมายถึง ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ได้ชื่อว่ามาร เพราะทำให้ลำบาก เป็นสภาพอันปัจฉัยปรุงแต่งให้เปื้อนหนาย ไม่มั่นคง ทนทาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไปเพราะความเจ็บป่วย เป็นต้น ล้วนตรวนบั่นทอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มที่ตามต้องการ

๒. กิเลสมาร มารคือกิเลส หมายถึง กิเลสที่กำจัดและขัดขวางความดี ทำสัตว์บุคคลให้ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต เมื่อตกอยู่ในอำนาจของมันแล้ว มันย่อมผูกมัดคือ พันไว้ให้อยู่ในอำนาจ เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ พุดสิ่งที่ไม่ควรพูด คิดสิ่งที่ไม่ควรคิด ในที่สุดก็ทำให้เสียผู้เสียคนไป เช่น คนที่ถูกคำว่า ถูกยั่วโทะสะแล้วบันดาลโทะสะ ประทุษร้ายถึงลงมือฆ่าผู้อื่นด้วยอารมณ์โกรธก็มี เพราะถูกกิเลสมารนี้ครอบงำ

๓. อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร หมายถึง กรรมฝ่ายอกุศล อภิสังขารได้ชื่อว่ามาร เพราะฆ่าเสียซึ่งกุศลกรรมของบุคคล ขัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ ดังนั้น อภิสังขารคือ กรรมฝ่ายอกุศล ได้ชื่อว่ามาร เพราะทำกุศลธรรมให้อ่อนแรงลง ชักนำไปให้บุคคลทำบาป มีผลทำให้ชีวิตตกต่ำถลาลงไปเกิดอยู่ในภูมิเบื้องต่ำ มีอบายภูมิ เป็นต้น จึงยากที่จะพ้นจากความทุกข์เพราะการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

๔. มัจจุมาร มารคือมรณะ หมายถึง ความตาย ที่ได้ชื่อว่า มาร เพราะเป็นตัวการตัดโอกาสของบุคคลที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย หรือ ตายเสียก่อนที่จะได้รับโอกาส เช่น อาหารดาบสและอุทกดาบสที่สิ้นชีวิตเสียก่อนที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา

๕. เทวบุตรมาร มารคือเทวบุตร หมายถึง ผู้คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งเหล่าสัตว์ผู้ปฏิบัติไว้มิให้ล่วงพ้นจากอำนาจของตน โดยชักให้ห้วงพะวงอยู่ในกามสุข มิให้อาจหาญเสียสละออกไปบำเพ็ญคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ได้ โดยบุคลาธิษฐาน หมายถึงเอาเทวบุตรผู้มุ่งร้ายทำลายล้าง ซึ่งเป็นเทพยต์ใหญ่ระดับสูงสุดแห่งสวรรค์ชั้นกามาวจรตนหนึ่ง มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น กัณหมาร (มารใจดำ) อธิปติมาร (มารผู้ยิ่งใหญ่) วสวัตติมาร (มารผู้ครอบงำให้อยู่ในอำนาจหรือทำวสวัตติ) เป็นต้น

การปฏิบัติ จงมีความตั้งมั่นไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก

๔. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของนิรวัน ๕

ตอบ แปลว่า กิเลสหรืออกุศลธรรมที่ครอบงำจิต หรือปิดกั้นจิตมิให้บรรลุความดี มิให้ก้าวขึ้นสู่ธรรมเบื้องสูงขึ้นไป ความดีในที่นี้ หมายถึง สมာธิ ฌาน สมาบัติ เช่น ในการเจริญสมถกรรมฐานหรือเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็ตาม หากกิเลสเหล่านี้้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว จะไม่สามารถเจริญกรรมฐานให้ก้าวหน้าได้ มี ๕ อย่าง คือ

๑. กามฉันท ความพอใจในกาม หมายถึง ความติดใจรักใคร่ หมกมุ่นในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ชอบใจด้วยอำนาจกิเลสกาม หากครอบงำจิตผู้ใด จิตของผู้นั้นก็จะมีหม่นหมอง เปรียบเหมือนกับน้ำที่เจือปนด้วยสีต่าง ๆ มัวหมอง มองไม่เห็นเงาหน้า กามฉันทนี้มีรากะหรือโลภะเป็นมูล ผู้ที่ถูกกามฉันทครอบงำ ควรใช้อารมณ์กรรมฐาน คือ กายคตาสติ คือ สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ และอสกุกรรมฐาน คือ พิจารณาให้เห็นว่า กายเป็นของไม่งาม น่าเกลียด โสโครก

๒. พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น หมายถึง ความผูกใจเกลียดชัง จ้องแค้น อาฆาตมาดร้าย พยาบาทมีโทษเป็นมูล ถ้าครอบงำจิตผู้ใด จิตผู้นั้นจะเดือดร้อนงุ่นง่าน มีดมัว มองไม่เห็นเหตุผล ในบาป บุญ คุณ โทษ เปรียบเหมือนกับน้ำร้อนกำลังเดือดพล่านเป็นฟอง มองไม่เห็นเงาหน้า ผู้ที่ถูกพยาบาทครอบงำ ควรให้เจริญพรหมวิหารธรรม ให้เกิดรักสงสารยินดีตามกาลอันควร

๓. ถีนมิทธะ ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม หมายถึง ความท้อแท้ หดหู่ เชื่องซึม เกียจคร้าน ถีนมิทธะมีโทษเป็นมูล หากจิตของผู้ใดถูกถีนมิทธะครอบงำ จิตของผู้นั้นจะอ่อนเพลีย ซึมเศร้า ไม่คล่องแคล่ว ไม่รับรู้อารมณ์ที่ผ่านมาจากอายตนะ ๖ แม้รับรู้บ้างก็เพียงเลื่อนลอย ไม่ควร แก่การงานทุกอย่าง เมื่อเจริญกรรมฐานจิตก็ไม่เป็นสมาธิ เปรียบเหมือนกับน้ำที่มีสาหร่ายจอกแหน ปกคลุมอยู่ มองไม่เห็นเงาหน้า ควรให้เจริญอนุสติกรรมฐาน มีพุทธานุสติ เป็นต้น

๔. อุทธัจจกุกกุกจะ พุ้งซ่านและรำคาญ หมายถึง ความที่จิตกระสับกระส่าย อันเกิดจากความรังเกียจตนเองที่ได้ทำทุจริต มิได้ทำสุจริต ถ้าเข้าครอบงำจิตผู้ใด จิตผู้นั้นไม่มีความสุข และมีความเศร้าโศกถึงทุจริตที่ตนได้กระทำแล้วและสุจริตที่ตนมิได้ทำ เป็นจิตที่ปั่นป่วนซัดส่าย ไม่สงบนิ่ง เปรียบเหมือนกับน้ำที่ถูกลมพัดกระเพื่อมเป็นระลอกอยู่ มองไม่เห็นเงาหน้า ควรแก้ด้วยการเข้าไปสงบจิตในดวงกสิณ คือ ผูกจิตไว้ในอารมณ์ เช่น พงคสีเขี้ยว ผูกจิตให้อยู่กับสีเขี้ยว เป็นต้น หรือเจริญมรณัสสติ ระลึกถึงความตาย

๕. วิจิกิจฉา ลังเลไม่ตกลงใจได้ หมายถึง ความลังเลสงสัย ตกลงใจไม่ได้ เช่น ความสงสัยในคุณพระรัตนตรัย และบาปบุญ เป็นต้น วิจิกิจฉามีความทำในใจโดยอุบายที่ไม่ถูกต้อง เป็นมูลเหตุ ถ้าเข้าครอบงำจิตของผู้ใด จิตของผู้นั้นก็จะวนเวียนฉงนสนเท่ห์ จะทำอะไรก็ไม่ตกลง ปรลงใจ ไม่แนใจ เพราะสงสัยไปทุกอย่าง เป็นจิตที่มีดมัว เปรียบเหมือนน้ำที่ขุ่นเป็นนม มองไม่เห็นเงาหน้า ควรเจริญธาตุกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อกำหนดรู้สภาวะธรรมโดยอุบายที่ถูกต้อง

การปฏิบัติ จงทำทุกอย่างด้วยความมีสติ

๕. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของชั้น ๕

ตอบ แปลว่า กอง หมายความว่า แบ่งกายกับใจออกเป็น ๕ กอง ได้แก่ รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ดังนี้

๑. รูปร่างกายอันประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม รวมตัวกันเข้า เกิดในครรภ์ มารดา มีอวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม และอาหารเป็นเหตุ เป็น ๑ กอง เรียกว่า รูปชั้น แปลว่า กองรูป

๒. ส่วนใจ แบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ

๒.๑ เมื่ออายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณ ๓ อย่าง ประชุมกัน ก็เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง กลาง ๆ ไม่สุขทุกข์บ้าง เป็นเวทนาชั้น แปลว่า กองเวทนา

๒.๒ ความจำได้หมายถึงสิ่งที่มากระทบทางทวารทั้ง ๖ ที่ล่วงมาแล้วแม่นยำได้ กล่าวคือ เมื่อรูป เสียง เป็นต้น แม้วานผ่านไปแล้ว และเวทนาดับไปแล้ว ก็ยังจำได้ ความจำได้นี้เป็นสัญญาขั้น ๓ แปลว่า **กองสัญญา**

๒.๓ อารมณ์ที่เกิดกับใจ ทั้งอิฐฐารมณ์และอนิฐฐารมณ์ ทั้งที่เป็นกุศลหรืออกุศล หรือที่เป็นกลาง ๆ กล่าวคือ เมื่อจำได้ ก็คิดปรุงแต่งหรือปรุงแต่งความคิด ดีบ้างชั่วบ้าง ไม่ดีไม่ชั่วบ้าง ความคิดปรุงแต่งจิตให้มีอาการต่าง ๆ นี้ เป็นสังขารขั้น ๓ แปลว่า **กองสังขาร**

๒.๔ ความรู้อารมณ์ในรูปขั้น ๓ ที่กรรมตกแต่งให้มีอาบตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่ออายตนะภายนอกมีรูปกระทบตา เสียงกระทบหู กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น โผฏฐัพพะกระทบกาย อารมณ์ต่าง ๆ กระทบใจ ก็เกิดความรู้ขึ้น เป็นวิญญาณขั้น ๓ แปลว่า **กองวิญญาณ**

การปฏิบัติ พึงระลึกอยู่เสมอว่า ทุกอย่างมีเกิดและมีดับ ไม่เที่ยงแท้ ไม่ถาวร

๖. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของเวทนา ๕

ตอบ แปลว่า ความเสวยอารมณ์ หมายถึง ภาวะจิตที่เกิดความรู้สึกเมื่อรับอารมณ์ต่าง ๆ จำแนกโดยรวมทั้งกายและจิตไว้ ๕ ประการ คือ

๑. สุขหรือสุขเวทนา ความรู้สึกสุข หมายถึง ความรู้สึกสบาย ในที่นี้มาคู่กับโสมนัส จึงหมายถึงเอาเฉพาะความรู้สึกสุขทางกาย หรือความรู้สึกสบายกายอย่างเดียว

๒. ทุกข์หรือทุกข์เวทนา ความรู้สึกทุกข์ หมายถึง ความรู้สึกไม่สบาย ในที่นี้มาคู่กับโทมนัสจึงหมายถึงเอาเฉพาะความรู้สึกทุกข์ทางกายหรือความรู้สึกไม่สบายกายอย่างเดียว

๓. โสมนัสหรือโสมนัสสเวทนา ความรู้สึกสุขใจ หมายถึง ความรู้สึกสบายใจ

๔. โทมนัสหรือโทมนัสสเวทนา ความรู้สึกทุกข์ใจ หมายถึง ความรู้สึกเสียใจ

๕. อุเบกขาหรืออุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉย ๆ หมายถึง ความที่จิตมีความรู้สึกเป็นกลางระหว่างสุขกับทุกข์ ไม่ดีใจไม่เสียใจ เป็นได้เฉพาะทางใจ เพราะอุเบกขาทางกายไม่มีแต่ความเฉย ๆ แห่งกาย คือ กายเป็นปกติอยู่นั้น ท่านจัดว่าเป็นสุขเวทนา

การปฏิบัติ พึงแสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี

ใบความรู้ที่ ๔

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในปัญจกะ หมวด ๕

ปัญจกะ หมวด ๕

อนุบุพพิกขา ๕

๑. ทานกขา	กล่าวถึงทาน
๒. สีลกขา	กล่าวถึงศีล
๓. สัตคกขา	กล่าวถึงสวรรค์
๔. กามาทีนวกขา	กล่าวถึงโทษแห่งกาม
๕. เนกขัมมานิสังสกา	กล่าวถึงอานิสงส์แห่งออกจากกาม

อธิบาย

อนุบุพพิกขา แปลว่า ถ้อยคำที่พรรณนาความโดยลำดับ หมายถึง พระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไปโดยลำดับเพื่อพอกจิตของเวไนยสัตว์ผู้มีอุปนิสัยสามารถจะบรรลุธรรมพิเศษ ให้หมดจดเป็นขั้น ๆ จากง่ายไปหายาก ซึ่งเป็นการเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจต่อไป มี ๕ อย่าง คือ

๑. ทานกขา กล่าวถึงทาน คือ ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทาน การเสียสละแบ่งปัน เพื่อให้คนที่มีจิตใจตระหนี่เห็นแก่ตัว ละความตระหนี่เห็นแก่ตัวนั้น แล้วมีใจแผ่แผ่เกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยกำลังทรัพย์ของตน พรรณนาถึงคุณของทานโดยประการต่าง ๆ เช่น ทานเป็นเหตุแห่งความสุข เป็นรากฐานแห่งสรรพสมบัติ เป็นแหล่งเกิดโภคสมบัติทั้งหลาย เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในโลกนี้โลกหน้า เป็นต้น

๒. สีลกขา กล่าวถึงศีล คือ ทรงแสดงประโยชน์ของศีล ความประพฤติเรียบร้อย เพื่อพอกจิตไม่ให้เป็นคนโหดร้าย มือไว ใจเร็ว ใจปิด หมดสติ หรือไม่สร้างเวรภัยให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ ที่ตนอยู่อาศัยด้วย พรรณนาถึงคุณของศีล เช่น ศีลเป็นที่พึ่งอาศัย ที่พักหน่วงเหนี่ยวโภคสมบัติทั้งหลายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า บุคคลล้วนอาศัยศีลเป็นที่พึ่งจึงได้เกิดมาเป็นมนุษย์

๓. สัตคกขา กล่าวถึงสวรรค์ คือ ทรงแสดงสมบัติ คือ ความดีงาม อันบุคคลผู้ให้ทาน และรักษาศีลจะพึงได้รับในมนุษยโลก ตลอดถึงสวรรค์ ซึ่งเป็นส่วนที่น่ายินดี เพราะเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ เป็นการพรรณนาถึงความสุขในสวรรค์ว่า น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งในการที่จะเข้าถึงได้ ต้องให้ทาน รักษาศีล เพื่อให้เห็นอานิสงส์แห่งทานและศีลเด่นชัดขึ้น

๔. กามาทีนวกขา กล่าวถึงโทษแห่งกาม คือ ทรงแสดงถึงโทษของกามคุณว่า แม้กาม จะให้ความยินดีโดยประการต่าง ๆ ถึงกระนั้นก็ยังเจือไปด้วยทุกข์ จึงไม่ควรจะเพลิดเพลินไปโดยส่วนเดียว แต่ควรที่จะเบื่อหน่าย ดังนั้น กามคุณแม้จะเป็นสิ่งที่ต้องการของเหล่าเทวดาและมนุษย์ แต่ก็มีข้อบกพร่องต่าง ๆ พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาจากแต่กาม ไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา เพราะกามสุขในสวรรค์ก็ไม่ยั่งยืน มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก

๕. เนกขัมมานิสังสกถา กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการออกจากกาม คือ ทรงแสดงถึงผลดีของการไม่หมกมุ่นเพติดเพลินติดอยู่ในกาม แต่ควรมีฉันทะในการแสวงหาความดีงามและความสุขสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่านั้น เป็นการให้จิตมีอิสระปลอดโปร่ง ไม่ติดใจหรือเพติดเพลินอยู่ในกามคุณ ด้วยการออกบวช เพื่อที่จะแสวงหาความสุขสงบอันประณีตอย่างแท้จริง

อนุปุพพิกถา ๕ อย่างนี้ เป็นพระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่เวไนยบุคคล เพื่อพอกจิตไปตามลำดับ เพื่อรองรับอริยสัจ ๔ ต่อไป โดยเริ่มตั้งแต่บุคคลผู้ไม่เห็นแก่ตัว ให้ทรัพย์สินของตนเกื้อกูลผู้อื่น มีศีลประพฤติเรียบร้อย ไม่ทำร้ายเขา และไม่เย่อหยิ่ง ตั้งตนได้ในกามสมบัติแล้ว ไม่เพติดเพลินหมกมุ่นอยู่ในกามนั้น ยิ่งแลเห็นโทษและเบื่อน่าย มุ่งสุขอันสงบยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก เป็นผู้ควรรับเทศนาอย่างสูง คือ อริยสัจ ๔ เหมือนผ้าที่พอกหมดจดแล้วควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ฉะนั้นตามปกติ พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่คฤหัสถ์ผู้มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษ จะทรงแสดงอนุปุพพิกถานี้ก่อน แล้วจึงตรัสอริยสัจ ๔ เป็นการทำจิตของบุคคลนั้นให้พร้อมที่จะรับพระธรรมเทศนา ดุจผ้าที่ซักพอกสะอาดแล้วควรรับน้ำย้อมต่าง ๆ ได้ด้วยดีฉะนั้น

มัจฉริยะ ๕

๑. อาวาสมัจฉริยะ	ตระหนี่ที่อยู่
๒. กุลมัจฉริยะ	ตระหนี่สกุล
๓. ลากมัจฉริยะ	ตระหนี่ลาก
๔. วัฒนมัจฉริยะ	ตระหนี่วรรณะ
๕. ธัมมมัจฉริยะ	ตระหนี่ธรรม

อธิบาย

มัจฉริยะ แปลว่า ความตระหนี่ หมายถึง ความหวงแหนกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดีหรือมีส่วนร่วม คือ ความไม่พอใจที่จะให้สิ่งของของตนแก่ผู้อื่นด้วยอาการที่หวงแหนเหนียวแน่น โดยมีความโลภเป็นสมุฏฐาน จำแนกไว้ ๕ อย่าง คือ

๑. อาวาสมัจฉริยะ **ตระหนี่ที่อยู่** หมายถึง ความหวงแหนถิ่นที่อยู่อาศัยของตน ไม่พอใจให้คนต่างด้าว ต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างหมู่ ต่างคณะ เข้ามาอยู่ปะปนแทรกแซง โดยกีดกันผู้อื่นหรือผู้มีใช้พวกของตน ไม่ให้เข้าอยู่อาศัยในถิ่นฐานของตน เป็นต้น เป็นลักษณะของคนที่รังเกียจคนต่างชาติ ต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัย

๒. กุลมัจฉริยะ **ตระหนี่สกุล** หมายถึง ความหวงแหนสกุลของตนเอง ไม่ยอม ให้สกุลอื่น ๆ มาเกี่ยวดองผูกพันด้วย เช่น ไม่ยอมให้บุตรหลานในตระกูลอื่นมาแต่งงานกับบุตรหลานในตระกูลของตน เป็นต้น จัดเป็นกุลมัจฉริยะในฝ่ายคฤหัสถ์ ส่วนในฝ่ายบรรพชิต เช่น ภิกษุหวงสกุลอุปัฏฐาก คอยกีดกันภิกษุอื่นไม่ให้เกี่ยวข้องได้รับการบำรุงด้วย เป็นต้น

๓. ลากมัจฉริยะ **ตระหนี่ลาก** หมายถึง ความหวงแหนทรัพย์สินสมบัติที่สุดสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็นของตนอย่างเหนียวแน่น ไม่ต้องการจะแบ่งปันให้บุคคลอื่น หรือการหวงผลประโยชน์ กีดกันไม่ให้ลากหรือรายได้เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น เป็นต้น เป็นลักษณะของคนที่ไม่รู้จักแบ่งปันหวงไว้บริโภคนคนเดียว

แนวทางการจัดการเรียนรู้อุทธธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

๔. วัฒนมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ หมายถึง ความหวงผิวพรรณร่างกายของตน ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นสวยงามกว่า อีกอย่างหนึ่ง หมายถึง ความหวงค่าสรรเสริญคุณ ไม่อยากให้ใคร มีคุณความดีเด่นกว่าตน หรือไม่พอใจเมื่อได้ยินคำสรรเสริญคุณความดีของผู้อื่น ไม่ปรารถนาให้ผู้อื่น ทัดเทียมตนหรือเสมอกับตนในคุณความดีนั้น ๆ

๕. รัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม หมายถึง ความหวงแหงนธรรม หวงวิชาความรู้ และ คุณพิเศษที่ตนได้บรรลุ ไม่ปรารถนาจะแสดง บอกกล่าว หรือสั่งสอนให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วยเกรงว่า เขาจะรู้ทัดเทียมตนหรือเกินตน เพราะต้องการรู้เฉพาะตนแต่ผู้เดียว เป็นลักษณะของคนหวงแหงน ศิลปะวิทยาหรือหวงวิชา

มัจฉริยะ ความตระหนี่ทั้ง ๕ อย่างนี้ มีอยู่ในผู้ใด ทำให้ผู้นั้นมีใจคับแคบ ไม่มีพรรคพวก เพื่อนฝูง เป็นคนเห็นแก่ตัว มีทิฐิมานะมาก ผู้หวังความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข และเป็นที่รัก ของคนทั้งหลาย พึงละธรรมนี้เสีย

มาร ๕

๑. ขันธมาร	มารคือปัญญาขันธ
๒. กิเลสมาร	มารคือกิเลส
๓. อภิสังขารมาร	มารคืออภิสังขาร
๔. มัจจุมาร	มารคือมรณะ
๕. เทวปุตตมาร	มารคือเทวบุตร

อธิบาย

มาร แปลว่า สภาพที่ทำให้ตาย หมายถึง สิ่งซึ่ง่าบุคคลให้ตายจากคุณความดี และผลที่คาดหวัง หรือสิ่งที่ล้างผลาญคุณความดี ตัถการที่กำจัดขัดขวางบุคคลมิให้บรรลุผลสำเร็จ มี ๕ อย่าง คือ

๑. ขันธมาร มารคือปัญญาขันธ หมายถึง ขันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ได้ชื่อว่ามาร เพราะทำให้ลำบาก เป็นสภาพอันปัจจุปรุ่งแต่งให้เบื่อหน่าย ไม่นั่นคง ทนทาน เป็นภาระในการบริหาร ทั้งแปรปรวนเสื่อมโทรมไปเพราะความเจ็บป่วย เป็นต้น ล้วนตัดรอน บั่นทอนโอกาสมิให้บุคคลทำกิจหน้าที่หรือบำเพ็ญคุณความดีได้เต็มที่ตามต้องการ

๒. กิเลสมาร มารคือกิเลส หมายถึง กิเลสที่กำจัดและขัดขวางความดี ทำสัตว์ บุคคลให้ประสบความพินาศทั้งในปัจจุบันและอนาคต เมื่อตกอยู่ในอำนาจของมันแล้ว มันย่อมผูกมัด คือพันไว้ให้อยู่ในอำนาจ เป็นเหตุให้ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ พุดสิ่งที่ไม่ควรพุด คิดสิ่งที่ไม่ควรคิด ในที่สุด ก็ทำให้เสียผู้เสียคนไป เช่น คนที่ถูกดำ่ว่า ถูกยั่วโทะสแล้วบันดาลโทะส ประทุษร้ายถึงลงมือฆ่าผู้อื่น ด้วยอารมณ์โกรธก็มี เพราะถูกกิเลสมารนี้ครอบงำ

๓. อภิสังขารมาร มารคืออภิสังขาร หมายถึง กรรมฝ่ายอกุศล อภิสังขารได้ชื่อว่า มาร เพราะฆ่าเสียซึ่งกุศลกรรมของบุคคล ชัดขวางมิให้หลุดพ้นไปจากสังสารทุกข์ ดังนั้น อภิสังขาร คือ กรรมฝ่ายอกุศล ได้ชื่อว่ามาร เพราะทำกุศลธรรมให้อ่อนแรงลง ชักนำไปบุคคลทำบาป มีผลทำให้ชีวิตตกต่ำล้าลงไปเกิดอยู่ในภูมิเบื้องต่ำ มีอบายภูมิ เป็นต้น จึงยากที่จะพ้นจากความทุกข์เพราะ การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

๔. มัจจุมาร มารคือมรณะ หมายถึง ความตาย ที่ได้ชื่อว่า มาร เพราะเป็นตัวการ ตัดโอกาสของบุคคลที่จะก้าวหน้าต่อไปในคุณความดีทั้งหลาย หรือ ตายเสียก่อนที่จะได้รับโอกาส เช่น อาหารดาบสและอุทกดาบสที่สิ้นชีวิตเสียก่อนที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดา

๕. เทวบุตรมาร มารคือเทวบุตร หมายถึง ผู้คอยขัดขวางเหนี่ยวรั้งเหล่าสัตว์ผู้ปฏิบัติไว้ มิให้ล่วงพ้นจากอำนาจของตน โดยชักให้ห้วงพะวงอยู่ในกามสุข ไม่ให้อาจหาญเสียสละออกไป บำเพ็ญคุณความดีที่ยิ่งใหญ่ได้ โดยบุคลาธิษฐาน หมายถึงเอาเทวบุตรผู้มุ่งร้ายทำลายล้าง ซึ่งเป็นเทพยต์ใหญ่ ระดับสูงสุดแห่งสวรรค์ชั้นกามาวจรตนหนึ่ง มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น กัณ्हมาร (มารใจดำ) อธิปติมาร (มารผู้ยิ่งใหญ่) วสวัตติมาร (มารผู้ครอบงำให้อยู่ในอำนาจหรือทำวสวัตติ) เป็นต้น

มารทั้ง ๕ อย่างนี้ ตัดรอนความดี ชัดขวางความดี เช่น ความป่วยไข้ ความอยากได้ ความไม่พอใจ ความคับแค้นใจ ความอ่อนกำลังของความเพียรและความตั้งใจที่จะกระทำ ความตาย เสียในระหว่างตัดโอกาสที่จะกระทำความดีต่อไป และเทวบุตร ได้แก่ กามสุข

นิเวศน์ ๕

ธรรมอันกั้นจิตมิให้บรรลุความดี เรียกนิเวศน์ มี ๕ อย่าง

๑. ความพอใจรักในกาม เรียกกามฉันท
๒. ปองร้ายผู้อื่น เรียกพยาบาท
๓. ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม เรียกถีนมิทธะ
๔. ฟุ้งซ่านและรำคาญ เรียกอุทัจจกุกุกุจจะ
๕. ลังเลไม่ตกลงใจได้ เรียกวิจิกิจฉา

อธิบาย

นิเวศน์ แปลว่า กิเลสหรืออกุศลธรรมที่ครอบงำจิต หรือปิดกั้นจิตมิให้บรรลุความดี มิให้ก้าวขึ้นสู่ธรรมเบื้องสูงขึ้นไป ความดีในที่นี้ หมายถึง สมာธิ ฌาน สมาบัติ เช่น ในการเจริญ สมถกรรมฐานหรือเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็ตาม หากกิเลสเหล่านี้อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นแล้ว จะไม่สามารถเจริญกรรมฐานให้ก้าวหน้าได้ มี ๕ อย่าง คือ

๑. กามฉันท ความพอใจในกาม หมายถึง ความติดใจรักใคร่ หมกมุ่นในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ที่ชอบใจด้วยอำนาจกิเลสกาม หากครอบงำจิตผู้ใด จิตของผู้นั้นก็หม่นหมอง เปรียบเหมือนกับน้ำที่เจือปนด้วยสีต่าง ๆ มัวหมอง มองไม่เห็นเงาหน้า กามฉันทนี้

มีโรคหรือโรคเป็นมูล ผู้ที่ถูกกามฉันท์ครอบงำ ควรใช้อารมณฺ์กรรมฐาน คือ กายคตาสติ คือ สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ และอสุภกรรมฐาน คือ พิจารณาให้เห็นว่า กายเป็นของไม่งาม น่าเกลียด โสโครก

๒. พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น หมายถึง ความผูกใจเกลียดชัง จองเวร อาฆาตมาดร้าย พยาบาทมีโทษเป็นมูล ถ้าครอบงำจิตผู้ใด จิตผู้นั้นจะเดือดร้อนงุ่นง่าน มีดมัว มองไม่เห็นเหตุผล ในบาป บุญ คุณ โทษ เปรียบเหมือนกับน้ำร้อนกำลังเดือดพล่านเป็นฟอง มองไม่เห็นเงาหน้า ผู้ที่ถูกพยาบาทครอบงำ ควรให้เจริญพรหมวิหารธรรม ให้เกิดรัก สงสาร ยินดีตามกาลอันควร

๓. ถีนมิทธะ ความที่จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม หมายถึง ความท้อแท้ หดหู่ เชื่องซึม เกียจคร้าน ถีนมิทธะมีโทษเป็นมูล หากจิตของผู้ใดถูกถีนมิทธะครอบงำ จิตของผู้นั้นจะอ่อนเพลีย ซึมเศร้า ไม่คล่องแคล่ว ไม่รับรู้อารมณ์ที่ผ่านมาจากอายตนะ ๖ แม้รับรู้บ้างก็เพียงเลื่อนกลาง ไม่ควรแก่การงานทุกอย่าง เมื่อเจริญกรรมฐานจิตก็ไม่เป็นสมาธิ เปรียบเหมือนกับน้ำที่มีสาหร่ายจอกแหวน ปกคลุมอยู่ มองดูเห็นเงาหน้า ควรให้เจริญอนุสสติกรรมฐาน มี พุทธานุสสติ เป็นต้น

๔. อุทฺธัจจุกุกกฺจจะ พุ้งซ่านและรำคาญ หมายถึง ความที่จิตกระสับกระส่าย อันเกิดจากความรังเกียจตนเองที่ได้ทำทุจริต มิได้ทำสุจริต ถ้าเข้าครอบงำจิตผู้ใด จิตผู้นั้นไม่มีความสงบ และมีความเศร้าโศกถึงทุจริตที่ตนได้กระทำแล้วและสุจริตที่ตนมิได้ทำ เป็นจิตที่ปั่นป่วนซัดส่าย ไม่สงบนิ่ง เปรียบเหมือนกับน้ำที่ถูกลมพัดกระเพื่อมเป็นระลอกอยู่ มองดูก็ไม่เห็นเงาหน้า ควรแก้ด้วยการเข้าไปสงบจิตในดวงกลีณ คือ ผูกจิตไว้ในอารมณ์ เช่น พงศ์สีเขียว ผูกจิตให้อยู่กับสีเขียว เป็นต้น หรือเจริญมรณฺ์สสติ ระลึกถึงความตาย

๕. วิจิกิจฉา ถึงเลไม่ตกลงใจได้ หมายถึง ความลังเลสงสัย ตกลงใจไม่ได้ เช่น ความสงสัยในคุณพระรัตนตรัย และบาปบุญ เป็นต้น วิจิกิจฉามีความทำในใจโดยอุบายที่ไม่ถูกต้อง เป็นมูลเหตุ ถ้าเข้าครอบงำจิตของผู้ใด จิตของผู้นั้นก็จะวนเวียนฉวนสนเท่ห์ จะทำอะไรก็ไม่ตกลง ปรองโง ไม่แน่ใจ เพราะสงสัยไปทุกอย่าง เป็นจิตที่มีดมัว เปรียบเหมือนน้ำที่ขุ่นเป็นนม มองไม่เห็นเงาหน้า ควรเจริญธาตุกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อกำหนดรู้สภาวะธรรมโดยอุบายที่ถูกต้อง

นิวรรณทั้ง ๕ อย่างนี้ จัดเป็นธรรมฝ่ายอกุศลเจตสิก คือความไม่ตีเกิดขึ้นแก่จิต ปกคลุมจิต ปิดกั้นปัญญาความคิดไม่ให้ดำเนินไปโดยสะดวก เมื่อครอบงำจิตของบุคคล ทำให้ปัญญามีติด มิรู้ ผิดถูกชั่วดี ไม่มีความมองอาจสามารถในการประกอบกรณียกิจให้สำเร็จประโยชน์แก่ตนหรือผู้อื่น เมื่อบุคคลถูกนิวรรณครอบงำ ก็ควรแก้ด้วยกุศลธรรมอันเป็นปฏิปักษ์ต่อนิวรรณแต่ละอย่าง ก็เท่ากับ เปิดช่องทางให้จิตดำเนินไปถึงความดีได้ ทั้งความดีในทางโลกและความดีในทางธรรม ในทางโลก ได้แก่ การทำงาน เช่น การศึกษาเล่าเรียน ตลอดถึงการประกอบอาชีพ ในทางธรรม ได้แก่ การเจริญสมาธิ ถ้านิวรรณเข้าครอบงำจิต จิตก็อ่อนแอ ไม่ถึงความสำเร็จกิจทั้งทางโลกและทางธรรม ถ้ากำจัด นิวรรณเสียได้ ก็ย่อมจะบรรลุความดีทั้งสองทางนั้นได้.

ชั้น ๕

รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

กายกับใจนี้ แบ่งออกเป็น ๕ กอง เรียกว่า ชั้น ๕ คือ ๑. รูป ๒. เวทนา ๓. สัญญา ๔. สังขาร ๕. วิญญาณ

ธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ประชุมกันเป็นกาย นี้ เรียกว่า รูป
ความรู้สึกอารมณ์ว่าเป็นสุข คือ สบายกายสบายใจ หรือเป็นทุกข์ คือไม่สบายกาย
ไม่สบายใจ หรือเฉย ๆ คือ ไม่ทุกข์ไม่สุข เรียกว่า เวทนา

ความจำได้หมายรู้ คือ จำรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อารมณ์ที่เกิดกับใจได้ เรียกว่า
สัญญา

เจตสิกธรรม คือ อารมณ์ที่เกิดกับใจ เป็นส่วนดีเรียกกุศล เป็นส่วนชั่วเรียกอกุศล
เป็นส่วนกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วเรียกอัพยาทุกต เรียกว่า สังขาร

ความรู้สึกรมณ์ในเวลาทีรูปรมากระทบตา เป็นต้น เรียกว่า วิญญาณ

ชั้น ๕ นี้ ย่อลงเรียกว่า นามรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รวมเข้าเป็นนาม
รูปคงเป็นรูป

อธิบาย

ชั้น ๕ แปลว่า กอง หมายความว่า แบ่งกายกับใจออกเป็น ๕ กอง ได้แก่ รูปชั้น
เวทนาชั้น สัญญาชั้น สังขารชั้น และวิญญาณชั้น ดังนี้

๑. รูปร่างกายอันประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม รวมตัวกันเข้า เกิดในครรภ์
มารดา มีอวิชา ตันหา อุปาทาน กรรม และอาหารเป็นเหตุ เป็น ๑ กอง เรียกว่า รูปชั้น แปลว่า
กองรูป

๒. ส่วนใจ แบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ

๒.๑ เมื่ออายตนะภายในอายตนะภายนอก และวิญญาณ ๓ อย่าง ประชุมกัน
ก็เกิดผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดความสุขบ้าง ความทุกข์บ้าง กลาง ๆ ไม่สุขทุกข์บ้าง เป็นเวทนาชั้น
แปลว่า กองเวทนา

๒.๒ ความจำได้หมายรู้สิ่งทีมากระทบทางทวารทั้ง ๖ ที่ล่วงมาแล้วแม่นยำได้
กล่าวคือ เมื่อรูป เสียง เป็นต้น แม้ผ่านพ้นไปแล้ว และเวทนาดับไปแล้วก็ยังจำได้ ความจำได้นี้
เป็นสัญญาชั้น แปลว่า กองสัญญา

๒.๓ อารมณ์ที่เกิดกับใจ ทั้งอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ ทั้งที่เป็นกุศลหรืออกุศล
หรือที่เป็นกลาง ๆ กล่าวคือ เมื่อจำได้ ก็คิดปรุงแต่งหรือปรุงแต่งความคิด ดีบ้างชั่วบ้าง ไม่ดีไม่ชั่วบ้าง
ความคิดปรุงแต่งจิตให้มีอาการต่าง ๆ นี้ เป็นสังขารชั้น แปลว่า กองสังขาร

๒.๔ ความรู้สึกรมณ์ในรูปชั้นที่กระทบตงให้มียอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ เมื่ออายตนะภายนอกมีรูปกระทบตา เสียงกระทบหู กลิ่นกระทบจมูก รสกระทบลิ้น
โผฏฐัพพะกระทบกาย อารมณ์ต่าง ๆ กระทบใจ ก็เกิดความรู้ขึ้น เป็นวิญญาณชั้น แปลว่า
กองวิญญาณ

ชั้น ๕ นี้ เป็นสภาวะธรรม มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ไม่ควรเข้าไปยึดถือว่า เป็นเรา เป็นของเรา เป็นตัวตน เพราะตกอยู่ในไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความเป็นของไม่เที่ยง ทุกขัง ความทนได้ยาก หรือไม่อยู่ในสภาพเดิม อนัตตา ความไม่มีตัวตน ไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร สรุปรเรียกว่า กาย, ใจ, หรือ รูป, นาม ก็ได้

เวทนา ๕

สุข ทุกข์ โสมนัส โทมนัส อุเบกขา

๑. สุขหรือสุขเวทนา	ความรู้สึกสุข
๒. ทุกข์หรือทุกข์เวทนา	ความรู้สึกทุกข์
๓. โสมนัสหรือโสมนัสเวทนา	ความรู้สึกสุขใจ
๔. โทมนัสหรือโทมนัสเวทนา	ความรู้สึกทุกข์ใจ
๕. อุเบกขาหรืออุเบกขาเวทนา	ความรู้สึกเฉย ๆ

อธิบาย

เวทนา แปลว่า ความเสวยอารมณ์ หมายถึง ภาวะจิตที่เกิดความรู้สึกเมื่อรับอารมณ์ต่าง ๆ จำแนกโดยรวมทั้งกายและจิตไว้ ๕ ประการ คือ

๑. **สุขหรือสุขเวทนา ความรู้สึกสุข** หมายถึง ความรู้สึกสบาย ในที่นี้มาคู่กับโสมนัส จึงหมายเอาเฉพาะความรู้สึกสุขทางกาย หรือความรู้สึกสบายกายอย่างเดียว

๒. **ทุกข์หรือทุกข์เวทนา ความรู้สึกทุกข์** หมายถึง ความรู้สึกไม่สบาย ในที่นี้มาคู่กับโทมนัสจึงหมายเอาเฉพาะความรู้สึกทุกข์ทางกายหรือความรู้สึกไม่สบายกายอย่างเดียว

๓. **โสมนัสหรือโสมนัสเวทนา ความรู้สึกสุขใจ** หมายถึง ความรู้สึกสบายใจ

๔. **โทมนัสหรือโทมนัสเวทนา ความรู้สึกทุกข์ใจ** หมายถึง ความรู้สึกเสียใจ

๕. **อุเบกขาหรืออุเบกขาเวทนา ความรู้สึกเฉย ๆ** หมายถึง ความที่จิตมีความรู้สึกเป็นกลางระหว่างสุขกับทุกข์ ไม่ดีใจไม่เสียใจ เป็นได้เฉพาะทางใจ เพราะอุเบกขาทางกายไม่มีแต่ความเฉย ๆ แห่งกาย คือ กายเป็นปกติอยู่นั้น ท่านจัดว่าเป็นสุขเวทนา

เวทนา ๕ อย่างนี้ ย่อมบังเกิดมีแก่บุคคล สัตว์ทุกประเภท ในส่วนปุณฺณชน เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำให้จิตหวั่นไหวมาก หากเป็นสุขกายหรือสุขเวทนาจึงจะตื่นตื้นยินดีมาก หากเป็นทุกข์กายหรือทุกข์เวทนาจึงจะตื่นตระหนกกระส่ายมาก อุเบกขาเวทนาไม่สามารถดำรงมั่นอยู่ในจิตได้ หรือได้ก็เป็นเพียงชั่วครู่เท่านั้น ซึ่งต่างจากพระอริยบุคคล เมื่อกระทบกับเวทนาส่วนใดก็มักไม่หวั่นไหวไปตามจิตจะตั้งมั่นอยู่ในอุเบกขาเวทนาเป็นส่วนใหญ่ ในเวทนา ๕ นี้ หากสรุปลงเป็น ๓ คือ สุขเวทนา ทุกข์เวทนา อุเบกขาเวทนา คือ สุขกับโสมนัส จัดเป็นสุขเวทนา ทุกข์กับโทมนัส จัดเป็นทุกข์เวทนา ส่วนอุเบกขาเวทนา จัดเป็นคงเดิม

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕

ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย จริต ๖ และธรรมคุณ ๖ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้บุคคลอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- จริต ๖
- ธรรมคุณ ๖

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ ซึ่งประกอบด้วย จริต ๖ และธรรมคุณ ๖ จากใบความรู้ที่ ๕

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๕

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖	ใบกิจกรรมที่ ๕

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๕ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖

๒. ใบกิจกรรมที่ ๕

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉีกะ หมวด ๖ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๕

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๔
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉักกะ หมวด ๖
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของจริต ๖

.....

.....

.....

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมคุณ ๖

.....

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๕

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในฉกษะ หมวด ๖

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของจริต ๖

ตอบ แปลว่า ความประพฤติ หมายถึง ความประพฤติคุ้นเคยซึ่งหนักไปทางใดทางหนึ่งอันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นความชอบความเคยชิน เป็นลักษณะเด่นชัดในด้านนั้น ๆ ความประพฤติหรือลักษณะนิสัย เรียกอีกอย่างว่า จริยา มี ๖ อย่างคือ

๑. รากจริต มีรากะเป็นปกติหรือมีรากะเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยหนักไปทางรากะ รักสวยรักงาม ละมุนละไม ชอบความเอ้ออากเอใจ ความอ่อนโยน หรือชอบเรื่องบันเทิงเจริญใจ แสดงออกให้เห็นในลักษณะต่าง ๆ เช่น มีอิริยาบถเรียบร้อยสวยงามทำงานละเอียดประณีต นิยมรสอาหารที่กลมกล่อม มักติดใจพอใจอย่างลึกซึ้งในสิ่งที่ตนเกิดความรักความยินดีเป็นคนเจ้าเล่ห์ โอ้อวด ถือตัว มีความต้องการทางกามและเกียรติมาก เช่น ต้องการเป็นใหญ่ให้คนยกย่องสรรเสริญ ไม่ค่อยสันโดษ มักโลเล พิถีพิถันในเรื่องอาหาร การแต่งตัว และการทำงาน เป็นต้น **คนรากจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอุสุมกัมมัฏฐาน ๑๐ และกายคตาสติ

๒. โทสจริต มีโทสะเป็นปกติหรือมีโทสะเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยหนักไปทางโทสะ ประพฤติหนักไปทางใจร้อน หงุดหงิดรุนแรง ฉุนเฉียวโกรธง่าย ชอบความรุนแรง ชอบการต่อสู้ เอาชนะระรานผู้อื่นด้วยกำลัง อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่พรวดพราดรีบร้อน กระด้าง ทำการงานรวดเร็วแต่ไม่ค่อยเรียบร้อย ไม่สำรวม ชอบบริโภคอาหารรสจัด กินเร็ว มักโกรธง่าย ลบหลู่คุณท่าน ตีเสมอ และมักริษยา **คนโทสจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกัมมัฏฐาน ประเภทวิถนณกสิณ ๔ คือ นีลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ และโอทาทกสิณ และเจริญพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

๓. โมหจริต มีโมหะเป็นปกติหรือมีโมหะเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยหนักไปทางโมหะ ประพฤติหนักไปทางเขลา เงาซิม ชี้หลงชี้ลืม เลื่อนลอยไปตามกระแสสังคม ขาดเหตุผล ชอบเรื่องไร้สาระ อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่เชื่องซิม เหม่อลอย ทำกิจการงานหยาบไม่ถึถ้วน คั่งค้าง ขาดความเรียบร้อย เอาดีไม่ค่อยได้ ไม่เลือกอาหารการกิน อยากรู้ได้ มักมีความเห็นคล้อยตามคนอื่นง่าย ๆ ใครว่าอย่างไร ก็ว่าตามเขา มักชอบวงวนอน ชี้สงสัย เข้าใจอะไรยาก **คนโมหจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอานาปานสติกัมมัฏฐานหรือเพ่งกสิณ และฟังเสริมปัญญาด้วยการจัดให้มีการเรียน การไต่ถาม การฟังธรรม การสนทนาธรรมตามกาล หรือการให้อยู่กับครูอาจารย์

๔. วิตกกจจริต มีวิตกเป็นปกติหรือมีความวิตกเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัย ประพฤติหนักไปทางชอบครุ่นคิดวาม นึกคิดฟุ้งซ่าน ย้ำคิดย้ำทำ ขาดความมั่นใจในตนเอง ชอบวิตกกังวลเรื่องไม่เป็นเรื่อง คิดตรึกตรองไปเรื่อย ๆ ไม่ค่อยแน่นอนอะไรนัก เข้าใจอะไรไม่ตลอดสาย อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่เชื่องช้า คล้ายพวกโมหจจริต ทำการงานจับจดไม่เป็นหลัก แต่เป็นคนช่างพูด อาหารที่บริโภคไม่ค่อยพิถีพิถันมากนัก อย่างไรก็ตามได้มักเห็นตามคล้ายตามผู้คนหมู่มาก ประเภทพวกมากลากไป เป็นคนโลเลเดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย **คนวิตกกจจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอานาปานสติ กัมมัฏฐาน

๕. สัทธาจจริต มีศรัทธาเป็นปกติหรือมีความเชื่อง่ายเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยมากด้วยศรัทธา ประพฤติหนักไปทางถ้อยคำ ตื่นข่าว เชื่อง่ายโดยปราศจากเหตุผล ใฝ่ใจหุ่เมเทใจ ให้ผู้อื่นได้ง่าย ชอบเรื่องไสยศาสตร์หรืออำนาจลึกลับ สังเกตได้จากอิริยาบถที่เข้มข้อยละมุนละม่อม ทำการงานอะไรจะมีความเรียบร้อย ชอบสวยงามแบบเรียบร้อย ชอบสวยงามแบบเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด ไม่วุ่นวาย ชอบอาหารรสมัน มีจิตใจเบิกบานในเรื่องที่เป็นกุศล แต่ไม่ชอบโอ้อวด **คนสัทธาจจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกัมมัฏฐานประเภทอนุสสติ ๖ ประการ คือ พุทธอนุสสติ อัมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ และเทวตานุสสติ นอกจากนี้ ฟังชักนำไปในสิ่งที่ควรแก้ความเลื่อมใสและความเชื่อที่มีเหตุผล

๖. พุทธิจจริต มีความรู้เป็นปกติมีพุทธิปัญญาเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัย ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณาและมองไปตามความจริง มีปัญญาเฉียบแหลม ว่องไว ได้ยินได้ฟังอะไรมักจำได้เร็ว อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่ว่องไวและเรียบร้อย ทำกิจกรรมกิจการงานอะไรมักเป็นประโยชน์ ทำได้เรียบร้อยสวยงามมีระเบียบ ชอบบริโภคอาหารรสไม่จัด มองอะไรด้วยความพินิจพิเคราะห์ **คนพุทธิจจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกัมมัฏฐาน ๔ ประการ คือ มรณัสสติ อุปสมานุสสติ อาหารปฏิภูกุลสัญญา และจตุธาตุววัตถาน นอกจากนี้ ฟังส่งเสริมแนะนำให้ใช้ความคิดพิจารณาสภาวะธรรมและสิ่งติงามที่ให้เจริญปัญญา

การปฏิบัติ ฟังสำรวจอารมณ์ของตนเองให้ดูตามตลอดเวลา

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของธรรมคุณ ๖

ตอบ แปลว่า คุณของพระธรรม หมายถึง คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่บุคคล ประพฤติปฏิบัติดีแล้ว จะได้ผลคือความดี เพราะพระธรรมมีความตรึงตรึงโดยสมควรแก่การปฏิบัติ ที่เรียกว่า อัมมานุสสัมปฏิบัติ คุณของพระธรรมท่านจำแนกไว้ ๖ ประการ คือ

๑. สุวากขาโต ภคฺวา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว มีอธิบายว่า พระธรรม ในที่นี้มุ่งถึงพระสัทธรรม ๒ ประการ (ในจำนวนพระสัทธรรม ๓) คือ ปริยัติกับปฏิเวธ โดยปริยัติ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนซึ่งได้รับการประมวลไว้ในพระไตรปิฎก เป็นพระดำรัสที่ตรัสไม่วิปริต คือ ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ เพราะแสดงข้อปฏิบัติโดยลำดับกัน ที่เรียกว่า งามหรือไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง ส่วนปฏิเวธ หมายถึง ผลที่เกิดจากนำปริยัติมาปฏิบัติเป็นปฏิปทาที่สอดคล้อง

กับพระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุด ด้วยเหตุนี้ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่าตรัสไว้ดีแล้ว (ตั้งแต่พระคุณบทว่า สนฺทิฏฐิโก เป็นต้นไป จนถึง ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ท่านเน้นอธิบายเป็นปฏิเวธธรรมอย่างเดียว)

๒. สนฺทิฏฐิโก อันผู้ได้บรรลุจะพึงเห็นเอง หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น คือผู้อื่นหาได้มาเห็นตามรู้ตามด้วยไม่ ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ แม้ผู้อื่นจะบอก ก็เห็นไม่ได้

๓. อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาล หมายความว่า ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที หรือให้ผลในลำดับแห่งกาลบรรลุ คือ ให้ผลทุก ๆ ฤดูกาล ซึ่งไม่เหมือนผลไม้ต่าง ๆ ที่ให้ผลตามฤดูกาล คือ ออกผลเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น อีกนัยหนึ่ง เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา จึงสรุปว่าพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ทันทสมัยตลอดกาล

๔. เอหิพัสติโก ควรเรียกให้มาดู หมายความว่า เชิญชวนให้มาชมและพิสูจน์ หรือท้าทายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง อนึ่ง พระธรรมมีคุณเป็นอัสจรรยุดุจของประหลาดที่ควรป่าวร้องกันมาดูมาชม

๕. โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามา หมายความว่า ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนี้ กล่าวคือ เชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดู อีกนัยหนึ่งหมายถึง เป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมาย คือ พระนิพพาน

๖. ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน หมายความว่า ผู้ใดได้บรรลุ ผู้นั้นย่อมรู้แจ้งเฉพาะตน อันผู้อื่นไม่พลอยมาตามรู้ตามเห็นด้วยได้ กล่าวคือ เป็นวิสัยของวิญญูชน หรือบัณฑิตจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตนต้องทำ คือ ปฏิบัติเอง จึงเสวยได้เฉพาะตัว ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ในใจของตนนี้เท่านั้น

การปฏิบัติ ปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ใบความรู้ที่ ๕

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในฉักกะ หมวด ๖

ฉักกะ หมวด ๖

จริต ๖

๑. รากจริต	มีรากะเป็นปกติ	มีรากะเป็นเจ้าเรือน
๒. โทสจริต	มีโทสะเป็นปกติ	มีโทสะเป็นเจ้าเรือน
๓. โมหจริต	มีโมหะเป็นปกติ	หรือมีโมหะเป็นเจ้าเรือน
๔. วิตักกจริต	มีวิตกเป็นปกติ	มีความวิตกเป็นเจ้าเรือน
๕. สัทธาจริต	มีศรัทธาเป็นปกติ	มีความเชื่อ่ง่ายเป็นเจ้าเรือน
๖. พุทธิจริต	มีความรู้เป็นปกติ	มีพุทธิปัญญาเป็นเจ้าเรือน

อธิบาย

จริต แปลว่า ความประพฤติ หมายถึง ความประพฤติคุ้นเคย ซึ่งหนักไปทางใดทางหนึ่ง อันเป็นปกติประจำอยู่ในสันดาน หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นความชอบความเคยชิน เป็นลักษณะเด่นชัดในด้านนั้น ๆ ความประพฤติหรือลักษณะนิสัย เรียกอีกอย่างว่า จริยา มี ๖ อย่าง คือ

๑. รากจริต มีรากะเป็นปกติหรือมีรากะเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยหนักไปทางรากะ รักสวยรักงาม ละมุนละไม ชอบความเออออกเออใจ ความอ่อนโยน หรือชอบเรื่องบันเทิงเจริญใจ แสดงออกให้เห็นในลักษณะต่าง ๆ เช่น มีอิริยาบถเรียบร้อยสวยงาม ทำการงานละเอียดประณีต นิยมรสอาหารที่กลมกล่อม มักติดใจพอใจอย่างลึกซึ้งในสิ่งที่ตนเกิดความรักความยินดีเป็นคนเจ้าเล่ห์ โอ้อวด ถือตัว มีความต้องการทางกามและเกียรติมาก เช่น ต้องการเป็นใหญ่ ให้คนยกย่องสรรเสริญ ไม่ค่อยสันโดษ มักโลเล พิถีพิถันในเรื่องอาหาร การแต่งตัว และการทำงาน เป็นต้น **คนรากจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอกุศลกัมมัญฐาน ๑๐ และกายคตาสติ

๒. โทสจริต มีโทสะเป็นปกติหรือมีโทสะเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัยหนักไปทางโทสะ ประพฤติหนักไปทางใจร้อนหงุดหงิดรุนแรง ฉุนเฉียวโกรธง่าย ชอบความรุนแรง ชอบการต่อสู้ เอาชนะระรานผู้อื่นด้วยกำลัง อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่พรวดพราดรีบร้อน กระด้าง ทำการงานรวดเร็วแต่ไม่ค่อยเรียบร้อย ไม่สำรวจ ชอบบริโภคอาหารรสจัด กินเร็ว มักโกรธง่าย ลบหลู่คุณท่าน ตีเสมอ และมักริษยา **คนโทสจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกัมมัญฐาน ประเภทวิณณกสิณ ๔ คือ นีลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ และโอทาทกสิณ และเจริญพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

๓. โมหจริต มีโมหะเป็นปกติหรือมีโมหะเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัย หนักไปทางโมหะ ประพฤติหนักไปทางเขลา เหงาซิม ชี้หลงชี้ลี้ม เลื่อนลอยไปตามกระแสสังคม ขาดเหตุผล ชอบเรื่องไร้สาระ อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่เขื่องซิม เหม่ลลย ทำกิจกรรมงานหยาบ ไม่ถึถ้วน คั่งค้ำ ขาดความเรียบร้อย เอาดีไม่ค่อยได้ ไม่เลือกอาหารการกิน อย่งไรก็ได้ มักมีความเห็นคล้อยตามคนอื่นง่าย ๆ ใครว่าอย่งไร ก็ว่าตามเขา มักชอบง่วงนอน ชี้สงสัย เข้ำใจอะไรยาก เป็นต้น **คนโมหจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอานาปานสติกัมมัฏฐานหรือเพ่งกสิณ และพึงเสริมปัญญา ด้วยการจัดให้มีการเรียน การไต่ถาม การฟังธรรม การสนทนาธรรมตามกาล หรือการให้อยู่กับ ครูอาจารย์

๔. วิตกกจริต มีวิตกเป็นปกติหรือมีความวิตกเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัย ประพฤติหนักไปทางชอบครุ่นคิดวถวน นึกคิดฟุ้งซ่าน ย้ำคิดย้ำทำ ขาดความมั่นใจในตนเอง ชอบวิตกกังวลเรื่องไม่เป็นเรื่อง คิดตรึกตรองไปเรื่อย ๆ ไม่ค่อยแน่นอนอนอะไรนัถ เข้ำใจอะไรไม่ตลอดสาย อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่เขื่องซำ คล้ายพวกโมหจริต ทำการงานจับจดไม่เป็นหลัก แต่เป็นคนช่างพูด อาหารที่บริโภคไม่ค่อยพิถีพิถันมากนัก อย่งไรก็ได้ มักเห็นตามคล้อยตามผู้คนหมู่มาถ ประเภทพวก มากลากไป เป็นคนโลเลเดี๋ยวดีเดี๋ยวร้าย **คนวิตกกจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญอานาปานสติ กัมมัฏฐาน

๕. สัทธาจริต มีศรัทธาเป็นปกติหรือมีความเชื่อ้ง่ายเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัย มากด้วยศรัทธา ประพฤติหนักไปทางถือมงคล ตื่นซ่าว เชือ้ง่ายโดยปราศจากเหตุผล วั้ใจทุ่มเทใจ ให้อู้อื่นได้้ง่าย ชอบเรื่องไสยศาสตร์หรืออำนาจลึกลับ สังเกตได้จากอิริยาบถที่เข่มซ้อยละมุนละม่อม ทำการงานอะไรจะมีความเรียบร้อย ชอบสวยงามแบบเรียบร้อย ชอบสวยงามแบบเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด ไมโลดโผน ชอบอาหารรสมัน มีจิตใจเบิกบานในเรื่องที่เป็นกุศล แต่ไม่ชอบอ้ออวด **คนสัทธาจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกัมมัฏฐานประเภทอนุสสติ ๖ ประการ คือ พุทธานุสสติ ธิมมานุสสติ สังฆานุสสติ สีลานุสสติ จาคานุสสติ และเทวตานุสสติ นอกจากนี้พึงชักนำไปในสิ่งที่ควรแก้ความ เลือ่มใสและความเชื่อที่มีเหตุผล

๖. พุทธิจริต มีความรู้เป็นปกติหรือมีพุทธิปัญญาเป็นเจ้าเรือน หมายถึง คนที่มีลักษณะนิสัย ประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณาและมองไปตามความจริง มีปัญญาเฉียบแหลม ว่องไว ได้ยินได้ฟังอะไรมักจำได้เร็ว อาจสังเกตได้จากอิริยาบถที่ว่องไวและเรียบร้อย ทำกิจกรรมกิจการ งานอะไรมักเป็นประโยชน์ ทำได้เรียบร้อยสวยงามมีระเบียบ ชอบบริโภคอาหารรสไม่จัด มองอะไร ด้วยความพินิจพิเคราะห์ **คนพุทธิจริต** ควรแก้ด้วยการให้เจริญกัมมัฏฐาน ๔ ประการ คือ มรณัสสติ อุปสมานุสสติ อหारेปฏิกุศลสัญญา และจตุธาตววัตถาน นอกจากนี้พึงส่งเสริมแนะนำให้อใช้ความคิด พิจารณาสภาวธรรมและสิ่งติงามที่ให้อเจริญปัญญา

จริตหรือจริยา ๖ อย่งนี้ ในบุคคลคนเดียว แม้จะเป็นผู้มีลักษณะเด่นไปในจริตใดจริตหนึ่ง ดังกล่าวมา แต่บางครั้งอาจมีจิตระคนกันเกิดขึ้นพร้อมกันหลายจริตก็มี เช่น ในกรณีเมื่อผู้น้อยไม่ได้ สิ่งทีตนปรารถนาจึงโกรธินทาผู้อใหญ่ เช่นนี้ ท่านว่ามีทั้งราคะจริต โทสะจริต และโมหะจริตระคนกัน

ธรรมคุณ ๖

๑. สวากขาโต ภควตา ธมโม	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว
๒. สนฺทิฎฺฐิโก	อันผู้ได้บรรลู่จะพึงเห็นเอง
๓. อกาลิโก	ไม่ประกอบด้วยกาล
๔. เอหิปสฺสิโก	ควรเรียกให้มาดู
๕. โอปนยิโก	ควรน้อมเข้ามา
๖. ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูติ	อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

อธิบาย

ธรรมคุณ แปลว่า คุณของพระธรรม หมายถึง คำสอนทางพระพุทธศาสนาที่บุคคลประพฤติปฏิบัติดีแล้ว จะได้ผลคือความดี เพราะพระธรรมมีความดีรอบด้าน โดยสมควรแก่การปฏิบัติที่เรียกว่า ธัมมานุธัมมปฏิบัติ คุณของพระธรรมท่านจำแนกไว้ ๖ ประการ คือ

๑. สวากขาโต ภควตา ธมโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว มีอธิบายว่า พระธรรมในที่นี้มุ่งถึงพระสัทธรรม ๒ ประการ (ในจำนวนพระสัทธรรม ๓) คือ ปริยัติกับปฏิเวธ โดยปริยัติ หมายถึง พระพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนซึ่งได้รับการประมวลไว้ในพระไตรปิฎก เป็นพระดำรัสที่ตรัสไม่วิปริต คือ ตรัสไว้เป็นความจริงแท้ เพราะแสดงข้อปฏิบัติโดยลำดับกัน ที่เรียกว่า งามหรือไพเราะในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ส่วนปฏิเวธ หมายถึง ผลที่เกิดจากนำปริยัติมาปฏิบัติเป็นปฏิบัติที่สอดคล้องกับพระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุด ด้วยเหตุนี้ พระธรรมคำทรงสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้ชื่อว่า ตรัสไว้ดีแล้ว (ตั้งแต่พระคุณบทว่า สนฺทิฎฺฐิโก เป็นต้นไป จนถึง ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูติ ท่านเน้นอธิบายเป็นปฏิเวธสัทธรรมอย่างเดียว)

๒. สนฺทิฎฺฐิโก อันผู้ได้บรรลู่จะพึงเห็นเอง หมายความว่า ผู้ใดปฏิบัติ ผู้ใดบรรลุ ผู้นั้นย่อมเห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น คือ ผู้อื่นหาได้มาเห็นตามรู้ตามด้วยไม่ ผู้ใดไม่ปฏิบัติ ไม่บรรลุ แม้ผู้อื่นจะบอก ก็เห็นไม่ได้

๓. อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาล หมายความว่า ไม่ขึ้นกับกาลเวลา พร้อมเมื่อใด บรรลุ ได้ทันที บรรลุเมื่อใด เห็นผลได้ทันที หรือให้ผลในลำดับแห่งกาลบรรลุ คือ ให้ผลทุก ๆ ฤดูกาล ซึ่งไม่เหมือนผลไม้ต่าง ๆ ที่ให้ผลตามฤดูกาล คือ ออกผลเป็นบางครั้งบางคราวเท่านั้น อีกนัยหนึ่ง เป็นจริงอยู่อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่จำกัดด้วยกาลเวลา จึงสรุปว่าพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาทันสมัยตลอดกาล

๔. เอหิปสฺสิโก ควรเรียกให้มาดู หมายความว่า เชิญชวนให้มาชมและพิสูจน์ หรือ ทำหายต่อการตรวจสอบ เพราะเป็นของจริงและดีจริง อนึ่ง พระธรรมมีคุณเป็นอัศจรรย์ดุจของประหลาดที่ควรป่าวร้องกันมาดูมาชม

๕. โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามา หมายความว่า ควรน้อมเข้ามาไว้ในใจ หรือน้อมใจเข้าไปให้ถึง ด้วยการปฏิบัติให้เกิดมีขึ้นในใจ หรือให้ใจบรรลุถึงอย่างนี้ กล่าวคือเชิญชวนให้ทดลองปฏิบัติดู อีกนัยหนึ่ง หมายถึงเป็นสิ่งที่นำผู้ปฏิบัติให้เข้าไปถึงที่หมายคือพระนิพพาน

๖. ปจจตตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ อันวินญูพินฺธุเฉพาตณ หมายความว่า ผู้ใดได้บรรลุผู้นั้นย่อมรู้แจ้งเฉพาะตน อันผู้อื่นไม่พลอยมาตามรู้ตามเห็นด้วยได้ กล่าวคือ เป็นวิสัยของวิญญูชน หรือบัณฑิตจะพึงรู้ได้ เป็นของจำเพาะตนต้องทำ คือ ปฏิบัติเอง จึงเสวยได้เฉพาะตัว ทำให้กันไม่ได้ เอาจากกันไม่ได้ และรู้ได้ประจักษ์ในใจของตนนี้เท่านั้น

พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่พระองค์ทรงตรัสหรือแสดงไว้ดีแล้วนั้น ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ทนต่อการเพ่งพิสูจน ผู้ใดปฏิบัติผู้นั้นได้เอง ไม่มีเงื่อนไขเวลาปฏิบัติเวลาใด ได้ผลเวลานั้น จึงควรชักชวนกันมาพิสูจนมาปฏิบัติ เป็นการรู้เฉพาะตัวของผู้ปฏิบัติ เปรียบเหมือน ผู้ลิ้มรสอาหาร ย่อมรู้รสของอาหารนั่นเอง โดยไม่ต้องมีผู้ใดมาบอกฉะนั้น

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๖
ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย อปริหานิยธรรม ๗ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- อปริหานิยธรรม ๗

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗

จากที่เหนบบ้าง

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังตตะกะ หมวด ๗ อปริหานิยธรรม ๗ จากใบความรู้ที่ ๖

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนองานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๖

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗	ใบกิจกรรมที่ ๖

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๖ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗

๒. ใบกิจกรรมที่ ๖

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสัตตกะ หมวด ๗ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๒

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๒ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๖
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังคตกะ หมวด ๗
 ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
 ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑ ข้อ (๕ คะแนน)
 อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอปปริหานิยธรรม ๗

.....
 .....
 .....
 .....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๒

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในสังคหะ หมวด ๗

อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของอปริหานิยธรรม ๗

ตอบ แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม หมายถึง คนที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก จำต้องมีกฎระเบียบปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ไม่ประพฤตินอกกฎระเบียบที่มีอยู่ ไม่ทำอะไรตามอำเภอใจ เพื่อให้เกิดความสามัคคี และมีแต่ความเจริญ มี ๗ อย่าง คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมั่นประชุมกันมาก หมายความว่า ตามธรรมดาคนเราต้องอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นหมู่จะอยู่ตามลำพังไม่ได้ จึงเรียกว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมู่คณะจะเจริญอยู่ได้ก็เพราะอาศัยกันและกัน ไปมาหาสู่กัน มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างไรจะรู้ทั่วถึงกัน หรือมีกิจที่จะต้องกระทำร่วมกันเกิดขึ้น ผู้เป็นหัวหน้าหรือเป็นใหญ่ในหมู่จะต้องเรียกประชุมปรึกษาหารือกัน เพื่อความเจริญพร้อมเพรียงของหมู่ ต้องหมั่นเข้าประชุมและประชุมกันบ่อย ๆ ตามวาระที่ถูกเรียกประชุม จะได้มีความเข้าใจตรงกัน ไม่ขัดแย้งกัน

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก หมายถึง ในการประชุมต้องมีการกำหนดเวลา ทุกคนต้องปฏิบัติตรงต่อเวลา ไม่ใช่ต่างคนต่างเข้าออกตามความพอใจของตน ซึ่งเป็นการเสียระเบียบ เสียมรรยาท อาจทำให้เวลาคลาดเคลื่อนจนเสียประโยชน์ และอาจมีโทษตามมาด้วย เมื่อเข้าประชุมแล้ว มีมติอย่างไรก็ต้องช่วยกันทำกิจนั้นให้สำเร็จด้วยดี หมายความว่า กิจการใดที่ต้องร่วมกันทั้งกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังความคิด ก็ต้องร่วมกันทำกิจนั้น ช่วยกันทำ ช่วยกันพูด ช่วยกันคิดปรึกษาหารือกัน ช่วยกันแก้ไขในสิ่งที่ไม่ดีให้ดีขึ้น ส่งเสริมในสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ดังคำธรรมภาษิตว่า สพเพสฺสํ สงฆภูตानํ สามคฺคี วุฑฺฒิสาธิกา. ความพร้อมเพรียงของชนทั้งปวงผู้เป็นหมู่ ทำความเจริญให้สำเร็จ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนหรือยกเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว หมายถึง ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ หรือกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ควรรักษาและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป ไม่ควรยกเลิกเพิกถอน **ประพฤติน้อยในธรรมเนียมเก่าตามที่บรรพบุรุษบัญญัติไว้แล้ว** หมายถึง อปริหานิยธรรม หรือวัชชีธรรมนี้ เป็นของเก่า หมายถึง กฎบัญญัติเกี่ยวกับการลงอาญาแก่ผู้กระทำผิดที่สืบต่อกันมาจนเป็นโบราณราชประเพณีอันดีของเจ้าวัชชี เช่น ในกรณีมีผู้ต้องสงสัยว่ามีพฤติกรรมเป็นโจร พวกเจ้าวัชชีจะไม่สั่งให้จับผู้นั้นไปลงโทษทันที แต่จะให้เจ้าหน้าที่พิจารณาสืบสวนดูให้แน่ก่อน เมื่อทราบผลพิจารณาว่า ผู้นั้นไม่ใช่โจร ก็จะสั่งให้ปล่อยทันที แต่หากผลพิจารณาว่าเป็นโจร ก็จะไม่ตรัสคำพูดใด ๆ แต่จะส่งมอบให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีความระดับสูงขึ้นไปพิจารณาตามลำดับชั้นจนถึงระดับสูงสุด คือพวกเจ้าวัชชีเอง ถ้าปรากฏว่า ผู้นั้นเป็นโจรจริง ก็จะให้อ่านคัมภีร์ประมวล

กฎบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดที่สืบทอดกันมา (ปเวณีโปตถกะ) แล้วลงโทษผู้นั้นตามสมควร แก่ความผิด

๔. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ใหญ่ทั้งหลาย หมายถึง ผู้ใหญ่ คือ ผู้เจริญด้วย วุฒิภาวะ ทั้ง ๓ ประเภท คือ ๑) วัยวุฒิ ผู้ที่มีอายุมาก ล่วงกาลผ่านวัย เป็นบิดา มารดา หรือปุนบิดา มารดา ๒) คุณวุฒิ ผู้มีความรู้ ทรงคุณธรรม เช่น นักวิชาการ พระภิกษุสงฆ์ ๓) ชาติวุฒิ ผู้ที่เกิด ในตระกูลสูง เช่น พระราชามหากษัตริย์ สำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่า เป็นถ้อยคำที่ต้องเชื่อฟัง หมายถึง ท่านผู้ใหญ่เหล่านั้น เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรอบรู้ และมีคุณธรรม เช่น ผู้มีอายุมาก ผ่านชีวิตมานาน รู้เห็นทั้งความเสื่อมและความเจริญ ทั้งทุกข์และสุข ผู้มีความรู้รอบด้านเพียบพร้อม ด้วยคุณธรรม มีแต่ความปรารถนาดีที่จะช่วยให้คนในสังคมมีความสุขความเจริญก้าวหน้า พระราชามหากษัตริย์ เป็นผู้ปกครองประเทศชาติ ก็เพื่อประโยชน์สุขของไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ คำพูดของท่านเหล่านั้นล้วนแต่มีประโยชน์ควรใส่ใจนำไปปฏิบัติ ในที่นี้หมายถึง ต้องเคารพ นับถือ และปฏิบัติตาม คำตักเตือนสั่งสอนของท่านผู้ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า ไม่ฝ่าฝืนถ้อยคำของท่าน

๕. ไม่ข่มขืนบังคับสตรีในตระกูล และกุมารีในตระกูลให้อยู่ร่วมด้วย หมายถึง ไม่บังคับ ชูเซ็นผู้หญิงที่ไม่ยินยอมพร้อมใจจะเป็นภรรยาตน ตลอดถึงปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในสทวารสันโดษ และไม่บังคับบุตรของตนให้ไปสู่ตระกูลอื่น ในเมื่อบุตรไม่เต็มใจ

๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจตีสถานของชาวเมืองทั้งหลายทั้งภายใน ภายนอก หมายถึง เจตีสถานอันเป็นสถานที่สถิตของอมนุษย์ คือ ยักษ์ ซึ่งพวกเจ้าวัชชีสร้างไว้ อย่างวิจิตรสวยงาม เป็นเจตีสถานประจำแคว้นที่พิชิตชัยได้ อาจคล้ายกับศาลเจ้าหลักเมืองหรือ ศาลเจ้าประจำเมืองในประเทศไทย เป็นต้น ไม่มีใครดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่ลบหลู่พลีกรรมอันชอบธรรม ซึ่งเคยให้เคยทำแก่เจตีสถานเหล่านั้น หมายถึง ธรรมเนียมเคยทำมาอย่างไร ก็ให้ทำไปอย่างนั้น.

๗. ถวายอารักขา คุ้มครอง ป้องกันโดยชอบธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี หมายถึง ให้การปกป้องคุ้มครองผู้ทรงศีล นักบวช นักพรต ให้ได้อยู่ในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบอย่าง สะดวกสบาย ให้การเคารพนับถือแก่ผู้ทรงศีลเหล่านั้น เพราะเห็นว่าท่านเหล่านั้นเป็นเนื่อนาบุญ ของตน และมีความคิดว่า ขอให้ผู้ทรงศีล นักบวช นักพรต ทั้งหลายมาสู่บ้านเมืองของตน และที่มาแล้ว ก็ขอให้อยู่อย่างมีความสุข

การปฏิบัติ กระทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อหมู่คณะ และสังคม

ใบความรู้ที่ ๖

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในสัตตะกะ หมวด ๗

สัตตะกะ หมวด ๗

อปริหานิยธรรม ๗

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมั่นประชุมกันมาก
๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพียงกันเลิก
๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนหรือยกเลิกสิ่งที่มีบัญญัติไว้แล้ว ประพฤติหมั่นอยู่ในธรรมเนียมเก่าตามที่บรรพบุรุษบัญญัติไว้แล้ว
๔. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ใหญ่ทั้งหลาย สำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำที่ต้องเชื่อฟัง
๕. ไม่ข่มขืนบังคับสตรีในตระกูล และกุมารีในตระกูลให้อยู่ร่วมด้วย
๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจตีสถานของชาวเมืองทั้งหลายทั้งภายในภายนอก ไม่ลบหลู่ปลุกเสกอันชอบธรรมซึ่งเคยให้เคยทำแก่เจตีสถานเหล่านั้น
๗. ถวายอารักขา ค้ำครอง ป้องกันโดยชอบธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี ธรรม ๗ อย่างนี้ มีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นไม่มีความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญอย่างเดียว

อธิบาย

อปริหานิยธรรม แปลว่า ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม หมายถึง คนที่อยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก จำต้องมีกฎระเบียบปฏิบัติเป็นแนวทางเดียวกัน ไม่ประพฤตินอกกฎระเบียบที่มีอยู่ ไม่ทำอะไรตามอำเภอใจ เพื่อให้เกิดความสามัคคี และมีแต่ความเจริญ มี ๗ อย่าง คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ หมั่นประชุมกันมาก หมายความว่า ตามธรรมดาคนเราต้องอยู่กันเป็นกลุ่มเป็นหมู่จะอยู่ตามลำพังไม่ได้ จึงเรียกว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม หมู่คณะจะเจริญอยู่ได้ก็เพราะอาศัยกันและกัน ไปมาหาสู่กัน มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงอย่างไรจะรู้ทั่วถึงกัน หรือมีกิจที่จะต้องกระทำร่วมกันเกิดขึ้น ผู้เป็นหัวหน้า หรือเป็นใหญ่ในหมู่จะต้องเรียกประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อความเจริญพร้อมเพรียงของหมู่ ต้องหมั่นเข้าประชุมและประชุมกันบ่อย ๆ ตามวาระที่ถูกเรียกประชุม จะได้มีความเข้าใจตรงกัน ไม่ขัดแย้งกัน

๒. เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก หมายถึง ในการประชุม ต้องมีการกำหนดเวลา ทุกคนต้องปฏิบัติตรงต่อเวลา ไม่ใช่ต่างคนต่างเข้าออกตามความพอใจของตน ซึ่งเป็นการเสียระเบียบ เสียมรรยาท อาจทำให้เวลาคลาดเคลื่อนจนเสียประโยชน์ และอาจมีโทษตามมาด้วย เมื่อเข้าประชุมแล้ว มีมติอย่างไร ก็ต้องช่วยกันทำกิจนั้นให้สำเร็จด้วยดี หมายความว่า กิจการใดที่ต้องร่วมกันทั้งกำลังกาย กำลังวาจา และกำลังความคิด ก็ต้องร่วมกันทำกิจนั้น ช่วยกันทำ ช่วยกันพูด ช่วยกันคิดปรึกษาหารือกัน ช่วยกันแก้ไขในสิ่งที่ไม่ดี

ให้ดีขึ้น ส่งเสริมในสิ่งที่ดีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ดังคำธรรมภาษิตว่า สพฺเพสํ สงฺฆภูตํ สามคฺคิ วุฑฺฒิสํสาธิกา. ความพร้อมเพรียงของชนทั้งปวงผู้เป็นหมู่ ทำความเจริญให้สำเร็จ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่เพิกถอนหรือยกเลิกสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว หมายถึง ข้อปฏิบัติ กฎเกณฑ์ หรือกฎหมายต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว ควรรักษาและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นไป ไม่ควรยกเลิกเพิกถอน **ประพตมิมันอยู่ในธรรมเนียมเก่าตามที่บรรพบุรุษบัญญัติไว้แล้ว** หมายถึง **อภิธานียธรรม** หรือวัชชีธรรมนี้ เป็นของเก่า หมายถึง กฎบัญญัติเกี่ยวกับการลงอาญาแก่ผู้กระทำผิดที่สืบต่อกันมา จนเป็นโบราณราชประเพณีอันดีของเจ้าวัชชี เช่น ในกรณีมีผู้ต้องสงสัยว่ามีพฤติกรรมเป็นโจร พวกเจ้าวัชชี จะไม่สั่งให้จับผู้นั้นไปลงโทษทันที แต่จะให้เจ้าหน้าที่พิจารณาสืบสวนดูให้แน่ก่อน เมื่อทราบผลพิจารณาว่า ผู้นั้นไม่ใช่โจร ก็จะสั่งให้ปล่อยทันที แต่หากผลพิจารณาว่าเป็นโจร ก็จะไม่ตรัสคำพูดใด ๆ แต่จะส่งมอบให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับคดีความระดับสูงขึ้นไปพิจารณาตามลำดับชั้น จนถึงระดับสูงสุด คือ พวกเจ้าวัชชีเอง ถ้าปรากฏว่า ผู้นั้นเป็นโจรจริง ก็จะให้อ่านคัมภีร์ประมวล กฎบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดที่สืบต่อกันมา (ปเวณิโปตถกะ) แล้วลงโทษผู้นั้นตามสมควร แก่ความผิด

๔. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา ผู้ใหญ่ทั้งหลาย หมายถึง ผู้ใหญ่ คือ ผู้เจริญด้วยวุฒิภาวะ ทั้ง ๓ ประเภท คือ ๑) วิทยุฒิ ผู้ที่มีอายุมาก ล่วงกาลผ่านวัย เป็นบิดามารดา หรือปุนบิดา มารดา ๒) คุณวุฒิ ผู้มีความรู้ ทรงคุณธรรม เช่น นักวิชาการ พระภิกษุสงฆ์ ๓) ชาตวุฒิ ผู้ที่เกิดในตระกูลสูง เช่น พระราชามหากษัตริย์ สำคัญถ้อยคำของท่านเหล่านั้นว่า เป็นถ้อยคำที่ต้องเชื่อฟัง หมายถึง ท่านผู้ใหญ่เหล่านั้น เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ มีความรอบรู้ และมีคุณธรรม เช่น ผู้มีอายุมาก ผ่านชีวิตมานาน รู้เห็นทั้งความเสื่อมและความเจริญ ทั้งทุกข์และสุข ผู้มีความรู้รอบด้านเพียงพร้อมด้วยคุณธรรม มีแต่ความปรารถนาดีที่จะช่วยให้คนในสังคมมีความสุขความเจริญก้าวหน้า พระราชามหากษัตริย์ เป็นผู้ปกครองประเทศชาติ ก็เพื่อประโยชน์สุขของไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ คำพูดของท่านเหล่านั้น ล้วนแต่มีประโยชน์ควรใส่ใจนำไปปฏิบัติ ในที่นี้หมายถึง ต้องเคารพ นับถือ และปฏิบัติตามคำตักเตือน สั่งสอนของท่านผู้ใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า ไม่ฝ่าฝืนถ้อยคำของท่าน

๕. ไม่ข่มขืนบังคับสตรีในตระกูล และกุมารีในตระกูลให้อยู่ร่วมด้วย หมายถึง ไม่บังคับ ชู่เช่นผู้หญิงที่ไม่ยินยอมพร้อมใจจะเป็นภรรยาตน ตลอดถึงปฏิบัติเคร่งครัดอยู่ในสทวารสันโดษ และไม่บังคับบุตรของตนให้ไปสู่ตระกูลอื่น ในเมื่อบุตรไม่เต็มใจ

๖. สักการะ เคารพ นับถือ บูชา เจตีสถานของชาวเมืองทั้งหลายทั้งภายในภายนอก หมายถึง เจตีสถานอันเป็นสถานที่สถิตของอมนุษย์ คือ ยักษ์ ซึ่งพวกเจ้าวัชชีสร้างไว้อย่างวิจิตรสวยงาม เป็นเจตีสถานประจำแคว้นที่พิชิตชัยได้ อาจคล้ายกับศาลเจ้าหลักเมืองหรือศาลเจ้าประจำเมือง ในประเทศไทย เป็นต้น ไม่มีใครดูหมิ่นเหยียดหยาม **ไม่ลบหลู่ปลถิกรรมอันชอบธรรมซึ่งเคยให้ เคยทำแก่เจตีสถานเหล่านั้น** หมายถึง ธรรมเนียมเคยทำมาอย่างไร ก็ให้ทำไปอย่างนั้น.

๗. ถวายอารักขา คຸ່ມครอง ป້องกันโดยชอบธรรมในพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี หมายถึง ให้การปกป้องคຸ່มครองผู้ทรงศีล นักบวช นักพรต ให้ได้อยู่ในพื้นที่ที่ตนรับผิดชอบอย่างสะดวกสบายให้การเคารพนับถือแก่ผู้ทรงศีลเหล่านั้น เพราะเห็นว่าท่านเหล่านั้นเป็นเนือนาบุญของตน และมีความคิดว่า ขอให้ผู้ทรงศีล นักบวช นักพรต ทั้งหลายมาสู่บ้านเมืองของตน และที่มาแล้ว ก็ขอให้อยู่อย่างมีความสุข

อุปทานิยธรรม ๗ ประการนี้ มีในหมู่คณะใด หมู่คณะนั้น มีแต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พวกเจ้าลิจฉวี เป็นหลักสามัคคีธรรม จึงทำให้แคว้นวัชชีมีความมั่นคงอยู่เป็นเวลานาน หากผู้หวังความเจริญของหมู่คณะและสังคมที่ตนอยู่อาศัย ควรร่วมมือร่วมใจกันทำกิจที่ควรทำหมั่นประชุมปรึกษาหารือกันพร้อมเพรียงกัน

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๗
ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย มรรคมีองค์ ๘ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้วิถีชีวิตทุกข์จะอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- มรรคมีองค์ ๘

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๑. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘

จากที่เหนบบ้าง

ขั้นฝึก

๒. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฐกะ หมวด ๘ มรรคมีองค์ ๘ จากใบความรู้ที่ ๗

๓. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนองานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๑. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
๒. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๗
๓. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑.	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘	ใบกิจกรรมที่ ๗

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๗ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘
๒. ใบกิจกรรมที่ ๗

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐกะ หมวด ๘ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๗

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๓ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๒ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๗
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในอัฐฎะ หมวด ๘
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....
ชื่อ.....ชั้น.....เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๑ ข้อ (๕ คะแนน)
อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมรรคมีองค์ ๘

.....
.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๗

หลักการของพระพุทธศาสนา ในอรรถกถา หมวด ๘

อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของมรรคมืองค์ ๘

ตอบ แปลว่า ทาง ในที่นี้หมายถึงข้อปฏิบัติ **มรรคมืองค์ ๘** เรียกเต็มว่า “**อริยอัฐังคิกมรรค**” แปลว่า ทางมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ เป็นอริยสังข์ข้อที่ ๔ (๑. ทุกข์ ๒. สมุทัย ๓. นิโรธ ๔. มรรค) และได้ชื่อว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ดับทุกข์ ไม่ติดข้องในที่สุดโต่งสองอย่าง คือ **กามสุขัลลิกานุโยค** ประพฤติตนหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ และ**อัตตกิลมณานุโยค** ประพฤติทรมาณตนให้ลำบาก แล้วปฏิบัติในทางสายกลาง ๘ ประการ ดังนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาความเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสังข์ ๔ นั้น หมายความว่า ปัญญาที่รู้เห็นถูกต้องซึ่งความจริงที่เที่ยงแท้ไม่แปรผัน สัมมาทิฏฐิ ในองค์มรรคเป็นดวงตา คือ เครื่องเห็น สัมมาทิฏฐิ ในอริยสังข์ ๔ เป็นธรรม คือสิ่งที่ถูกเห็น สัมมาทิฏฐิ เห็นสัมมาทิฏฐิ คือ ดวงตาเห็นธรรม หมายความว่า ปัญญาอันเห็นชอบในองค์มรรคนี้ รู้เห็นซึ่งสัมมาทิฏฐิ อันเป็นตัวมรรคในอริยสังข์ ๔ ที่ควรรู้ควรเห็น

๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ มี ๓ อย่าง คือ

๒.๑ ดำริในการออกจากกาม คือ ทำใจไม่ให้หมกมุ่นด้วยกิเลสกาม ได้แก่ ราคะ ความกำหนัดยินดี โลภะ ความอยากได้ อิสสา ความริษยา หรือความชิง อรติ ความไม่ยินดี อสันตฺถุจฺจิ ความไม่สันโดษ เป็นต้น และไม่ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุกาม ได้แก่ กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่น่าปรารถนา น่าพอใจ

๒.๒ ดำริในการไม่พยาบาท คือ คิดแผ่เมตตาปรารถนาความสุขไป给别人

๒.๓ ดำริในอันไม่เบียดเบียน คือ คิดแผ่กรุณาช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ เว้นจากวจีทุจริต ๔ ได้แก่ เว้นจากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ เว้นจากกายทุจริต ๓ ได้แก่ เว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤตินอกกาม

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด ได้แก่ เว้นจากแสวงหาปัจจัย ๔ มาเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้าขายมนุษย์ ค้าขายยาพิษ ค้าขายน้ำเมา ค้าขายยาเสพติด ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่า ลัก ฉ้อ ฉก ชิง จี้ ปล้น เป็นต้น

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ เพียร ๔ อย่าง ได้แก่ ๑) สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน ๒) ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในจิตสันดาน ๔) อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

๗. สัมมาสติ ระลึกรชอบ คือ ระลึกในสติปัฏฐาน ทั้ง ๔ ได้แก่ ๑) กายานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ ๒) เวทนานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นอารมณ์ ๓) จิตตานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณาใจที่เศร้าหมองหรือผ่องแผ้ว เป็นอารมณ์ ๔) ธรรมานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลเป็นอารมณ์

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือ เจริญฌานทั้ง ๔ หมายความว่า ตั้งใจไว้ในรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอารมณ์ของสมณะ เพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่เป็นอัปนาสมาธิ เรียกว่า ฌาน ดังนี้

ปฐมฌาน ฌานที่ ๑ มีองค์ ๕ คือ วิตก ความตรึก วิจารณ์ ความตรองที่เป็นกุศล ปีติ ความอิ่มใจ สุข ความสบายใจอันเกิดแต่วิเวก เอกัคคตา จิตเป็นหนึ่ง

ทุติยฌาน ฌานที่ ๒ มีองค์ ๓ คือ ปีติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌาน ฌานที่ ๓ มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา

จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

มรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ เป็นหนึ่งข้อในอริยสัจ ๔ จัดเป็นไตรสิกขา (สิกขา ๓) คือ ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ดังนี้

ข้อ ๓ สัมมาวาจา ข้อ ๔ สัมมากัมมันตะ และข้อ ๕ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นศีลสิกขา

ข้อ ๖ สัมมาวายามะ ข้อ ๗ สัมมาสติ และข้อ ๘ สัมมาสมาธิ จัดเป็นจิตตสิกขา

ข้อ ๑ สัมมาทิฐิ และข้อ ๒ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นปัญญาสิกขา

การปฏิบัติ พุทธดี คิดดี ทำงานดี ตั้งใจดี มีความเพียร

ใบความรู้ที่ ๗

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในอัฐมรรค หมวด ๘

อัฐมรรค หมวด ๘

มรรคมืองค์ ๘

๑. สัมมาทิฏฐิ	ปัญญาความเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสัจ ๔
๒. สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ ได้แก่ ดำริในการออกจากกาม ดำริในการไม่พยายาบาท ดำริในการไม่เบียดเบียน จัดเป็นกุศลวิตก ๓
๓. สัมมาวาจา	เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสัจจ ๔
๔. สัมมากัมมันตะ	การงานชอบ ได้แก่ กายสุจจ ๓
๕. สัมมาอาชีวะ	เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิฉฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ
๖. สัมมาวายามะ	เพียรชอบ หรือพยายามชอบ ได้แก่ ปธาน หรือสัมมัปปธาน คือ ความเพียร ๔ อย่าง
๗. สัมมาสติ	ระลึกชอบ ได้แก่ ระลึก ในสติปัฏฐานทั้ง ๔
๘. สัมมาสมาธิ	ตั้งใจไว้ชอบ ได้แก่ เจริญฌาน ทั้ง ๔

อธิบาย

มรรค แปลว่า ทาง ในที่นี้หมายถึง ข้อปฏิบัติ **มรรคมืองค์ ๘** เรียกเต็มว่า “อริยอัฐมรรค” แปลว่า ทางมืองค์ ๘ ประการอันประเสริฐ เป็นอริยสัจข้อที่ ๔ (๑. ทุกข์ ๒. สมุทัย ๓. นิโรธ ๔. มรรค) และได้ชื่อว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ดับทุกข์ ไม่ติดข้องในที่สุดโต่งสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค ประพฤติตนหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ และอัตตกิลมณานุโยค ประพฤติทรมานตนให้ลำบาก แล้วปฏิบัติในทางสายกลาง ๘ ประการ ดังนี้

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาความเห็นชอบ ได้แก่ เห็นอริยสัจ ๔ นั้น หมายความว่า ปัญญาที่รู้เห็นถูกต้องซึ่งความจริงที่เที่ยงแท้ไม่แปรผัน สัมมาทิฏฐิ ในองค์มรรคเป็นดวงตา คือ เครื่องเห็น สัมมาทิฏฐิ ในอริยสัจ ๔ เป็นธรรม คือ สิ่งที่ถูกเห็น สัมมาทิฏฐิ เห็นสัมมาทิฏฐิ คือ ดวงตาเห็นธรรม หมายความว่า ปัญญาอันเห็นชอบในองค์มรรคนี้ รู้เห็นซึ่งสัมมาทิฏฐิ อันเป็นตัวมรรคในอริยสัจ ๔ ที่ควรรู้ควรเห็น

๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ มี ๓ อย่าง คือ

๒.๑ ดำริในการออกจากกาม คือ ทำใจไม่ให้หมกมุ่นด้วยกิเลสกาม ได้แก่ ราคะ ความกำหนัดยินดี โลภะ ความอยากได้ อิศสา ความริษยา หรือความหึง อรติ ความไม่ยินดี อสันตุภวิ ความไม่สันโดษ เป็นต้น และไม่ตกอยู่ในอำนาจของวัตถุกาม ได้แก่ กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันเป็นที่น่าปรารถนา น่าพอใจ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

๒.๒ ตำรในการไม่พยายาม คือ คิดแผ่เมตตาปรารถนาความสุขไปในผู้อื่น

๒.๓ ตำรในการไม่เบียดเบียน คือ คิดแผ่กรุณาช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์

๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ คือ เว้นจากวจีทุจริต ๔ ได้แก่ เว้นจากพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

๔. สัมมากัมมันตะ การงานชอบ คือ เว้นจากกายทุจริต ๓ ได้แก่ เว้นจากฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ และประพฤตินิन्दในกาม

๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ คือ เว้นจากเลี้ยงชีวิตโดยทางที่ผิด ได้แก่ เว้นจากแสวงหาปัจจัย ๔ มาเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิดกฎหมาย เช่น ค้าขายมนุษย์ ค้าขายยาพิษ ค้าขายน้ำเมา ค้าขายยาเสพติด ค้าขายสัตว์เป็นสำหรับฆ่า ลัก ฉ้อ ฉก ชิง จี้ ปล้น เป็นต้น

๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ คือ เพียร ๔ อย่าง ได้แก่ ๑) สงวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน ๒) ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ๓) ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในจิตสันดาน ๔) อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ คือ ระลึกในสติปัฏฐาน ทั้ง ๔ ได้แก่ ๑) กายานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ ๒) เวทนานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณาเวทนา คือ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นอารมณ์ ๓) จิตตานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณาใจที่ เสร้าหมองหรือผ่องแผ้ว เป็นอารมณ์ ๔) ธรรมานุปัสสนา สติกำหนดพิจารณาธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศลเป็นอารมณ์

๘. สัมมาสมาธิ ตั้งใจไว้ชอบ คือ เจริญฌานทั้ง ๔ หมายความว่า ตั้งใจไว้ในรูปธรรม อย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นอารมณ์ของสมณะ เพ่งอารมณ์จนใจแน่วแน่วเป็นอัปนาสมาธิ เรียกว่า ฌาน ดังนี้

ปฐมฌาน ฌานที่ ๑ มีองค์ ๕ คือ วิตก ความตรึก วิจาร์ ความตรองที่เป็นกุศล ปิติ ความอิ่มใจ สุข ความสบายใจอันเกิดแต่วิเวก เอกัคคตา จิตเป็นหนึ่ง

ทุติยฌาน ฌานที่ ๒ มีองค์ ๓ คือ ปิติ สุข เอกัคคตา

ตติยฌาน ฌานที่ ๓ มีองค์ ๒ คือ สุข เอกัคคตา

จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา เอกัคคตา

มรรคมืองค์ ๘ อันเป็นทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ เป็นหนึ่งข้อในอริยสัจ ๔ จัดเป็น ไตรสิกขา (สิกขา ๓) คือ ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา ดังนี้

ข้อ ๓ สัมมาวาจา ข้อ ๔ สัมมากัมมันตะ และข้อ ๕ สัมมาอาชีวะ จัดเป็นศีลสิกขา

ข้อ ๖ สัมมาวายามะ ข้อ ๗ สัมมาสติ และข้อ ๘ สัมมาสมาธิ จัดเป็นจิตตสิกขา

ข้อ ๑ สัมมาทิฐิ และข้อ ๒ สัมมาสังกัปปะ จัดเป็นปัญญาสิกขา

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๘

ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙

เวลา.....ชั่วโมง

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วย พุทธคุณ ๙ และสังฆคุณ ๙ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความมีความสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- พุทธคุณ ๙
- สังฆคุณ ๙

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน 5 นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียนเรื่องหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ ซึ่งประกอบด้วย พุทธคุณ ๙ และสังฆคุณ ๙ จากใบความรู้ที่ ๘

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนอผลงานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้

๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๘

๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ

๗. ภาระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙	ใบกิจกรรมที่ ๘

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๘ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙

๒. ใบกิจกรรมที่ ๘

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๘

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๘
หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....
ชื่อ.....	ชั้น.....	เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ(๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพุทธคุณ ๙

.....

.....

.....

.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสังฆคุณ ๙

.....

.....

.....

.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๘

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของพุทธคุณ ๙

ตอบ แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้า หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการยกย่องสรรเสริญจากมนุษย์ เทวดา มาร พรหม ด้วยพระคุณ ๙ ประการ เรียกว่า **นวาราหิคุณ** แปลว่าคุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ มี อรหิ เป็นต้น บางทีเลื่อนมาเป็น **นวรหคุณ** หรือ **นวารหคุณ** แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๙ ประการ ดังนี้

บทว่า **อรหิ** เป็น**พระอรหันต์** คือ เป็นผู้ไกลจากกิเลสและบาปกรรม ทำลายข้าศึก เป็นผู้หักเสียได้ซึ่งซึ่งกำแห่งสังสารจักร ได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม เป็นผู้ควรแก้ทุกขนิทาน และเป็นผู้ไม่มีความลับในการกระทำความชั่ว สรุปคำว่า **อรหิ** มีความหมาย ๕ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ไกลจากกิเลสและบาปกรรมโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ เป็นผู้บริสุทธิ์
๒. ทำลายข้าศึก คือ กิเลสได้หมดสิ้น
๓. เป็นผู้หักเสียได้ซึ่งซึ่งกำแห่งสังสารจักรที่ทำให้เวียนว่าย ตาย เกิด
๔. เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนเขา ควรได้รับความเคารพนับถือ และควรรับทุกขนิทาน
๕. เป็นผู้ไม่มีความลับในการทำบาป

บทว่า **สมมาสมพุทโธ** เป็น**ผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง** คือ ตรัสรู้ร้อยสัจ ๔ (คือ ๑. ทุกข์ ๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ๓. นิโรธ ความดับทุกข์ ๔. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) ด้วยพระองค์เอง ไม่มีใครเป็นครูในการตรัสรู้ เป็นต้นเดิมแห่งพระพุทธศาสนาอันเป็นสวากขาตธรรม

บทว่า **วิชาจรณสมปนโน** เป็น**ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ** ทั้งวิชา ๓ วิชา ๘ และจรณะ ๑๕ กล่าวคือ พระพุทธองค์ เป็นผู้ได้บรรลุวิชาด้วย เป็นผู้แรกรู้จักทางเครื่องบรรลุวิชานั้นด้วย

บทว่า **สุคโต** **เสด็จไปดีแล้ว** คือ ไม่ข้องแวะหวนกลับมาสู่กิเลสอีก เสด็จไปในที่ใดยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่มหาชนในที่นั้น เสด็จมาสู่โลกนี้ ได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนแล้วจึงปรินิพพาน โดยสรุปคือ

๑. เสด็จดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางที่ดี
๒. เสด็จไปสู่พระนิพพาน อันเป็นสภาวะที่ดียิ่ง
๓. เสด็จไปดีแล้ว เพราะทรงละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง

๔. เสด็จไปปลอดภัยดี เพราะเสด็จไปสถานที่ใด ก็ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่นั้น

บทว่า **โลกวิทู** เป็น**ผู้รู้แจ้งโลกทั้งปวง** กล่าวคือ ๑. สัตว์โลก โลกคือหมู่มสัตว์ ๒. สังขารโลก โลกคือสังขาร ๓. โอกาสโลก โลกคือแผ่นดินหรือดวงดาว ตลอดถึงโลกภายในโลกภายนอก เป็นต้น ซึ่งโลกดังกล่าวนี้ สุกุทัยย่อมแตกสลายทำลายไป เพราะเป็นไปตามกฎธรรมดาหรือเงื่อนไขของธรรมชาติ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นโท วิชาธรรม

บทว่า อนุตตรโร ปริสทम्मสารถิ เป็นสารถิแห่งบุรุษที่สมควรฝึกได้ ไม่มีบุรุษอื่นยิ่งไปกว่า เป็นผู้ฝึกบุรุษ (คน) ที่ยอดเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน โดยใช้หลักไตรสิกขา หมายถึง พระองค์ ทรงทำหน้าที่คุณนายสารถิผู้ฝึกฝนผู้ที่สมควรฝึก ที่ไม่ได้ฝึก ก็สมควรได้รับการฝึก ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ โดยทั่วหน้า ด้วยอุบายแห่งการฝึกฝนต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัธยาศัยและบารมีของแต่ละบุคคล ได้อย่างยอดเยี่ยม

บทว่า สตถา เทวมนุสฺสานันิ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ เป็นครูของ บุคคลทั้งชั้นสูงและชั้นต่ำทุกจำพวก หมายถึง พระองค์ทรงทำหน้าที่เป็นครูสั่งสอนบุคคล ทุกระดับชั้น ด้วยพระมหากรุณา หวังให้ได้รับความรู้และประโยชน์ที่ควรได้รับอย่างแท้จริง ทั้งประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างสูงสุด คือ พระนิพพาน อีกอย่างหนึ่ง พระองค์เป็นคฤหวัหน้า มีปริชาสามารถพาบริวาร คือ หมู่สัตว์ทุกระดับ ข้ามทางกันดาร คือ ทุกข์ในการเวียนว่าย ตาย เกิด ให้หลุดถึงทางอันเกษมได้

บทว่า พุทฺโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว คือ รู้แจ้งในสัตว์และสังขาร ตื่นจากกิเลส ไม่หลับใหล ไม่หลงมกมายด้วยโมหะ ทรงรู้จักกาลเวลา รู้จักฐานะและอฐานะ และเบิกบาน คือ ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้เศร้าหมอง เป็นผู้ทรงพระคุณเต็มที่และได้ทรงทำพุทธกิจสำเร็จแล้ว เพราะทรง สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ เพราะรู้สรรพสิ่งที่ควรรู้ทั้งสิ้น และสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

บทว่า ภควา เป็นผู้มีโชค คือ จะทรงทำการใด ๆ ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม เป็นผู้กำจัดกิเลสและบาปกรรม เป็นผู้คบ คือ ส้องเสพอริยธรรมและสันติธรรม เป็นต้น การปฏิบัติ มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของสังฆคุณ ๙

ตอบ แปลว่า คุณของพระสงฆ์ หมายความว่า ความดีที่มีอยู่ในพระสงฆ์สาวกของ พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประพตติปฏิบัติชอบ เป็นอริยบุคคล คือ บุคคลผู้ปราศจากกิเลสดุจขี้ศึก ๔ คู่ ๘ ประเภท (คู่ที่ ๑ ผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค และในโสดาปัตติผล, คู่ที่ ๒ ผู้ดำรงอยู่ในสกทาคา มิมรรค และในสกทามิผล คู่ที่ ๓ ผู้ดำรงอยู่ในอนาคามิมรรค และในอนาคามิผล คู่ที่ ๔ ผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตมรรค และในอรหัตตผล) มี ๙ ประการ ดังนี้

บทว่า สุปฺภิปนโน เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว คือ ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ย่อหย่อน เกินไป ไม่ตั้งเครียดเกินไป ปฏิบัติไม่ถอยหลัง ปฏิบัติไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อพระศาสนา ปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศาสนา ไม่คด ไม่โกง เป็นสัมมาปฏิบัติ ท่านหมายเอาการปฏิบัติใน ๔ ลักษณะ คือ ๑. ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ๒. ปฏิบัติไม่ถอยกลับ คือ ไม่กลับมาทำความชั่วที่ท่านละได้แล้ว ๓. ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึกต่อตนเองและบุคคลอื่น ๔. ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ กำหนดรู้ธรรม ที่ควรรู้ ละธรรมที่ควรละ ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และบำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญ

บทว่า อฺขุภฺภิปนโน เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว คือ ปฏิบัติไม่ลวงโลก ไม่มีมายาสาโดย ประพตติตรง ๆ ต่อพระศาสนาและเพื่อนสาวกด้วยกัน ไม่อำพรางความในใจ ปฏิบัติมุ่งต่อความดี อันเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น

บทว่า ญายปฏิปนโน เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม คือ ปฏิบัติถูกทางเพื่อออกจากทุกข์ เพื่อเอวยุทธธรรม คือ ธรรมที่ควรรู้ ได้แก่ พระนิพพาน ปฏิบัติมุ่งธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นประมาณ

บทว่า สามิจิปฏิปนโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร คือ ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นที่น่านับถือสมควรได้รับสามิจิกรรม

บทว่า อาหุเนยโย เป็นผู้ผู้ควรแก่ของค้ำับ คือ ควรแก่เครื่องสักการะอันเขานำมาถวาย นำมาบูชา จนถึงสำนัก

บทว่า ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ คือ เมื่อท่านไปสู่ที่ใด เจ้าของถิ่นไม่ละเลยการต้อนรับ เพราะเป็นผู้ปฏิบัติสมควรที่จะได้รับการต้อนรับ

บทว่า ทกฺขิณเณยโย เป็นผู้ควรแก่ของทำบุญ คือ ทำตนเป็นปฏิคาหกผู้สมควรรับไทยทาน คือ ปัจจัย ๔ อันทายกพึงบริจาคให้

บทว่า อณฺชลิกรณียโย ผู้ควรแก่การทำอัญชลี คือ ประนมมือไหว้ เพราะท่านมีคุณงามความดี ควรที่สาธุชนจะพึงเคารพกราบไหว้ ซึ่งจะทำให้ผู้กราบไหว้เจริญด้วยพร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

บทว่า อนุตฺตริ ปุณฺณุกเขตต์ โลกุตฺต เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า คือ ท่านเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยศีล สมภา ปัญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ ทักขิณาทานที่บริจาคให้ท่าน จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดุจพื้นที่นาที่มีดินดี พืชที่หว่านลงไปย่อมผลิตผลอันไพบูลย์

การปฏิบัติ กระทำตนให้เป็นผู้ที่น่าเคารพยกย่องในคุณความดี

ใบความรู้ที่ ๘

หลักการทางพระพุทธศาสนา ในนวกะ หมวด ๙

นวกะ หมวด ๙

พุทธคุณ ๙

อิตปิ โส ภควา	แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น
๑. อรหิ	เป็นพระอรหันต์
๒. สมมาสมพุทโธ	เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง
๓. วิชชาจรณสมปนโน	เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
๔. สุกโต	เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว
๕. โลกวิทู	เป็นผู้รู้แจ้งโลกทั้งปวง
๖. อนุตตรโร ปุริสทมมสารถิ	เป็นสารถิแห่งบุรุษที่สมควรฝึกได้ ไม่มีบุรุษอื่น ยิ่งไปกว่า
๗. สตถา เทวมนุสสานิ	เป็นศาสดา คือ ครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๘. พุทโธ	เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว
๙. ภควา	เป็นผู้มีโชค

อธิบาย

พุทธคุณ แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้า หมายถึง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้รับการยกย่องสรรเสริญจากมนุษย์ เทวดา มาร พรหม ด้วยพระคุณ ๙ ประการ เรียกว่า **นวารหาทิกคุณ** แปลว่าคุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ มี อรหิ เป็นต้น บางทีเลื่อนมาเป็น **นวรหคุณ** หรือ **นวารหคุณ** แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ ๙ ประการ ดังนี้

บทว่า **อรหิ เป็นพระอรหันต์** คือ เป็นผู้ไกลจากกิเลสและบาปกรรม ทำลายข้าศึก เป็นผู้หักเสียได้ ซึ่งซึ่งกำหนดซึ่งจักรได้แก่ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน กรรม, เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน และเป็นผู้ไม่มีความลับในการกระทำความชั่ว สรุปคำว่า **อรหิ** มีความหมาย ๕ ประการ คือ

- ๑) เป็นผู้ไกลจากกิเลสและบาปกรรมโดยสิ้นเชิง กล่าวคือเป็นผู้บริสุทธิ์
- ๒) ทำลายข้าศึก คือ กิเลสได้หมดสิ้น
- ๓) เป็นผู้หักเสียได้ซึ่งซึ่งกำหนดซึ่งจักรที่ทำให้เวียนว้าย ตาย เกิด
- ๔) เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนเขา ควรรับความเคารพนับถือ และควรรับทักษิณาทาน
- ๕) เป็นผู้ไม่มีความลับในการทำบาป

บทว่า **สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง** คือ ตรัสรู้ร้อยยั้ง ๔ (คือ ๑. ทุกข์ ความทุกข์ ๒. สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ๓. นิโรธ ความดับทุกข์ ๔. มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) ด้วยพระองค์เอง ไม่มีใครเป็นครูในการตรัสรู้ เป็นต้นเดิมแห่งพระพุทธศาสนาอันเป็นสวากขาตธรรม

บทว่า **วิชาจรณสมปนโน** เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ทั้งวิชา ๓ วิชา ๘ และจรณะ ๑๕ กล่าวคือ พระพุทธองค์ เป็นผู้ได้บรรลุวิชชาด้วย เป็นผู้แรกรู้จักทางเครื่องบรรลุวิชชานั้นด้วย

วิชา ๓ คือ

๑. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติหนหลังได้ว่าเคยเกิดมาแล้วกี่ชาติ เป็นอะไรมาบ้าง เป็นต้น

๒. จุตูปปาตญาณ รู้เห็นการเกิดและการตาย ตามอำนาจกรรมของเหล่าสัตว์ที่เรียกว่า ตาทิพย์

๓. อาสวักขยญาณ รู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ โดยกำจัดกามภพและอวิชชาได้

วิชา ๘ คือ

๑. วิปัสสนาญาณ ปัญญาที่พิจารณาเห็นรูป นาม คือ ชั้น ๕ เป็นส่วน ๆ ต่างอาศัยกัน

๒. มโนมยิทธิ ฤทธิ์ทางใจ เช่น เนรมิตกายได้หลากหลายอย่าง เป็นต้น

๓. อิทธิวิธี แสดงฤทธิ์ได้ เช่น เหาะเหินเดินอากาศได้ เดินบนน้ำได้ ดำลงไปใต้มันดินได้

เป็นต้น

๔. ทิพพโสต หูทิพย์ คือ ฟังเสียงอยู่ที่ไกลแสนไกลได้ยิน

๕. เจโตปริยญาณ กำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ เช่น รู้ความคิดคนอื่นว่าคิดอย่างไร

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติของตนได้ว่าในอดีตชาติเคยเกิดมาแล้วอย่างไร

๗. ทิพพจักขุ ตาทิพย์ เห็นการเกิดการตายของเหล่าสัตว์ว่าเกิดมานี้เพราะได้ทำกรรม

อะไรมา เป็นต้น

๘. อาสวักขยญาณ รู้จักทำอาสวะให้สิ้นไปไม่มีเหลือ

จรณะ ๑๕ คือ

๑. สีสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล

๒. อินทริยสังวร สำรวมอินทริย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๓. โภขเน มัตตัญญูตา รู้จักประมาณในโภชนาหาร

๔. ชาคริยานุโยค ประกอบความเพียรของผู้ตั้งอยู่เป็นนิตย

๕. สัทธา ความเชื่อประกอบด้วยปัญญา

๖. หิริ ความละอายแก่ใจในการกระทำชั่ว

๗. โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว

๘. พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษามาก

๙. วิริยะ ความเพียร กล้าหาญ บากบั่น

๑๐. สติ ความระลึกได้ ไม่ประมาท

๑๑. ปัญญา ความรอบรู้ในสังขารทั้งปวง

๑๒. ปฐมมาน ฌานที่ ๑ มีวิตก วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา

๑๓. หุตยมาน ฌานที่ ๒ ละวิตก วิจาร เหลือ ปิติ สุข เอกัคคตา

๑๔. ตติยฌาน ฌานที่ ๓ ละปีติ เหลือสุขกับเอกัคคตา

๑๕. จตุตถฌาน ฌานที่ ๔ อุเบกขากับเอกัคคตา

บทว่า **สุคโต เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว** คือ ไม่ข้องแวะหวนกลับมาสู่กิเลสอีก เสด็จไปในที่ใด ยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่มหาชนในที่นั้น เสด็จมาสู่โลกนี้ ได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนแล้วจึงปรินิพพาน โดยสรุปคือ

๑. เสด็จดำเนินตามอริยมรรคมีองค์ ๘ อันเป็นทางที่ดี

๒. เสด็จไปสู่พระนิพพาน อันเป็นสภาวะที่ดียิ่ง

๓. เสด็จไปดีแล้ว เพราะทรงละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง

๔. เสด็จไปปลอดภัยดี เพราะเสด็จไปสถานที่ใด ก็ทรงบำเพ็ญประโยชน์ในสถานที่นั้น

บทว่า **โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลกทั้งปวง** กล่าวคือ ๑. สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ ๒. สังขารโลก โลกคือสังขาร ๓. โอภาสโลก โลกคือแผ่นดิน หรือดวงดาว ตลอดถึงโลกภายในโลกภายนอก เป็นต้น ซึ่งโลกดังกล่าวนี้ สุดท้ายย่อมแตกสลายทำลายไป เพราะเป็นไปตามกฎธรรมดาหรือเงื่อนไขของธรรมชาติ คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

บทว่า **อนุตตรโร ปริสทम्मสารถิ เป็นสารถิแห่งบุรุษที่สมควรฝึกได้ ไม่มีบุรุษอื่นยิ่งไปกว่า เป็นผู้ฝึกบุรุษ (คน) ที่ยอดเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเสมอเหมือน โดยใช้หลักไตรสิกขา** หมายถึง พระองค์ ทรงทำหน้าที่ดูจนายสารถิผู้ฝึกฝนผู้สมควรฝึก ที่ไม่ได้ฝึก ก็สมควรได้รับการฝึก ทั้งเทวดา มนุษย์ อมนุษย์ โดยทั่วหน้า ด้วยอุบายแห่งการฝึกฝนต่าง ๆ ตามสมควรแก่อัธยาศัยและบารมีของแต่ละบุคคล ได้อย่างยอดเยี่ยม

บทว่า **สตถา เทวมนุสฺสานํ เป็นศาสดา คือ ครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย** คือ เป็นครูของบุคคลทั้งชั้นสูงและชั้นต่ำทุกจำพวก หมายถึง พระองค์ทรงทำหน้าที่เป็นครูสั่งสอนบุคคล ทุกระดับชั้น ด้วยพระมหากรุณา หวังให้ได้รับความรู้และประโยชน์ที่ควรได้รับอย่างแท้จริง ทั้งประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า และประโยชน์อย่างสูงสุด คือ พระนิพพาน อีกอย่างหนึ่ง พระองค์เป็นดุจหัวหน้า มีปรีชาสามารถพาบริวาร คือ หมู่สัตว์ทุกระดับข้ามทางกันดาร คือทุกข์ในการเวียนว่ายตายเกิด ให้ลุถึงทางอันเกษมได้

บทว่า **พทุโธ เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานแล้ว** คือ รู้แจ้งในสัตว์และสังขาร ตื่นจากกิเลส ไม่หลับใหล ไม่หลงมกมายด้วยโมหะ ทรงรู้จักกาลเวลา รู้จักฐานะและอฐานะ และเบิกบาน คือ ไม่มีกิเลสเป็นเหตุให้เศร้าหมอง เป็นผู้ทรงพระคุณเต็มที่และได้ทรงทำพุทธกิจสำเร็จแล้ว เพราะทรงสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าอย่างสมบูรณ์ เพราะรู้สรรพสิ่งที่ควรรู้ทั้งสิ้น และสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

บทว่า **ภควา เป็นผู้มิใช่โชค** คือ จะทรงทำการใด ๆ ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ เป็นผู้จำแนกแจกธรรม เป็นผู้กำจัดกิเลสและบาปธรรม เป็นผู้คบ คือ ส้องเสพอริยธรรมและสันติธรรม เป็นต้น

สรุปว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าที่ได้นามว่า ภควา อันเป็นนามิตกนาม ที่มีความหมาย ๖ ประการ

๑. เป็นผู้มิใช่โชค เช่น ทรงหวังพระสัมมาสัมโพธิญาณ ก็ได้สมหวัง ซึ่งเป็นผลมาจากพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมา

๒. เป็นผู้ทำลายสรรพกิเลสและสรรพมารลงได้อย่างราบคาบ
๓. ทรงมีภคธรรม ๖ ประการ คือ ๑) ความมีอำนาจเหนือจิต ๒) ได้โลกุตตรธรรม ๓) ทรงเกียรติยศปรากฏขจรไกลไปในโลก ๔) พระสิริที่สง่างามทุกส่วนชวนให้บันเทิงใจแก่ผู้ชนชายใคร่เห็น ๕) ความสำเร็จประโยชน์ทุกอย่างตามที่มุ่งหวัง ๖) ความเพียรชอบที่เป็นเหตุให้ได้รับความเคารพในโลกสาม
๔. ทรงเป็นผู้จำแนกแจกธรรม คือ ทรงเป็นวิภังคชาทนีในการแสดงธรรมอย่างละเอียด วิจิตรพิสดารหลายแง่มุม
๕. ทรงเสพอริยธรรม คือ ทรงยินดีอยู่ในอริยวิหารธรรม คือ วิเวก วิโมกข์ และอุตตริมนุสสรธรรม อย่างสม่ำเสมอ
๖. ทรงคาย คือ สลัดออกโดยละตัณหาในไตรภพได้แล้ว
- คุณของพระพุทธเจ้าว่าด้วยคุณสมบัติ มี ๒ คือ ๑. อัตตสมบัติ พระคุณอันมีในส่วนของพระองค์ดังที่ปรากฏในบทพุทธคุณนั่นเอง ๒. ประหิตปฏิบัติ คุณสมบัติที่พระองค์ทรงเกื้อกูลต่อผู้อื่น ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๔๕ พรรษา ก็เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และเมื่อว่าโดยลักษณะมี ๓ คือ ๑. พระปัญญาคุณ ทรงตรัสรู้ริยสัจ ๔ ทรงบรรลุมหาวิเศษ ๓ วิเศษ ๘ เป็นต้น ๒. พระบริสุทธิคุณ พระองค์ทรงเป็นพระอรหันต์ไกลจากกิเลส ๓. พระมหากรุณาคุณ พระองค์ทรงมีพระมหากรุณาต่อมวลมนุษยชาติและสัตว์โลกทุกประเภท

สังฆคุณ ๙

ภควโต สาวกสงฆ์	พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
๑. สุปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว
๒. อุษุปปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว
๓. ญายปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม
๔. สามิจิปฏิปันโน	เป็นผู้ปฏิบัติสมควร
ยทิทํ	นี่คือใคร
จตุตตาริ ปุริสสุคานิ	คู่แห่งบุรุษ ๔
อภฺฐุ ปุริสปุคฺคลา	บุรุษบุคคล ๘
เอส ภควโต สาวกสงฆ์	นี่พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า
๕. อาหุเนยโย	เป็นผู้ควรแก่ของค่านับ
๖. ปาหุเนยโย	เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ
๗. ทกฺขิณฺเยโย	เป็นผู้ควรแก่ของทำบุญ
๘. อณฺชลิกรณฺเณยโย	เป็นผู้ควรแก่ทำอัญชลี (ประนมมือไหว้)
๙. อนุตฺตริ ปุณฺณกฺุเขตฺตํ โลกสฺส	เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

อธิบาย

สังฆคุณ แปลว่า คุณของพระสงฆ์ หมายความว่า ความดีที่มีอยู่ในพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ประพาศดีปฏิบัติชอบ เป็นอริยบุคคล คือ บุคคลผู้ปราศจากกิเลสจุกข์ ๔ คู่ ๘ ประเภท (คู่ที่ ๑ ผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค และในโสดาปัตติผล, คู่ที่ ๒ ผู้ดำรงอยู่ในสกทาคามีมรรค และในสกทาคามีผล, คู่ที่ ๓ ผู้ดำรงอยู่ในอนาคามีมรรค และในอนาคามีผล, คู่ที่ ๔ ผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตมรรค และในอรหัตตผล) มี ๙ ประการ ดังนี้

บทว่า **สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว** คือ ปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ตั้งเครียดเกินไป ปฏิบัติไม่ถอยหลัง ปฏิบัติไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อพระศาสดา ปฏิบัติเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระศาสดา ไม่คด ไม่โกง เป็นสัมมาปฏิบัติ ท่านหมายเอาการปฏิบัติใน ๔ ลักษณะ คือ ๑. ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ๒. ปฏิบัติไม่ถอยกลับ คือไม่กลับมาทำความชั่วที่ท่านละได้แล้ว ๓. ปฏิบัติไม่เป็นข้าศึกต่อตนเองและบุคคลอื่น (๔) ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม คือ กำหนดรู้ธรรมที่ควรรู้ ละธรรมที่ควรละ ทำให้แจ้งธรรมที่ควรทำให้แจ้ง และบำเพ็ญธรรมที่ควรบำเพ็ญ

บทว่า **อุชุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว** คือ ปฏิบัติไม่ลวงโลก ไม่มีมายาสาโดยประพาศดีตรง ๆ ต่อพระศาสดาและเพื่อนสาวกด้วยกัน ไม่อำพรางความในใจ ปฏิบัติมุ่งต่อความดีอันเป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น

บทว่า **ญายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม** คือ ปฏิบัติถูกทางเพื่อออกจากทุกข์ เพื่อถุญยธรรม คือ ธรรมที่ควรรู้ ได้แก่ พระนิพพาน ปฏิบัติมุ่งธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกเป็นประมาณ

บทว่า **สามิจปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควร** คือ ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นที่น่านับถือ สมควรได้รับสามิจกรรม

บทว่า **อาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่ของค้ำับ** คือ ควรแก่เครื่องสักการะอันเขานำมาถวาย นำมาบูชา จนถึงสำนัก

บทว่า **ปาหุเนยโย เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ** คือ เมื่อท่านไปสู่วัด เจ้าของถิ่นไม่ละเลยการต้อนรับ เพราะเป็นผู้ปฏิบัติสมควรที่จะได้รับการต้อนรับ

บทว่า **ทกขิณเวยโย ผู้ควรแก่ของทำบุญ** คือ ทำตนเป็นปฏิคาหกผู้สมควรรับไทยทาน คือ ปัจจัย ๔ อันทายกพึงบริจาคให้

บทว่า **อณฺชลิกรณียโย เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลี (ประนมมือไหว้)** คือ ประนมมือไหว้ เพราะท่านมีคุณงามความดี ควรที่สาธุชนจะพึงเคารพกราบไหว้ ซึ่งจะทำให้ผู้กราบไหว้เจริญด้วยพร ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ

บทว่า **อนุตฺตรํ ปุณฺณุกเขตต์ โลกสฺส เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า** คือ ท่านเป็นผู้บริสุทธ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เมื่อเป็นเช่นนี้ ทักขิณาทานที่บริจาคให้ท่าน จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ดุจพื้นที่นาที่มีดินดี พืชที่หว่านลงไปย่อมผลิตผลอันไพบูลย์

สังฆคณทั้ง ๙ บทนี้ เป็นลักษณะของพระอริยสงฆ์ในพระพุทธศาสนา แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ ตอนต้น ๔ บท สรรเสริญการปฏิบัติตน ตอนกลางได้แบ่งประเภทพระสงฆ์ คือ ๔ คู่ ๘ ประเภท และตอนสุดท้ายอีก ๕ บท คือ พระสงฆ์ผู้สมควรได้รับเครื่องสักการบูชา สมควรแก่ของที่เขานำมาต้อนรับ สมควรแก่ไทยธรรมวัตถุ และสมควรแก่การทำอัญชลีกรรม คือ ประนมมือไหว้ เช่นนี้ เป็นผลของการปฏิบัติอันจะพึงได้รับจากทนายทนายิกา

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๙
ธรรมศึกษาชั้นโท สาระการเรียนรู้วิชาธรรม

เรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ เวลา.....ชั่วโมง

.....

๑. มาตรฐานการเรียนรู้

มาตรฐาน ธศ ๑ รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒. ผลการเรียนรู้

รู้และเข้าใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐

๓. สาระสำคัญ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยบารมี ๑๐ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ หากบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติได้จะทำให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมด้วยความเป็นสุข

๔. จุดประสงค์การเรียนรู้

นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ ได้

๕. สาระการเรียนรู้/เนื้อหา

- บารมี ๑๐
- บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

๖. กระบวนการจัดการเรียนรู้

๑. ให้นักเรียนสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิก่อนเรียน ๕ นาที

ขั้นสืบค้นและขั้นเชื่อมโยง

๒. ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ โดยใช้คำถามเพื่อพัฒนาทักษะกระบวนการคิดและเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้

- นักเรียนเคยเรียน เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ บ้างหรือไม่
- หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ มีอะไรบ้าง
- นักเรียนเคยได้ยินได้เห็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐

จากที่ไหนบ้าง

ขั้นฝึก

๓. แบ่งนักเรียนออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยให้แต่ละกลุ่มศึกษาหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ ซึ่งประกอบด้วย บารมี ๑๐ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ จากใบความรู้ที่ ๙

๔. นักเรียนแต่ละกลุ่มจัดเตรียมการเสนองานหน้าชั้นเรียน

ขั้นประยุกต์

๕. ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มออกมานำเสนอตามหัวข้อที่ตนเองได้รับมอบหมายเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้
๖. นักเรียนในแต่ละกลุ่มตอบคำถามตามใบกิจกรรมที่ ๙
๗. ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปในแต่ละหัวข้อ
๘. ทำแบบทดสอบหลังเรียน

๗. การระงาน/ชิ้นงาน

ที่	ภาระงาน	ชิ้นงาน
๑	ตอบคำถามเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐	ใบกิจกรรมที่ ๙

๘. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้

๑. ใบความรู้ที่ ๙ เรื่อง หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐
๒. ใบกิจกรรมที่ ๙

๙. การวัดผลและประเมินผล

สิ่งที่ต้องการวัด	วิธีวัด	เครื่องมือวัด	เกณฑ์การประเมิน
นักเรียนอธิบายหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทสกะ หมวด ๑๐ ได้	- ตรวจผลงาน	- แบบประเมินผลงาน	ผ่าน = ได้คะแนนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไป ไม่ผ่าน = ได้คะแนนต่ำกว่าร้อยละ ๖๐

แบบประเมินผลงานใบกิจกรรมที่ ๙

ข้อที่	ระดับคะแนน		
	๔-๕ คะแนน	๒-๓ คะแนน	๑ คะแนน
๑-๒	ตอบคำถามถูกต้อง ตรงประเด็น	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นส่วนใหญ่	ตอบคำถามได้ถูกต้อง ตรงประเด็นน้อย

เกณฑ์การตัดสิน

เกณฑ์	ร้อยละ	คะแนน
ผ่าน	๖๐ ขึ้นไป	๖ คะแนนขึ้นไป
ไม่ผ่าน	ต่ำกว่า ๖๐	๕ คะแนนลงมา

หมายเหตุ เกณฑ์การตัดสินสามารถปรับได้ตามความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย

ใบกิจกรรมที่ ๙
หลักการของพระพุทธศาสนา ในทศกะ หมวด ๑๐
ชื่อกลุ่ม.....

ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....
ชื่อ..... ชั้น..... เลขที่.....

คำชี้แจง ให้นักเรียนตอบคำถามต่อไปนี้ จำนวน ๒ ข้อ (๑๐ คะแนน)

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบารมี ๑๐

.....
.....
.....

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

.....
.....
.....

เฉลยใบกิจกรรมที่ ๙

หลักธรรมของพระพุทธศาสนา ในทศกะ หมวด ๑๐

๑. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบารมี ๑๐

ตอบ แปลว่า คุณสมบัติ หรือปฏิบัติทำอันยวดยิ่ง หมายถึง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด หรือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายอันสูงสุด หรือปฏิบัติทำสงให้บรรลุถึงฝั่ง คือ นิพพาน ความเป็นพระพุทธเจ้า ความเป็นพระมหากษัตริย์ เป็นต้น ต้องบำเพ็ญบารมีมาทั้งนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ทรงบำเพ็ญมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์เมื่อบารมีเหล่านี้เต็มแล้วจึงได้ตรัสรู้

๑. ทานบารมี หมายถึง บุคคลที่มีจิตใจประกอบด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ปรารถนาที่จะสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือบุคคลอื่น ผู้สมควรแก่การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ อาจจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยอามิสสิ่งของที่ควรให้ หรือสามารถจะให้ได้ ตลอดถึงแนะนำพร่ำสอน ซึ่งจัดเป็นธรรมทาน

๒. สีลบารมี เจตนางดเว้นตามสิกขาบทโดยวิธีสมาทาน คือ รับจากผู้อื่น เรียกว่า สมาทานวิริติบ้าง งดเว้นเมื่อวัตถุที่จะล่วงละเมิดศีลมาถึงเข้า เรียกว่า สัมปัตตวิริติบ้าง งดเว้นได้อย่างเด็ดขาด ไม่กระทำความชั่วในจุดนั้น ๆ เรียกว่า สมุจเฉทวิริติบ้าง

๓. เนกขัมมบารมี เนกขัมมะ แปลว่า การออกบวชเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ หมายถึง การหลีกเลี่ยงจากอารมณ์อันชวนให้เกิดความกำหนัด ชัดเคือง และลุ่มหลงมัวเมา เป็นต้น จนถึง การออกบวช มุ่งหมายที่จะขจัดโทษอันจะพึงเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา ทางใจของตน

๔. ปัญญาบารมี มีความรอบรู้ หมายถึง การที่บุคคลรู้เหตุแห่งความเสื่อม เรียกว่า อุปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญ เรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อมมาดำเนินในทางเจริญ เรียกว่า อุบายโกศล ปัญญาเป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของบุคคล อาจเกิดขึ้น ด้วยการประกอบ ด้วยการกระทำบังเกิดขึ้น ด้วยการฟัง ด้วยการพินิจพิจารณา และด้วยการลงมือประพฤติปฏิบัติ

๕. วิริยบารมี ได้แก่ ความเพียรพยายามในการดำรงชีวิต ประกอบกิจการงานตามภาระหน้าที่ของตน และการเพียรพยายามเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี มีจิตใจกล้าแข็งพร้อมที่จะผจญต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่หวั่นไหว ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคเหล่านั้น

๖. ขันติบารมี ความอดทนอดกลั้น ความทนทาน จัดได้เป็น ๓ คือ

๖.๑ อดทนต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่วิปริตแปรปรวนไป

๖.๒ อดทนต่อทุกขเวทนา ความเหนื่อยยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย

๖.๓ อดทนต่ออารมณ์ทั้งฝ่ายที่น่าปรารถนาและฝ่ายที่ไม่น่าปรารถนา อันตนจะต้องประสบเกี่ยวข้องอยู่ในชีวิตประจำวัน

๗. **สัจจบารมี** สัจจะ คือ ความจริง ได้แก่ มีความจริงใจ ต้องการที่จะกระทำสิ่งใดที่เป็นความดีแล้ว ต้องทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ ไม่ทอดทิ้งหรือทอดถอย เมื่อยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตนได้กำหนดไว้

๘. **อธิษฐานบารมี** หมายถึง ความตั้งใจมั่น หรือมีปณิธานแน่วแน่ในอันที่กระทำ ความดี ละความชั่ว บางครั้ง เรียกรวมกันว่า สัจจอธิษฐาน เป็นลักษณะของการตั้งใจจริงที่มั่นคง เพื่อให้ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๙. **เมตตาบารมี** หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย โดยมีความต้องการจะเห็นบุคคลและสัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตอยู่ด้วยความปกติสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เห็นว่า ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมด

๑๐. **อุเบกขาบารมี** เป็นลักษณะของจิตที่หนักแน่นประกอบด้วยปัญญา เข้าใจในเหตุผลทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่เอนเอียงไปในฝ่ายอคติ เช่น มีญาติพี่น้องประสบความเดือดร้อน เพราะการกระทำของเขา ก็วางใจเป็นอุเบกขา ไม้ดีใจ ไม้เสียใจ โดยคิดว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรม เป็นของของตน เป็นผู้ได้รับผลของกรรม เป็นต้น

การปฏิบัติ จงปฏิบัติงานด้วยความเพียร ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก

๒. อธิบายถึงความหมายและการปฏิบัติตนของบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

ตอบ แปลว่า สิ่งที่ชำระจิตสันดานให้หมดจด ได้แก่ ความดี ความถูกต้อง ความสะอาด บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หลักการทำความดี หรือวิธีการทำความดี เมื่อทำแล้วจะได้รับผล คือ ความสุข โดยย่อมี ๓ อย่าง คือ ทานมัย สීමมัย และภาวนามัย แต่โดยพิสดารมี ๑๐ อย่าง ดังนี้

๑. **ทานมัย** คือ การทำบุญด้วยการให้สิ่งของ เป็นการเสียสละสิ่งของแก่ผู้อื่น เพื่อบรรเทาความโลภ และกำจัดมัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ของตนได้, ที่เรียกว่า ทาน ต้องประกอบด้วย เจตนาพร้อมทั้งวัตถุเป็นเหตุให้ ไม่ใช่ให้โดยเสียไม่ได้ หรือซื้อความรำคาญ หรือให้โดยอาการจุกของทิ้ง

๒. **สීමมัย** คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพฤติดีมีระเบียบวินัย งดเว้นความชั่วทางกายกรรมและวจีกรรม แล้วสมาทานกุศลกรรมที่ดี ไม่มีโทษ เป็นการบรรเทา หรือละโทษ คือ ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาทเสียได้ เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรม คือ สมาธิและปัญญา

๓. **ภาวนามัย** คือ การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา อบรมจิตใจให้เกิดปัญญา เป็นการบรรเทาหรือละโมหะความหลง และอวิชชาความไม่รู้ไม่เข้าใจในไตรลักษณ์ ไม่หลงถือมงคลตื่นข่าว เชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อปฏิบัติได้ถึงที่แล้วจิตย่อมหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในเราในของเราเสียได้

๔. **อปจายนมัย** คือ การทำบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ไม่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องแข็งข้อต่อท่าน เป็นคนมีสัมมาคารวะ ย่อมเป็นที่รักใคร่ของผู้ใหญ่ เปรียบเหมือนรวงข้าวที่มีเมล็ดสมบูรณ์ มีน้ำหนกดี ย่อมเป็นที่ชอบใจของพ่อค้าฉะนั้น

๕. **เวทยาวัจจมัย** คือ การทำบุญด้วยการชวนช่วยเหลือในกิจที่ถูกต้องดีงาม ไม่นิ่งดูดาย เป็นการแสดงออกถึงความเป็นคนมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น

๖. **ปัตติทานมัย** คือ การทำบุญด้วยการให้ส่วนบุญที่ตนได้ทำแล้ว เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่มีความเมตตากรุณา

๗. **ปัตตานุโมทนามัย** คือ การทำบุญด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ ชื่นชมยินดีในการทำความดีของผู้อื่น หรือบุญที่ผู้อื่นทำแล้ว ไม่ริษยาเมื่อเห็นผู้อื่นกระทำความดี

๘. **ธัมมัสสวนมัย** คือ การทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม เรียนรู้ธรรม ทำให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง สิ่งที่เคยฟังแล้วแต่ไม่เข้าใจชัดจะเข้าใจชัด บรรเทาความสงสัยได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ เมื่อฟังแล้วจิตใจจะผ่องใส

๙. **ธัมมเทศนามัย** คือ การทำบุญด้วยการแสดงธรรม หรือแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ ความคิด ให้ผู้อื่นมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี

๑๐. **ทิวฐุชุกัมม** คือ การปรับความเห็นให้ตรงให้ถูกต้อง ทำความเห็นของตนให้เป็นสัมมาทิวฐุ เช่น เห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลของการกระทำให้ผลจริง

การปฏิบัติ จงยึดมั่นในหลักของศาสนา “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

ใบความรู้ที่ ๙

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในทศกะ หมวด ๑๐

ทศกะ หมวด ๑๐

บารมี ๑๐

๑. ทาน	การให้ การเสียสละ
๒. สีล	การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย
๓. เนกขัมมะ	การออกบวช การปลีกตนออกจากกาม
๔. ปัญญา	ความรอบรู้ ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะธรรม ทั้งหลายตามความเป็นจริง
๕. วิริยะ	ความเพียร ความแก่งัดกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค ก้าวหน้าเรื่อยไปไม่ทอดธุระ
๖. ขันติ	ความอดทนอดกลั้น สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตน ให้อยู่ในอำนาจ เหตุผล ไม่ลู่ออกจากกิเลส
๗. สัจจะ	ความสัตย์ความจริง มีความตั้งใจจริง คือ พุดจริง ทำจริง และจริงใจ
๘. อธิษฐาน	ความตั้งใจมั่น วางจุดมุ่งหมายไว้แน่นอน แล้วทำไป ตามนั้น อย่างแน่วแน่
๙. เมตตา	ความรักใคร่ปรารถนาดี มีจิตเกื้อกูลต่อมนุษย์ และสัตว์ทั้งหลาย ให้มีสุขทุกทั่วหน้า
๑๐. อุเบกขา	ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปเพราะความรัก ความชัง ความหลงและความกลัว มีความเที่ยงธรรม

อธิบาย

บารมี แปลว่า คุณสมบัติ หรือปฏิบัติอันยอดเยี่ยม หมายถึง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด หรือความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษ เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายอันสูงสุด หรือปฏิบัติส่งผลให้บรรลุถึงฝั่ง คือ นิพพาน ความเป็นพระพุทธเจ้า ความเป็นพระมหาสาวก เป็นต้น ต้องบำเพ็ญบารมีมาทั้งนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ได้ทรงบำเพ็ญมาตั้งแต่ครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ เมื่อบารมีเหล่านี้เต็มแล้วจึงได้ตรัสรู้

๑. ทานบารมี หมายถึง บุคคลที่มีจิตใจประกอบด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ปรารถนาที่จะสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือบุคคลอื่น ผู้สมควรแก่การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ อาจจะเป็นการสงเคราะห์ด้วยอามิสสิ่งของที่ควรให้ หรือสามารถจะให้ได้ ตลอดถึงแนะนำพร่ำสอน ซึ่งจัดเป็นธรรมทาน

๒. สิลบารมี เจตนางดเว้นตามสิกขาบทโดยวิธีสมาทาน คือ รับจากผู้อื่น เรียกว่า สมาทานวิริติบ้าง งดเว้นเมื่อวัตถุที่จะล่วงละเมิดศีลมาถึงเข้า เรียกว่า สัมปัตตวิริติบ้าง งดเว้นได้อย่างเด็ดขาด ไม่กระทำความชั่วในจุดนั้น ๆ เรียกว่า สมุจเฉทวิริติ บ้าง

๓. เนกขัมมบารมี เนกขัมมะ แปลว่า การออกบวชเพื่อคุณอันยิ่งใหญ่ หมายถึง การหลีกเลี่ยงจากอารมณ์อันชวนให้เกิดความกำหนัด ชัดเคื่อง และลุ่มหลงมัวเมา เป็นต้น จนถึง การออกบวช มุ่งหมายที่จะขจัดโทษอันจะพึงเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา ทางใจของตน

๔. ปัญญาบารมี มีความรอบรู้ หมายถึงการที่บุคคลรู้เหตุแห่งความเสื่อม เรียกว่า อปายโกศล รู้เหตุแห่งความเจริญ เรียกว่า อายโกศล รู้อุบายวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงหนทางเสื่อมมาดำเนินในทางเจริญ เรียกว่า อุบายโกศล ปัญญา นี้ เป็นแสงสว่างนำทางชีวิตของบุคคล อาจเกิดขึ้น ด้วยการประกอบ ด้วยการกระทำให้บังเกิดขึ้น ด้วยการฟัง ด้วยการพิจารณา และด้วยการลงมือประพฤติปฏิบัติ

๕. วิริยบารมี ได้แก่ ความเพียรพยายามในการดำรงชีวิต ประกอบกิจการงานตามภาระหน้าที่ของตน และการเพียรพยายามเพื่อจะละความชั่ว ประพฤติความดี มีจิตใจกล้าแข็งพร้อมที่จะผจญต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ ไม่หวั่นไหว ไม่ท้อถอยต่ออุปสรรคเหล่านั้น

๖. ขันติบารมี ความอดทนอดกลั้น ความทนทาน จัดได้เป็น ๓ คือ

๖.๑ อดทนต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่วิปริตแปรปรวนไป

๖.๒ อดทนต่อทุกขเวทนา ความเหนื่อยยากลำบากที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย

๖.๓ อดทนต่ออารมณ์ทั้งฝ่ายที่น่าปรารถนาและฝ่ายที่ไม่น่าปรารถนา อันตนจะต้องประสบเกี่ยวข้องกับอยู่ในชีวิตประจำวัน

๗. สัจจบารมี สัจจะ คือ ความจริง ได้แก่ มีความจริงใจ ต้องการที่จะกระทำให้สิ่งใดที่เป็นความดีแล้ว ต้องทำสิ่งนั้นให้ได้จริง ๆ ไม่ทอดทิ้งหรือท้อถอย เมื่อยังไม่บรรลุเป้าหมายที่ตนได้กำหนดไว้

๘. อธิษฐานบารมี หมายถึง ความตั้งใจมั่น หรือมีปณิธานแน่วแน่ในอันที่กระทำ ความดีละความชั่ว บางครั้ง เรียกรวมนั้นว่า สัจจาธิษฐาน เป็นลักษณะของการตั้งใจจริงที่มั่นคง เพื่อให้ได้ผลอย่างใดอย่างหนึ่ง

๙. เมตตาบารมี หมายถึง ความรักความปรารถนาดีต่อบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย โดยมีความต้องการจะเห็นบุคคลและสัตว์ทั้งหลายดำรงชีวิตอยู่ด้วยความปกติสุข ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เห็นว่า ทุกชีวิตรักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมด

๑๐. อุเบกขาบารมี เป็นลักษณะของจิตที่หนักแน่นประกอบด้วยปัญญา เข้าใจในเหตุผลทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่เอนเอียงไปในฝ่ายอคติ เช่น มีญาติพี่น้องประสบความเดือดร้อน เพราะการกระทำของเขา ก็วางใจเป็นอุเบกขา ไม่ได้ใจ ไม่เสียใจ โดยคิดว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของของตน เป็นผู้ได้รับผลของกรรม เป็นต้น

บารมี ๑๐ นี้ เรียงตามที่ได้ทรงบำเพ็ญในทศชาติชาดกได้ ดังนี้

๑. พระเตมีย์   บำเพ็ญเนกขัมมะ
๒. พระมหาชนก   บำเพ็ญวิริยะ
๓. พระสุวรรณสาม   บำเพ็ญเมตตา
๔. พระเนมิราช   บำเพ็ญอธิษฐาน
๕. พระมโหสถ   บำเพ็ญปัญญา
๖. พระภริทัต   บำเพ็ญศีล
๗. พระจันทกุมาร   บำเพ็ญขันติ
๘. พระนารทะ   บำเพ็ญอุเบกขา
๙. พระวิฐฐ   บำเพ็ญสัจจะ
๑๐. พระเวสสันดร   บำเพ็ญทาน

บารมี ๑๐ นี้ บางแห่งเรียก การกถกรรม แปลว่า ธรรมที่ทำให้เป็นพระพุทธรเจ้า ถ้าจะบำเพ็ญให้ครบบริบูรณ์ ต้องให้ครบ ๓ ชั้น ยกทานบารมีเป็นตัวอย่าง เช่น

๑. บารมี เป็นบารมีระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ การให้ทรัพย์เงินทอง เพื่อเกื้อกูลหรือเปลื้องทุกข์ สมบัติภายนอก ตลอดถึงแรงกายทาน

๒. อุปบารมี เป็นบารมีระดับใกล้ หรือระดับกลาง เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะแห่งร่างกายเพื่อทำประโยชน์หรือเปลื้องทุกข์ผู้อื่น เช่น บริจาคตา หัวใจ ไต เป็นทาน

๓. ปรมัตถบารมี บารมีระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่คนมาก หรือเพื่อเปลื้องชีวิตคนอื่น (สละชีพเพื่อชาติ)

บารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้ เมื่อบุคคลผู้จะตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้าซึ่งเรียกว่าพระโพธิสัตว์นั้น เมื่อบำเพ็ญให้สมบูรณ์เต็มที่แล้ว ก็จะตรัสรู้เป็นพระพุทธรเจ้า แม้บุคคลในระดับอื่น เช่น พระอริยบุคคล ในระดับต่าง ๆ หรือปุถุชนที่มีศีลมีกัลยาณธรรม ต่างก็ได้บำเพ็ญกันมาทั้งนั้น มากบ้าง น้อยบ้าง ตามกำลังความสามารถของตน ๆ และ บารมี ๑๐ นี้ พระปัจเจกพุทธะและพระอริยสาวกได้บำเพ็ญมาเหมือนกัน แต่ใช้เวลาสั้นกว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถ้าบำเพ็ญครบทั้ง ๓๐ บารมี เรียกว่า สมตังสบบารมี แปลว่า บารมี ๓๐ ทศ เป็นคุณสมบัติทำให้ผู้บำเพ็ญถึงฝั่งได้บรรลุดังจุดหมายอันสูงสุด คือ นิพพานได้ บารมี ๑๐ ย่อลงในไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

ทาน ศีล ย่อลงใน ศีล

วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ย่อลงใน สมาธิ

เนกขัมมะ และ ปัญญา ย่อลงใน ปัญญา

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

บุญกิริยาวัตถุ คือสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. ทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สีลมัย	บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย	บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
๔. อปจายนมัย	บุญสำเร็จด้วยการประพุดถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่
๕. เวยยาวัจจมัย	บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย	บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
๗. ปัตตานุโมทนามัย	บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
๘. ัมมัสสวนมัย	บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
๙. ัมมเทศนามัย	บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐุชุกัมม	การทำความเห็นให้ตรง

อธิบาย

บุญ แปลว่า สิ่งชำระจิตสันดานให้หมดจด ได้แก่ ความดี ความถูกต้อง ความสะอาด บุญกิริยาวัตถุ แปลว่า เหตุเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หลักการทำความดี หรือวิธีการทำความดี เมื่อทำแล้วจะได้รับผล คือ ความสุข โดยย่อมี ๓ อย่าง คือ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย แต่โดยพิสดารมี ๑๐ อย่าง ดังนี้

๑. **ทานมัย** คือ การทำบุญด้วยการให้สิ่งของ เป็นการเสียสละสิ่งของแก่ผู้อื่น เพื่อบรรเทาความโลภ และกำจัดมัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ของตนได้ ที่เรียกว่า ทาน ต้องประกอบด้วยเจตนาพร้อมทั้งวัตถุเป็นเหตุให้ ไม่ใช่ให้โดยเสียไม่ได้ หรือซื้อความรำคาญ หรือให้โดยอาการดุจของทิ้ง

๒. **สีลมัย** คือ การทำบุญด้วยการรักษาศีล หรือประพุดติมีระเบียบวินัย จดเว้นความชั่วทางกายกรรมและวจีกรรม แล้วสมาทานกุศลกรรมที่ดี ไม่มีโทษ เป็นการบรรเทา หรือละโทษ คือ ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาทเสียได้ เป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรม คือ สมาธิและปัญญา

๓. **ภาวนามัย** คือ การทำบุญด้วยการเจริญภาวนา อบรมจิตใจให้เกิดปัญญา เป็นการบรรเทาหรือละโมหะความหลง และอวิชชาความไม่รู้ไม่เข้าใจในไตรลักษณ์ ไม่หลงถือมองคลั่งในข่าวเชื่อในพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เมื่อปฏิบัติได้ถึงที่แล้วจิตย่อมหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นในเราในของเราเสียได้

๔. **อปจายนมัย** คือ การทำบุญด้วยการประพุดถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ไม่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องแข็งข้อต่อท่าน เป็นคนมีสัมมาคารวะ ย่อมเป็นที่รักใคร่ของผู้ใหญ่ เปรียบเหมือนรวงข้าวที่มีเมล็ดสมบูรณ์ มีน้ำหนักดี ย่อมเป็นที่ชอบใจของพ่อค้าฉะนั้น

๕. **เวยยาวัจจมัย** คือ การทำบุญด้วยการขวนขวายช่วยเหลือในกิจที่ถูกต้องดีงาม ไม่นิ่งดูตาย เป็นการแสดงออกถึงความเป็นคนมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น

๖. **ปัตติทานมัย** คือ การทำบุญด้วยการให้ส่วนบุญที่ตนได้ทำแล้ว เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่มีความเมตตากรุณา

๗. **ปัตตานุโมทนา** คือ การทำบุญด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ ซึ่งขมยินดีในการทำความดีของผู้อื่น หรือบุญที่ผู้อื่นทำแล้ว ไม่ริษยาเมื่อเห็นผู้อื่นกระทำความดี

๘. **ธัมมัสสวนมัย** คือ การทำบุญด้วยการฟังเทศน์ฟังธรรม เรียนรู้ธรรม ทำให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง สิ่งใดที่เคยฟังแล้วแต่ไม่เข้าใจชัดจะเข้าใจชัด บรรเทาความสงสัยได้ ทำความเห็นให้ถูกต้องได้ เมื่อฟังแล้วจิตใจจะผ่องใส

๙. **ธัมมเทศนามัย** คือ การทำบุญด้วยการแสดงธรรม หรือแนะนำสั่งสอนให้ความรู้ ความคิด ให้ผู้อื่นมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี

๑๐. **ทิฏฐุชุกัมม** คือ การปรับความเห็นให้ตรงให้ถูกต้อง ทำความเห็นของตนให้เป็นสัมมาทิฏฐิ เช่น เห็นว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลของการกระทำให้ผลจริง

การทำบุญในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี ๓ และโดยพิสดารมี ๑๐ นี้ ใน ๑๐ ข้อนั้น ข้อว่า **ทิฏฐุชุกัมม** เป็นข้อสำคัญกว่าข้ออื่น เพราะเมื่อบุคคลมีความเห็นถูกต้องแล้วย่อมเป็นเหตุแห่งการทำบุญ ในบุญกิริยาวัตถุข้ออื่น ๆ

บทที่ ๕

แบบทดสอบ

แบบทดสอบธรรมศึกษา ชั้นโท ประกอบด้วย

- แบบทดสอบก่อนเรียน
- เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียน
- แบบทดสอบหลังเรียน
- เฉลยแบบทดสอบหลังเรียน

แบบทดสอบก่อนเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. บริการรวมว่า พุทฺโธ จัดเป็นการเจริญกัมมัญฐานอะไร

ก. สมถกัมมัญฐาน	ข. วิปัสสนากัมมัญฐาน
ค. อสุภกัมมัญฐาน	ง. เมตตากัมมัญฐาน
๒. ข้อใดจัดเป็นวิปัสสนากัมมัญฐาน

ก. เพ่งอสุภะ	ข. พิจารณาไตรลักษณ์
ค. บริการมกสิณ	ง. บริการมอนุสสติ
๓. ข้อใดไม่ใช่กิเลสสาม

ก. ราคะ	ข. โลภะ
ค. อิจฉา	ง. รูป
๔. เสียงประเภทใดจัดเป็นวัตถุกาม

ก. เสียงสวดมนต์	ข. เสียงเพลง
ค. เสียงพรุสวาท	ง. เสียงนินทา
๕. ปฏิบัติบูชามีประโยชน์สูงสุดอย่างไร

ก. ทำให้พ้นทุกข์	ข. ทำให้มีบริวาร
ค. ทำให้จิตสงบ	ง. ทำให้คนนับถือ
๖. การจัดเลี้ยงต้อนรับผู้มาเยือน จัดเข้าในข้อใด

ก. อามิสบูชา	ข. ปฏิบัติบูชา
ค. อามิสปฏิบัติสังการ	ง. อัมมปฏิบัติสังการ
๗. อะไรเป็นเหตุให้เกิดสุขทางกาย

ก. ปราศจากโรค	ข. ปราศจากหนี้
ค. ปราศจากศัตรู	ง. ปราศจากกิเลส
๘. ผู้ถูกวิหิงสาวิตกครอบงำมีพฤติกรรมเช่นไร

ก. ปองร้ายผู้อื่น	ข. เบียดเบียนผู้อื่น
ค. อยากได้ของผู้อื่น	ง. อาฆาตผู้อื่น
๙. วิหิงสาวิตกมีอะไรเป็นมูล

ก. ราคะ	ข. โทสะ
ค. โมหะ	ง. โลภะ

๑๐. วิตกเรื่องใดเป็นผลร้ายต่อสุขภาพจิต
- ก. เนกขัมมวิตก
ข. อพยาบาทวิตก
ค. อวิหิงสาวิตก
ง. พยาบาทวิตก
๑๑. ผู้มีเนกขัมมวิตก มักมีความคิดเรื่องใด
- ก. บริจาคทาน
ข. ฟังธรรม
ค. ออกบวช
ง. รักษาศีล
๑๒. ผู้ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษเพราะถูกไฟอะไรแผดเผา
- ก. ราคะ
ข. โทสะ
ค. โมหะ
ง. ตัณหา
๑๓. เมื่อใดคือโทสะเกิดขึ้น จะระงับด้วยวิธีใด
- ก. เจริญเมตตา
ข. เจริญอุสุภะ
ค. เจริญปัญญา
ง. เจริญอนุสสติ
๑๔. ผู้มีอัตตาทิปเตยยะมีลักษณะเช่นไร
- ก. ถือความเห็นของตน
ข. ถือความเห็นพวกพ้อง
ค. ถือความเห็นหมู่ญาติ
ง. ถือความเห็นส่วนรวม
๑๕. การทำงานมุ่งความถูกต้องเป็นที่ตั้ง จัดว่ามีอิทธิปเตยยะใด
- ก. อัตตาทิปเตยยะ
ข. โลกาธิปเตยยะ
ค. ธรรมาทิปเตยยะ
ง. ประชาธิปเตยยะ
๑๖. ผู้อยากได้ไม่มีที่สิ้นสุดเพราะถูกอะไรครอบงำ
- ก. ราคะ
ข. โทสะ
ค. โมหะ
ง. ตัณหา
๑๗. ข้อใดจัดเป็นภวตัณหา
- ก. อยากร่ำรวย
ข. อยากมีรถใหม่
ค. อยากมีโทรศัพท์ใหม่
ง. อยากเป็นใหญ่
๑๘. ผู้มีธัมมปเตยยะ มีลักษณะเช่นไร?
- ก. ถือตน
ข. ถือพวกพ้อง
ค. ถือความถูกต้อง
ง. ถือเสียงส่วนใหญ่
๑๙. ข้อใดเป็นอานิสงส์ของพระวินัย
- ก. ทำให้มีอำนาจ
ข. อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
ค. ทำให้มีทรัพย์
ง. ทำให้มีความรู้พิธีกรรม
๒๐. ข้อใดจัดเป็นญาตัตถะจริยา
- ก. แสดงธรรมแก่พระบิดา
ข. แสดงธรรมแก่ประชาชน
ค. แสดงธรรมแก่สัตว์โลก
ง. แสดงธรรมแก่เทวดา

๒๑. การเวียนว่ายตายเกิดมีอะไรเป็นสาเหตุ
- ก. กิเลส กรรม วิบาก
ข. ราคะ โทสะ โมหะ
ค. กุศล อกุศล
ง. ทาน ศีล ภาวนา
๒๒. ข้อใดกล่าวลำดับของวิภวัญญูได้ถูกต้องที่สุด
- ก. มีวิบากเพราะกิเลสเกิด
ข. กิเลสเกิดแล้วทำกรรม
ค. ทำกรรมแล้วกิเลสเกิด
ง. กิเลสเกิดจึงมีวิบาก
๒๓. ข้อใดเป็นความหมายของสิกขาในพระพุทธศาสนา
- ก. ฝึกหัดกาย วาจา ใจ
ข. เรียนหนังสือ
ค. สบายอารมณ์
ง. เจริญสมาธิ
๒๔. ถูกเพื่อนด่า ควรใช้อุปสรรคธรรมข้อใด
- ก. พิจารณาแล้วเสพ
ข. พิจารณาแล้วอดกลั้น
ค. พิจารณาแล้ววัน
ง. พิจารณาแล้วบรรเทา
๒๕. ยินดีเมื่อเพื่อนสอบได้ จิตว่ามีอุปมัญญาข้อใด
- ก. เมตตา
ข. กรุณา
ค. มุทิตา
ง. อุเบกขา
๒๖. ข้อใดจัดเป็นข้าศึกของเมตตา
- ก. ความรัก
ข. ความโลภ
ค. ความหลง
ง. ความพยาบาท
๒๗. พระอรหันต์ ตรงกับข้อใด
- ก. ผู้ถึงกระแสนิพพาน
ข. ผู้ไกลจากกิเลส
ค. ผู้เกิดอีกครั้งเดียว
ง. ผู้ไม่มาสู่โลกนี้อีก
๒๘. คนถูกห้วงน้ำ คือ อวิชชาท่วมทับมีลักษณะเช่นไร
- ก. หลงมมกาย
ข. ยึดติดในตำแหน่ง
ค. มีความเห็นผิด
ง. ยินดีในกาม
๒๙. ปัญญาหยั่งรู้ในอริยสัจมีความหมายตรงกับข้อใด?
- ก. ฌาน
ข. ญาณ
ค. สมาบัติ
ง. สมาธิหา
๓๐. เมื่อนิโรธเกิดขึ้น ควรปฏิบัติอย่างไร
- ก. ควรทำให้เจริญ
ข. ควรทำให้แจ้ง
ค. ควรละ
ง. ควรกำหนดรู้
๓๑. พระพุทธเจ้าทรงยกย่องอนุศาสนีปาฏิหาริย์ เพราะเหตุใด?
- ก. ทำให้สวय
ข. ทำให้รวย
ค. ทำให้ฉลาด
ง. ทำให้พ้นทุกข์

๓๒. มรรคระดับใดเป็นเหตุละโอรัมภาคียสังโยชน์ทั้ง ๕ ได้
- ก. โสตาปัตติมรรค
ข. สกทาคามีมรรค
ค. อนาคามีมรรค
ง. อรหัตตมรรค
๓๓. กามาทีนวกถา กล่าวถึงเรื่องใด
- ก. ทาน
ข. สวรรค์
ค. การออกบวช
ง. โทษของกาม
๓๔. ความตระหนี่อะไร จัดเป็นอัมมมัจฉริยะ
- ก. ความดี
ข. ความรู้
ค. ที่อยู่
ง. ตระกูล
๓๕. บุญบาป จัดเป็นมารประเภทใด
- ก. ชันธมาร
ข. กิเลสมาร
ค. อภิสังขารมาร
ง. มัจจุมาร
๓๖. คนโทสจริตมีลักษณะเช่นใด
- ก. รักสวยรักงาม
ข. โกรธง่าย
ค. หลงงมงาม
ง. เชื่อง่าย
๓๗. คนโทสจริตควรแก้ด้วยกัมมฐานใด
- ก. เมตตา
ข. อสุภะ
ค. อнуสสติ
ง. อาณาปานสติ
๓๘. ธรรมคุณ ว่า สนทิจฺจโก ตรงกับข้อใด
- ก. ไม่จำกัดกาล
ข. เห็นได้ด้วยตนเอง
ค. เรียกให้มาดู
ง. น้อมเข้าไปสู่นตน
๓๙. ทำให้มาพิสูจน์ได้ ตรงกับธรรมคุณบทใด
- ก. สนทิจฺจโก
ข. อกาลิโก
ค. เอหิปัสสิโก
ง. โอปนยิโก
๔๐. อานิสงส์สูงสุดของการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ตรงกับข้อใด?
- ก. กำจัดภัย
ข. กำจัดโศก
ค. กำจัดโรค
ง. กำจัดกิเลส
๔๑. แผ่เมตตาอย่างไร จัดเป็นอัปมัญญา?
- ก. เจาะจงบุคคล
ข. จำกัดบุคคล
ค. ไม่จำกัดบุคคล
ง. ถูกทุกข้อ

๔๒. คำว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตรงกับข้อใด
 ก. อรหัง
 ข. พุทโธ
 ค. ภควา
 ง. โลกวิทู
๔๓. พุทธคุณ ว่า โลกวิทู ตรงกับข้อใด
 ก. ตรัสรู้ชอบเอง
 ข. ผู้เสด็จไปดีแล้ว
 ค. ผู้รู้แจ้งโลก
 ง. ผู้จำแนกธรรม
๔๔. สังฆคุณ ว่า สามัญญปฏิปันโน ตรงกับข้อใด
 ก. ปฏิบัติดี
 ข. ปฏิบัติถูกทาง
 ค. ปฏิบัติตรง
 ง. ปฏิบัติสมควร
๔๕. ผู้ควรรับของทำบุญ ตรงกับสังฆคุณข้อใด
 ก. อาหุเนยโย
 ข. ปาหุเนยโย
 ค. ทกฺขิณเณยโย
 ง. อถฺชฺชิตถฺตณฺเณยโย
๔๖. บารมีในทางพระพุทธศาสนา ตรงกับข้อใด
 ก. อานาจวาสนา
 ข. โชคลาภ
 ค. บุญญาธิการ
 ง. คุณธรรมอันยวดยิ่ง
๔๗. ตั้งใจเลิกสิ่งเสพติด งดเหล้าเข้าพรรษา ชื่อว่าบำเพ็ญบารมีใด
 ก. ชันติบารมี
 ข. ศีลบารมี
 ค. วิริยบารมี
 ง. อธิฐานบารมี
๔๘. พระเวสสันดรบำเพ็ญบารมีใดเป็นพิเศษ
 ก. ทานบารมี
 ข. ศีลบารมี
 ค. วิริยบารมี
 ง. อธิฐานบารมี
๔๙. โอปนยิก มีความหมายตรงกับข้อใด?
 ก. ควรเรียกให้มาดู
 ข. ควรน้อมเข้ามา
 ค. ไม่จำกัดกาล
 ง. ฟังรู้เฉพาะตน
๕๐. เมื่อกล่าวว่า สุปฏิปันโน ภควโต...หมายถึงระลึกถึงอะไร?
 ก. พระพุทธคุณ
 ข. พระธรรมคุณ
 ค. พระสังฆคุณ
 ง. พระรัตนตรัย

เฉลยแบบทดสอบก่อนเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

---

๑. ก	๑๑. ค	๒๑. ก	๓๑. ง	๔๑. ง
๒. ข	๑๒. ค	๒๒. ข	๓๒. ค	๔๒. ข
๓. ง	๑๓. ก	๒๓. ก	๓๓. ค	๔๓. ค
๔. ข	๑๔. ก	๒๔. ข	๓๔. ข	๔๔. ง
๕. ก	๑๕. ค	๒๕. ค	๓๕. ค	๔๕. ค
๖. ค	๑๖. ง	๒๖. ง	๓๖. ข	๔๖. ง
๗. ก	๑๗. ง	๒๗. ข	๓๗. ก	๔๗. ง
๘. ข	๑๘. ค	๒๘. ก	๓๘. ข	๔๘. ก
๙. ค	๑๙. ข	๒๙. ข	๓๙. ค	๔๙. ข
๑๐. ง	๒๐. ก	๓๐. ข	๔๐. ง	๕๐. ข

แบบทดสอบหลังเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

คำชี้แจง ให้นักเรียนเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

๑. เมื่อกล่าวว่า สุปฏิปันโน ภควโต...หมายถึงระลึกถึงอะไร?

ก. พระพุทธรูป	ข. พระธรรมคุณ
ค. พระสังฆคุณ	ง. พระรัตนตรัย
๒. โอปนยิโก มีความหมายตรงกับข้อใด?

ก. ควรเรียกให้มาดู	ข. ควรน้อมเข้ามา
ค. ไม่จำกัดกาล	ง. ฟังรู้เฉพาะตน
๓. พระเวสสันดรบำเพ็ญบารมีใดเป็นพิเศษ

ก. ทานบารมี	ข. ศีลบารมี
ค. วิริยบารมี	ง. อธิฐานบารมี
๔. ตั้งใจเลิกสิ่งเสพติด งดเหล้าเข้าพรรษา ชื่อว่าบำเพ็ญบารมีใด

ก. ขันติบารมี	ข. ศีลบารมี
ค. วิริยบารมี	ง. อธิฐานบารมี
๕. บารมีในทางพระพุทธศาสนา ตรงกับข้อใด

ก. อำนางวาสนา	ข. โชคลาภ
ค. บุญญาธิการ	ง. คุณธรรมอันยวดยิ่ง
๖. ผู้ควรรับของทำบุญ ตรงกับสังฆคุณข้อใด

ก. อาหุเนยโย	ข. ปาหุเนยโย
ค. ทักขิเนยโย	ง. อณชลิกรณียโย
๗. สังฆคุณ ว่า สามจีปฏิบัติปันโน ตรงกับข้อใด

ก. ปฏิบัติดี	ข. ปฏิบัติถูกทาง
ค. ปฏิบัติตรง	ง. ปฏิบัติสมควร
๘. พุทธคุณ ว่า โลกวิทู ตรงกับข้อใด

ก. ตรัสรู้ชอบเอง	ข. ผู้เสด็จไปดีแล้ว
ค. ผู้รู้แจ้งโลก	ง. ผู้จำแนกธรรม
๙. คำว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตรงกับข้อใด

ก. อรหิ	ข. พุทโธ
ค. ภควา	ง. โลกวิทู

๑๐. แผ่เมตตาอย่างไร จัดเป็นอัปมัญญา?

ก. เจาะจงบุคคล	ข. จำกับุคคล
ค. ไม่จำกับุคคล	ง. ถูกทุกข้อ

๑๑. อานิสงส์สูงสุดของการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ตรงกับข้อใด?

ก. กำจัดภัย	ข. กำจัดโศก
ค. กำจัดโรค	ง. กำจัดกิเลส

๑๒. ทำให้มาพิสูจนได้ ตรงกับธรรมคุณบทใด

ก. สนทวิภูจิโก	ข. อกาลิโก
ค. เอหิปสสิโก	ง. โอปนยิโก

๑๓. ธรรมคุณ ว่า สนทวิภูจิโก ตรงกับข้อใด

ก. ไม่จำกักาล	ข. เห็นได้ด้วยตนเอง
ค. เรียกให้มาดู	ง. น้อมเข้าไปสู่นต

๑๔. คนโทสจริตควรแก้ด้วยกัมมฐานใด

ก. เมตตา	ข. อสุภะ
ค. อนุสสติ	ง. อานาปานสติ

๑๕. คนโทสจริต มีลักษณะเช่นใด

ก. รักสวยรักงาม	ข. โกรธง่าย
ค. หลงงมงาม	ง. เชื่อง่าย

๑๖. บุญบาป จัดเป็นมารประเภทใด

ก. ชันธมาร	ข. กิเลสมาร
ค. อภิสังขารมาร	ง. มัจจุมาร

๑๗. ความตระหนี่อะไร จัดเป็นอัมมมัจฉริยะ

ก. ความดี	ข. ความรู้
ค. ที่อยู่	ง. ตระกูล

๑๘. กามาทีนวกถา กล่าวถึงเรื่องใด

ก. ทาน	ข. สวรรค์
ค. การออกบวช	ง. โทษของกาม

๑๙. มรรคระดับใดเป็นเหตุละโอรัมภาคียสังโยชน์ทั้ง ๕ ได้

ก. โสตาปัตติมรรค	ข. สกทาคามิมรรค
ค. อนาคามิมรรค	ง. อรหัตตมรรค

๒๐. พระพุทธเจ้าทรงยกย่องอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เพราะเหตุใด?

ก. ทำให้สวย	ข. ทำให้รวย
ค. ทำให้ฉลาด	ง. ทำให้พ้นทุกข์

๒๑. เมื่อนิโรธเกิดขึ้น ควรปฏิบัติอย่างไร
- ก. ควรทำให้เจริญ
ข. ควรทำให้แจ้ง
ค. ควรละ
ง. ควรกำหนดรู้
๒๒. ปัญญาหยั่งรู้ในอริยสัจมีความหมายตรงกับข้อใด?
- ก. ฌาน
ข. ญาณ
ค. สมาบัติ
ง. สมาธิ
๒๓. คนถูกห้วงน้ำ คือ อวิชชาท่วมทับมีลักษณะเช่นไร
- ก. หลงมงมาย
ข. ยึดติดในตำแหน่ง
ค. มีความเห็นผิด
ง. ยินดีในกาม
๒๔. พระอรหันต์ ตรงกับข้อใด
- ก. ผู้ถึงกระแสนิพพาน
ข. ผู้ไกลจากกิเลส
ค. ผู้เกิดอีกครั้งเดียว
ง. ผู้ไม่มาสู่โลกนี้อีก
๒๕. ข้อใดจัดเป็นข้าศึกของเมตตา
- ก. ความรัก
ข. ความโลภ
ค. ความหลง
ง. ความพยาบาท
๒๖. ยินดีเมื่อเพื่อนสอบได้ จัดว่ามีอุปมัญญาข้อใด
- ก. เมตตา
ข. กรุณา
ค. มุทิตา
ง. อุเบกขา
๒๗. ถูกเพื่อนด่า ควรใช้อุปสรรณธรรมข้อใด
- ก. พิจารณาแล้วเสพ
ข. พิจารณาแล้วอดกลั้น
ค. พิจารณาแล้วเว้น
ง. พิจารณาแล้วบรรเทา
๒๘. ข้อใดเป็นความหมายของสิกขาในพระพุทธศาสนา
- ก. ฝึกหัดกายวาจาใจ
ข. เรียนหนังสือ
ค. สาธยายมนต์
ง. เจริญสมาธิ
๒๙. ข้อใดกล่าวลำดับของวิภูษะได้ถูกต้องที่สุด
- ก. มีวิบากเพราะกิเลสเกิด
ข. กิเลสเกิดแล้วทำกรรม
ค. ทำกรรมแล้วกิเลสเกิด
ง. กิเลสเกิดจึงมีวิบาก
๓๐. การเวียนว่ายตายเกิดมีอะไรเป็นสาเหตุ
- ก. กิเลส กรรม วิบาก
ข. ราคะ โทสะ โมหะ
ค. กุศล อกุศล
ง. ทาน ศีล ภาวนา
๓๑. ข้อใดจัดเป็นญาติตระกูลจรียา
- ก. แสดงธรรมแก่พระบิดา
ข. แสดงธรรมแก่ประชาชน
ค. แสดงธรรมแก่สัตว์โลก
ง. แสดงธรรมแก่เทวดา

๓๒. ข้อใดเป็นอานิสงส์ของพระวินัย
- ก. ทำให้มีอำนาจ
ข. อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
ค. ทำให้มีทรัพย์สิน
ง. ทำให้มีความรู้พิธีกรรม
๓๓. ผู้มีธัมมปะเตยยะ มีลักษณะเช่นไร?
- ก. ถือตน
ข. ถือพวกพ้อง
ค. ถือความถูกต้อง
ง. ถือเสียงส่วนใหญ่
๓๔. ข้อใดจัดเป็นภวัตถุหา
- ก. อยากำรารวย
ข. อยากมีรณใหม่
ค. อยากมีโทรศัพท์ใหม่
ง. อยากเป็นใหญ่
๓๕. ผู้อยากได้ไม่มีที่สิ้นสุดเพราะถูกอะไรครอบงำ
- ก. ราคะ
ข. โทสะ
ค. โมหะ
ง. ตัณหา
๓๖. การทำงานมุ่งความถูกต้องเป็นที่ตั้ง จัดว่ามีธัมมปะเตยยะใด
- ก. อตตาริปปเตยยะ
ข. โลกาธิปปเตยยะ
ค. ธัมมาธิปปเตยยะ
ง. ประชาธิปปเตยยะ
๓๗. ผู้มีอัตตาริปปเตยยะมีลักษณะเช่นไร
- ก. ถือความเห็นของตน
ข. ถือความเห็นพวกพ้อง
ค. ถือความเห็นหมู่ญาติ
ง. ถือความเห็นส่วนรวม
๓๘. เมื่อใดคือโทสะเกิดขึ้น จะระงับด้วยวิธีใด
- ก. เจริญเมตตา
ข. เจริญอุสุภะ
ค. เจริญปัญญา
ง. เจริญอนุสสติ
๓๙. ผู้ไม่รู้จักบาปบุญคุณโทษเพราะถูกไฟอะไรแผดเผา
- ก. ราคะ
ข. โทสะ
ค. โมหะ
ง. ตัณหา
๔๐. ผู้มีเนกขัมมวิตก มักมีความคิดเรื่องใด
- ก. บริจาคทาน
ข. ฟังธรรม
ค. ออกบวช
ง. รักษาศีล
๔๑. วิตกเรื่องใดเป็นผลร้ายต่อสุขภาพจิต
- ก. เนกขัมมวิตก
ข. อพยาบาทวิตก
ค. อวิหิงสาวิตก
ง. พยาบาทวิตก

๔๒. วิหิงสาวิตกมีอะไรเป็นมูล
- ก. ราคะ
ข. โทสะ
ค. โมหะ
ง. โลภะ
๔๓. ผู้ถูกวิหิงสาวิตกครอบงำมีพฤติกรรมเช่นไร
- ก. ปองร้ายผู้อื่น
ข. เปียดเบียนผู้อื่น
ค. ออยากได้ของผู้อื่น
ง. อาฆาตผู้อื่น
๔๔. อะไรเป็นเหตุให้เกิดสุขทางกาย
- ก. ปราศจากโรค
ข. ปราศจากหนี้
ค. ปราศจากศัตรู
ง. ปราศจากกิเลส
๔๕. การจัดเลี้ยงต้อนรับผู้มาเยือน จัดเข้าในข้อใด
- ก. อามิสบูชา
ข. ปฏิบัติบูชา
ค. อามิสปฏิสันถาร
ง. อัมมปฏิสันถาร
๔๖. ปฏิบัติบูชามีประโยชน์สูงสุดอย่างไร
- ก. ทำให้พ้นทุกข์
ข. ทำให้มีบริวาร
ค. ทำให้จิตสงบ
ง. ทำให้คนนับถือ
๔๗. เสียงประเภทใดจัดเป็นวัตถุกาม
- ก. เสียงสวดมนต์
ข. เสียงเพลง
ค. เสียงพรุสวาท
ง. เสียงนินทา
๔๘. ข้อใดไม่ใช่กิเลสกาม
- ก. ราคะ
ข. โลภะ
ค. อิจฉา
ง. รูป
๔๙. ข้อใดจัดเป็นวิปัสสนากัมมัฏฐาน
- ก. เฟงอสุภะ
ข. พิจารณาไตรลักษณ์
ค. บริกรรมกสิณ
ง. บริกรรมอนุสสติ
๕๐. บริกรรมว่า พุทโธ จัดเป็นการเจริญกัมมัฏฐานอะไร
- ก. สมถกัมมัฏฐาน
ข. วิปัสสนากัมมัฏฐาน
ค. อสุภกัมมัฏฐาน
ง. เมตตากัมมัฏฐาน

เฉลยแบบทดสอบหลังเรียนวิชาธรรม ธรรมศึกษา ชั้นโท

จำนวน ๕๐ ข้อ ๕๐ คะแนน

---

๑. ข	๑๑. ง	๒๑. ข	๓๑. ก	๔๑. ง
๒. ข	๑๒. ค	๒๒. ข	๓๒. ข	๔๒. ค
๓. ก	๑๓. ข	๒๓. ก	๓๓. ต	๔๓. ข
๔. ง	๑๔. ก	๒๔. ข	๓๔. ง	๔๔. ก
๕. ง	๑๕. ข	๒๕. ง	๓๕. ง	๔๕. ค
๖. ค	๑๖. ค	๒๖. ค	๓๖. ค	๔๖. ก
๗. ง	๑๗. ข	๒๗. ข	๓๗. ก	๔๗. ข
๘. ค	๑๘. ค	๒๘. ก	๓๘. ก	๔๘. ง
๙. ข	๑๙. ค	๒๙. ข	๓๙. ค	๔๙. ข
๑๐. ง	๒๐. ง	๓๐. ก	๔๐. ค	๕๐. ก

ภาคผนวก

บรรณานุกรม

- กองพุทธศาสนศึกษา. (๒๕๕๗). **คู่มือการจัดการเรียนการสอนและสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษา (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. (๒๕๕๗). **หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑-ม.๓)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๗). **ผลการสอบธรรมสนามหลวง ฉบับตีพิมพ์ ประจำปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๖). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. (๒๕๕๘). **เรื่อง สอบธรรมของสนามหลวง แผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗ (พิมพ์ครั้งที่ ๑)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

คณะผู้จัดทำ

แนวทางการจัดการเรียนรู้ธรรมศึกษา ชั้นตรี โท เอก (วินัย)

๑. พระมหาสิริชัย สุขญาโณ	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
๒. นายอดิศักดิ์ วิไลลักษณ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๓. นายสำราญ เพียรดี	รองผู้อำนวยการโรงเรียนวัดราชบพิธ
๔. นางสาวนิภา บุญคลัง	ครูชำนาญการพิเศษ
๕. นางสาวรัตนา ถิ่นศรีวาณิชยกร	ครู

